

A J Á N L Ó

Megismerni és megismertetni

Fazekas Lóránd újabb könyvének kéziratát lapozgatva, mi más juthatna eszembe, mintsem azok a történetek, amelyekről néhai apai nagyapám és nagyanyám mesélt a Böszörményi-család azon tagjairól, akik szülőfalumban Pettyénben éltek, ahol magam is nevelkedtem. Fazekas Lóránd tanári és helytörténeti munkássága során mindig arra törekedett, hogy — a szellemi „szőnyegbombázás” korában, amikor a semmibe vezető életutakon igyekeztek elzúllaszteni az intézményeinket — megismerje és megismertesse azokat az értékeket, amik a mögöttünk maradt nehéz korszakokban születtek. A honismeret és a helyismeret, mint társadalmi, közművelődési tevékenység ma is kezd háttérbe szorulni. Nemzeti örökségünk hajszálgyökérzete kezd elszakadozni. Éppen ezért a nemzeti identitást erősítő szerepvállalás kezd fontosabbá válni. A helytörténész Fazekas Lóránd szerepvállalásával megteremti az emberi életnek értelmet adó, hasznos és örömmel végzett munka lehetőségét. Hatékony, hagyományos értékrend segíti ezt a munkát. Ennek a munkafolyamatnak az újabb gyümölcse a Böszörményi-családról szóló kötet, amit érdekes és tanulságos olvasmányként ajánlok azok számára, akik kíváncsiak elődeink életére.

Elek György

Előszó

A Böszörményi névre valamikor a 40-es évektől emlékszem, mikor szüleimmal a Nyígerszegre gyalogoltunk, ilyenkor mindig a Böszörményi utca járdáit is koptatnunk kellett, hogy a városból kivívó Vajai utcába jussunk. A háború utáni impériumváltással, ezek az utca nevek újra a süllyesztőbe kerültek, csak az idősebbek emlékezetében éltek tovább, s ők örökítették nemzedékről nemzedékre.

A szabadságharc 150. évfordulója alkalmából a vasúti ref. temetőt kutatva találtam rá a Böszörményi névre, illetve sírjaikra, köztük arra is, mely annak a személynek a nyughelye, akiről az utcát elnevezték, Böszörményi Károlyra, a város egykori polgármesterére.

Könyvtári búvárkodásom volt végül is a döntő abban, hogy a Böszörményiekkel alaposabban foglalkozzak, mikor megtaláltam a Szamos napilapban azt az 1901-es gyászjelentést, mely a polgármester elhunytát adta hírül. Ekkor kezdtem utána nézni a család genealógiájának, mely során az derült ki, hogy a három neves családfakutató, mint: Nagy Iván, Kempelen Béla, Bilkei Gorzó Bertalan, e családra vonatkozó kutatásaikban szinte csak az említés szintjéig jutott. Ezért úgy határoztam, hogy kitöltöm ezt a Szatmár megyei fehér foltot.

Így született ez a könyv

Ezennel mondok köszönetet Genda Árpád Szabolcs pettyéni lelkész úrnak az adatgyűjtéshez nyújtott segítségért, Livința Böszörményi Magdának, aki emlékeivel segítette a család nemzedékrendjének tisztánlátásában, valamint Lévay Lajosnak, aki rendelkezésemre bocsájtotta édesapja pettyéni egyházra vonatkozó kéziratát.

A szerző.

Egy nemesi család évszázadai a Böszörményiek Szatmárban

„Keressetek alkalmat a hajdanra visszánézhetni,
s érte melegülni. Nem költői ábránd ez:
hanem a fennmaradás, az emelkedés érzelme.”

Kölcsey Ferenc

A Böszörményiek családi kapcsolata Szatmár megye nemes családjaival

magyarádi Boros család — Aranyosmeggyes

Boros Anna férje Böszörményi Lajos

Boros Róza férje Böszörményi László

Boros Zoltán felesége Jakó Katalin, Böszörményi Katalin leánya

óvári Szeőke család — Szatmárudvari

Szeőke Polixéna férje Böszörményi I. József

Szeőke Katalin férje Böszörményi III. József

szalárdi Jakó család — Aranyosmeggyes

Jakó Karolina férje Böszörményi I. Károly

Jakó Pál felesége Böszörményi Katalin

Jakó Sándor felesége Böszörményi Anna

Uray család — Szatmárnémeti

Uray Lajos felesége Böszörményi Berta

Helmeczy család — Szatmárnémeti

Helmeczy I. József felesége Jakó Jolán Karolina Böszörményi Katalin leánya

Helmeczy Pál felesége Böszörményi Margit

Helmeczy II. József felesége Böszörményi Margit

kölcsei Kölcsey család — Mikola

Kölcsey Sándor felesége Böszörményi Ilona Karolina

domahidai Domahidy család — Domahida

Domahidy Sándor felesége Böszörményi Vilma

szolnoki Jármly család — Laskod

Jármy Jolán férje Böszörményi Elek

benedekfalvi Luby család — Nagygéc
Luby Béla felesége Böszörményi Izabella

Darvay család — Szamoskrassó
Darvay Naomi férje Böszörményi Antal

Keresztszeghy család — Szatmárnémeti
Keresztszeghy Anna Magda férje Böszörményi II. Károly

berencei Kováts család — Sándorhomok
Kováts Gyula felesége Böszörményi Mária Emma

I. A család eredete és megtelepedése Szatmár megyében

A hiripi és ivácskói Böszörményi család Szatmár vármegye egyik régi nemesi családja, melynek tagjai és kiemelkedő személyiségei három évszázadon át jelentős gazdasági, politikai és társadalmi szerepet játszottak Pettyén, Szatmárnémeti Aranyosmeggyes, Nagykolcs, valamint a vármegye életében.

A Böszörményiek az Urayakkal együtt az Iklódy család leszármazottai, akiknek ősi fészke a történelmi Szatmár vármegye Iklód (Nyiriklód, Kisjánosi, Balogjánosi) nevű falva volt, mely mivel a Mátészalkától 19 kilométerre fekvő Kántorjánosival összenőtt, mint önálló település 1917-től megszűnt létezni, így a térképen már nem szerepel. Az Iklódy család ezen két ága egy házasság révén a 19. század végén újra találkozik, mikor egy Böszörményi lány egy Uray fiúhoz megy feleségül, (lásd. a nemzedékrendi táblázatot).

A család hosszú ideig kettős vezetéknevet használt, így tagjai hol Böszörményi-Nagy, hol Nagy alias (másként) Böszörményi néven jelentek meg. Az 1879-ben elhunyt Böszörményi Nagy Józsefnének a sírkövén még ez a kettős vezetéknev szerepel, míg leszármazottai már csak a Böszörményi vezetéknevet használták, de az 1917-ben Aranyosmeggyesen elhunyt Zsigmond sírkövén is még megjelenik a Nagy vezetéknev. Van, aki valószínű megkülönböztetésként is használta, mivel Szatmáron Böszörményi névvel polgári származású személyek is éltek. A családra vonatkozólag a 17. századig visszanyúlóan vannak dokumentumok. Gergely fia Péter és György II. Ferdinándtól (1618-1637) 1635. január 12-én címeres nemes levelet kapott. Birtokaik először Szatmár, majd Bereg vármegyére is kiterjedtek. 1726-ban Nagy Sámuel alias Böszörményi már részbirtokos Pettyénben, majd 1732-ben Komáromi Andrással III. Károlytól (1711-1740) adományt nyertek Hiripre (r. Hrip) is, és még ugyan abban az évben Ivácskóra (r. Necopoi)¹, mely faluneveket később előnévként használhatták. Az 1754/55 évi nemesi összeírásakor Szatmár vármegyében Böszörményi Ferenc, Ugocsa vármegyében János fordul elő az igazolt nemesek között.² 1756-ban Sámuel és fiai Sámuel, Ferenc és József, Mária Teréziától (1740-1780) kaptak újabb adományt és címeres levelet Pettyénre. Így ezt követően itt alakult ki a család központi birtoka, melyen a nagycsalád több sejtire bomolva évszázadokon át élt és gazdálkodott, lakóhelyül egy kúriát építve.

Az épület leírása:

A telek mélyén elhelyezkedő téglalap alapú, palával fedett sátortetős épület a 19. századi átalakításokkal egy hattengelyes kétszárnyú épületté alakult, közepén kissé kiugró,

¹. Nagy I. II. köt. pp. 228-229.

². Kempelen B. 2 köt.

timpanonban záródó, zárt portikussal. Az épület sarkain kváderkövet utánzó vakolatdiszítés húzódik. A főhomlokzat szögletes nyílászáróit vakolatkeret övezi, a szemöldökpárkány fölött egy-egy kagylódíszítéssel. A portikus ajtaját két oldalt fejezetes pilaszter szegélyezi, melyre egy erősen kiugró szemöldök támaszkodik, fölötte egy félköríves kagylódíszítés mélyed a falba. A portikus ablakai félkörívben záródnak, mely arra utal, hogy az átalakítás előtt nyitott lehetett. Az épület előterét kör alakú virággrupp díszítette. Ez tette lehetővé, hogy a kocsik az egyik irányból érkeve a bejárat előtt állhassanak meg.

A 19. század elején a családnak részbirtokai voltak még Iklódon és Garbolcon, melyeket a század derekáig tartottak meg, majd később Erdődön, Dobrácsapátiban, Avasújvárosban, Berenden, Nagykolcson, Batizon, Szatmárudvariban, Szatmárhegyen és Zajtán szereztek újabb birtokokat, valamint a 19. század végén, Szamoskóródon és Kiskolcson zálogban birtok földeket.

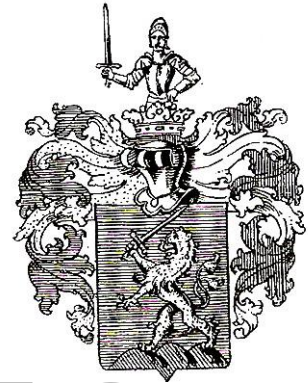
A család címere

Téglalap alakú csücskös pajzs kék mezejében, hármás zöld halmon, két lábön ágaskodó kétfarkú arany oroszlán, jobb mellső lábában hátra felé hajló kardot tart. A pajzsra arany koronás, oszlopos páncélsisak támaszkodik.

A sisakdísz: koronából kiemelkedő nyílt sisakos vitéz, jobbában egyenes kardot emel, bal karját csipőjén nyugtatja.

Címertakaró: a pajzs oldalain kék-arany és vörös-ezüst stilizált levelek hullnak alá, s mintegy körül ölelik a pajzsot.

1846-ban a család számára újabb nemesi bizonylatot állítottak ki, mely minden leszármazottat feljogosított a nemesi rang és cím viselésére.

A Böszörményi család nemesi címere

II. Pettyén a Böszörményiek ősi fészke

Pettyén hiv. román neve Petin

Kis falu a Szamos bal oldali lapályán, Szatmártól 7 km-re délkeletre, a 193-as megyei út mentén. Az északi szélesség 47° 46' 19" és a keleti hosszúság 22° 59' 9" találkozásánál.

Határolja: É: a Szamos, Ny: Ombod, D: Hirip, K: Dobrácsapáti települések. A 19. században területe a Szamos jobb oldalára is átnyúlt ahol Kakkal határolódott.

1316-ban a mai falu helyén álló település Bazan (*talán szláv eredetű helynév, bodzás, Németh P.*) néven tűnik fel, mikor Császári Miklós fia Tivadar panasszal él Péter szatmári plébánosnál, hogy „Apród” János András fia „Vörös” Benedeket elébe hozta, aki Bazan földjének egyharmadát és Else szolgálonót Jánosnak adta.³ Ugyancsak ezzel az évszámmal jelenik meg Suciú Coriolan munkájában is.⁴ Az évszázadok alatt e nevet írták Bazyan, Bazan (1417),⁵ a 16. században Bazian, Baziand, Bazand ként.⁶

E kis település keleti szomszédságában helyezkedett el Apáti, melynek birtokosa az a Péter fia Miklós fia Pettyén, akinek birtokosztás révén került a tulajdonába 1367-ben az a terület, illetve párházis kis település, melyről 1391-ben tesznek először említést Pettyén néven. Az évszázadok alatt e település nemigen került a birtokviták keresztútjába, szemben Bazannal, melynek neve a családi nevekben is többször feltűnik, mint Bazani Henrik (1351),

³. Németh P. p. 42.

⁴. Suciú, C. p. II/38.

⁵. Maksai F. pp. 114-115.

⁶. Petri M. p. 2/193

Bazani „Bajnok” István (1399), Bazani Pogány Domokos (1426). 1417-ben Zsigmond király Bazant Bátori János asztalnokmesternek és testvéreinek adja. A régebbi kutatók véleménye szerint Bazan nevét változtatták Pettyénre, mint ahogy azt Szirmay írja,⁷ hogy 1550-ben királyi adományul Petényi Demeter fiai: Jó György, Mihály és Vilmos kapták, akik nevét Pettyénre változtatták, Bazand alias (másként) Pettyén. Ez azonban Németh Péter újabb kutatása szerint nem igaz, mivel Pettyén csak a 14. század vége óta létező település, melybe Bazan beleolvadt.⁸

1825-ben Pettyén ként írják (Á L), ennek ellenére Fényes Eleknél 1851-ben még Pettyin alakban jelenik meg,⁹ akár csak az úrbérrendezés előtt és után készült térképeken. (ÁL F18.)

Pettyén, mint közigazgatási egység

Pettyén annak ellenére, hogy kis népességű település volt, külön közigazgatási egységet alkotott, akár csak a hozzá hasonló szomszédos falvak. Ezt bizonyítja a falu pecsétje, mellyel a vezetés igazolhatta a kiadott okirat hitelességét. A pecséthasználát kezdetét és térbeli elterjedését még pillanatnyilag homály fedi. Az első ismert pecsétlenyomatok latin szövegűek voltak és az első időkben a nagyobb települések kaptak pecséthasználati jogot, csak a Mária Terézi féle úrbérrendezési törvényt követően, a 18. század második felében jelennek meg a községi magyar feliratú pecsétek. Pettyén 1784-ben kapott pecséthasználati jogot, mely azt mutatja, hogy a falu bíróval, jegyzőséggel rendelkező település volt. Hasonló korúak a környező falvak pecsétjei is: Kiskolcs 1784, Hirip 1776, Amac 1785, Batiz 1790. Az ovális alakú pettyéni pecsétben a központi részt, az úgynevezett pecsétmezőt egy fekvő, hegyével jobbra néző csoroszllya, alatta egy függőlegesen álló ekevas tölti ki, körülötte a szöveggel: PETYINYI : PETSET . 1784 .

A pecsétmezőkön többnyire a falu gazdasági életéhez kötődő eszközök jelennek meg. Pettyéni bírók: Ujlaki István 1835, Szabó István 1852, Szabó Pál 1856, Kovács András 1862. Jagó András 1876. Jegyző: Szabó János 1849. A jegyzőség létét az is bizonyítja, hogy a mindenkori jegyzőnek földhasználati joga volt 4827 négyszögölön.

1895-ben bevezetik az állami anyakönyvek vezetését és megalakul Ombod község körjegyzősége, melyhez Pettyéneken kívül Dobrácsapáti, Amac és Szatmárpálfalva tartozott. Ez a helyzet 1897 április 11-ig áll fent, amikor is az állami anyakönyvezést áthelyezik Pettyénbe, így az előbbieken említett falvak ide járnak születési, házassági és halotti bejelentésekre, de a pecséten „Ombod Állami Anyakönyvi Kerület” szöveg olvasható. Pettyén 1919. június 19-ig vezette ezt a statisztikát, az impériumváltás rendelete alapján június 22-től viszont újra Ombod viszi tovább a bejegyzéseket.¹⁰

Az 1968-as országos közigazgatási átszervezés a község központot Ombodról Szatmárpálfalvára tette át, azóta a pettyéniek a második faluba járnak ügyeik intézésére.

A település szerkezete

⁷ Szirmay A. p.II.193

⁸ Németh P. p. 42.

⁹ Fényes E: MGSz

¹⁰ . Regstru Matricol de Stat

A falu évszázadokon át országutat csupán érintő, észak felé, a Szamos irányába kiágazó **egyutcás település** volt. Még 1859-ben is az országút mentén mindössze 6 házas telek volt. A 20. század elején a falu arculatának nagyobb változása az 1921-es földosztást követően következett be, mikor a Koroknay, Helmeczy és a Böszörményi Mária tulajdonából kiosztottak 47, 400 négyzetméteres házhelyet, melyek ára 4000 lei volt.

De jelentős változást eredményezett az 1970-es szamosi áradás, mivel a folyó vize átbukott az alacsony töltésen romba döntve az országút temető felőli házsorát. Az árvíz után, maga az állam telekhelyek biztosításával segítette a népesség országútra telepedését. Így Pettyén **út menti** településsé vált, ez lett a falu Főutcája. A régi, a Templom utca ekkor már mellékutcai szintre süllyedt. A Főútból déli irányba kisebb nyúlványok születtek, melyek nevüket az első ház tulajdonosától nyerték, mint az Orosz utca, az Orosz családtól, akik a sarkon lakta, Cinciri utca, a székely származású Cinciri Ferentől, a Botos utca Botos Gyuszitól, Sándor utca, ahol több Sándor lakott, de van még a Mika utca, Kis utca, 1970 előtt volt még a Szamos felé irányuló Nyúl utca, melyet teljesen elvitt az árvíz. A falut ma 247 házas telek alkotja, melyek sorba számozottak. Az egyes házsám a Főutca Szatmár felőli bejáratának jobb oldalán van, innen indulva a számozás körül megy a falun, és a temető közelében ér véget. Pálfalva község tanácsának 2017. márciusi határozata alapján az utcák a következő új neveket kapták: Matei Corvin, Castanului, Platanului, Avram Iancu, Ion Slavici, Octavian Goga, Lucian Blaga, Ady Endre, Petru Maior, Miron Costin, Stadionului, Vulturului, Șoimului, Cocorului, Berzii, Traian Vuia. Mivel a falu sorba számozott ezért irreális hivatalos utca neveket használni vagy a számozást kellene megváltoztatni, és minden utcát egyes házsámmal kezdeni.

Villamosítás. A faluba 1949-ben érkezik meg az áram és gyúlnak ki a lakások fényei.

Pettyén helynevei

1859-es helynevek:

É: Morotva vagy Innenső-morotva, a Szamos baloldalán a Szamosra nyúlt le, a falu birtoka átnyúlt a Szamoson a jobbpartra, ez volt a Túlsó-morotva, Berek (lanka)

D: Kert-alja, Tövis-kert, Sástó-hát (szántó), Nagy-lapos (kaszáló),
Tölgyfa-sor (szántó), Csonka-alja (szántó), Csákány-sor (szántó),
Legelő, Hirippel határos, Kisszik-lapos (kaszáló),

K: Csikos-ér-hát (kaszáló), Nagyszik-hát (szántó),

Ny: Berek-alja (lanka), átszeli az országút¹¹

1864-es helynevek, melyek az előbbieket kiegészítik:

Belsőség (házas telkek), Foglárók (házatlan telkek), Lanka, Urbéri legelő,

Csűrös-kert, a Böszörményiek rakodója, ahol a cséplés zajlott.

A forduló dűlőkre tagolódtak: Alsó-forduló: Nagylapos, Berekalji, Innenső morotva, Lankai dűlő, Közép-forduló: Csonka alja, Kis Szik laposa, Sástó háti, Kertaljai dűlő, Felső-forduló: Nagy Szikhát, Tövishát dűlő.¹²

Más helynevek: Temető, Töltés, Szamos, Szamos-porond, Homoród-csatorna, Homoród-híd, Homoród-töltés, Országút, Böszörményi tanya.

2016-ban élő helynevek:

Szontág-tag, Kis-tag, Irtás, Böszörményi-tag, Jeri-tag, Kis-kút, Nagy-tag, Lanka, Sikátori szántó, Bomba-gödör.¹³ Amint látjuk a 19. századi tagosítást a dűlőnevek részben ma is őrzik.

¹¹. Pettyin helység rendezés előtti térképe, 1859. január 30.

¹². Pettyin helység rendezés utáni térképe, 1864. november 28.

¹³. Hajdú László 57 é. adatközlő.

A falu határának birtokmegoszlásai

Területe az 1859-es földkönyv szerint 1497575 négyszögöl, melyből földesúri birtok 1142980, úrbéri birtok 349759, jegyzői birtok 4827 négyszögöl, ma 467,40 ha.(ÁL Fond 14.). Észak-dél irányú határának alakja fordított körte alak, melynek alját a Szamos vágja egyenesre.

A hétéves háborúban (1756-1763) kimerült Osztrák Birodalom Mária Terézia uralkodása idején egy kiszámítható adóbevételre akart szert tenni. Ezért a császár 1767. január 23-án egy úrbéri pátenst adott ki, majd 1770-ben egy 9 kérdőpontot tartalmazó kiegészítést, s ennek alapján bevallások révén felmérték a hűbéri állapotokat, majd a begyűjtött válaszokból határozták meg a földesúr és a jobbágy, zsellér jogait és kötelezettségeit egységesen a birodalom egész területére vonatkozólag. Felmérték a földállományt és ennek alapján készültek el az úrbáriumok, mely a használt földterület után előírta, hogy igavonóval vagy gyalog hány munkanapot volt kötele dolgozni a jobbágy, milyen anyagi javakat kellett szolgáltatnia, mint kelengye, füstpénz (telekadó), tűzifa, fonás, főttvaj, kappan, csirke, tojás, borjú. A házas zsellér mivel földje nem volt csak gyalog napszámot, kelengyét és füstpénzt kellett adjon annak a birtokosnak, akihez tartozott. A vásárookra szállítást beszámolták a robotba, így e falu esetében Pettyén-Nagybánya vagy Pettyén-Nagykároly 2-3 igással menet jövet két nap vagy 6 gyalognapszámnak felelt meg, Pettyén-Szatmár két marhas szolgálat fél nap vagy egy gyalognapszámnak számított. Fennmaradt egy összehasonlító kimutatás Pettyén birtokosainak és jobbágyainak neveivel az 1774 és 1850-es évekre vonatkozólag,¹⁴ valamint a jobbágyi szolgáltatások úrbárium 1828-ból, melyen már feltüntették a falu belsőségét elválasztva a határtól vagy is a külsőségtől. A falu földesurai ebben az időben Böszörményi József 3 úrbéressel, özv. Virág Józsefné 3, Virág Péter 3, Jármí Mihály 5, báró Apor Lázár 8, Décse (Détse) Ferenc 1 úrbéressel rendelkezett. Ez az úrbárium részletesen előírja név szerint kiróva a fennemlített szolgáltatásokat éves mennyiségben annak függvényében, hogy 4/8 vagy 5/8 földterületet használt. Ez az állapot a pozsonyi utolsó rendi országgyűlés által 1848. március 18-án hozott jobbágyfelszabadítási törvény életbelépéséig maradt fenn, mely egyben a kötelező örökváltás bevezetését is jelentette. Így a jobbágy által használt föld ellenszolgáltatás nélkül a tulajdonába került, a birtokos pedig az állam részéről kárpótlást kapott, ennek következtében sokat változtak a falu birtokviszonyai, lehetővé vált a szabad költözködés, mely a falu népességének változását is eredményezte. A falu törzsökös népessége közé más nyelvet beszélő és hitet gyakorló jövevények telepedtek.

Az úrbérrendezést követően a 19. század közepén zajlott egy másik igen nagy horderejű rendelet alkalmazása, az úgynevezett tagosítás, vagyis egy-egy tulajdonos földjeinek egy tagba való kimérése, erre első sorban ott volt nagy szükség ahol fordulós vagy ugaroló gazdálkodást folytattak. A tagosítást megelőzően elkészült „*Pettyén helység úrbéri telkes könyve a rendezés előtti állapotról.*” valamint „*Pettyén falu és határának térképe 1859-ben.*” Erről azt olvashatjuk le, hogy a falu belsősége 58 parcellából állt, míg a külsőség, a határ 434 részre tagolódott. Majd 5 év eltelte után újabb felmérés készült „*Pettyén helység úrbéri telkes könyve a rendezés utáni állapotról.*” címmel 1864. november 10-én, és ugyan ezt térképre is vitték.

Pettyénben háromfordulós tagosítást hajtottak végre, ami azt jelentette, hogy a falu határának központi részét három részre tagolták, ahol minden tulajdonosnak, aki fordulóban gazdálkodott minden fordulóban megkapta azt a földterületét, mely addig szétszórva volt a

¹⁴. Összehasonlító kimutatás Pettyén helység birtokosainak és jobbágyainak neveivel az 1774 és 1850-es évekre.

határban. Az első forduló a falu belsőségénél kezdődött, nevezzük ezt elsőként búzamezőnek, ebbe az őszi vetés került, ezt követte a második forduló, ez lett a tavaszmező, itt zajlottak a tavaszi vetések, majd a harmadik forduló pedig az ugar, melyen egy év alatt semmit nem termesztettek, csak legeltettek. Egy fordulón belül mindenkinek ugyan azt a kultúrát kellett termesztetni, ezért ezt a gazdálkodási módot kényszernek is nevezték. Így ment ez évről évre körforgásban, egy forduló minden évben pihent. Fordulós birtokosok Csendes György, Nemes György, Biró Elekné, Szabó Istvánné, Békési János, Szabó Mihály, Szabó György, Kovács Ferenc. Az állam a falvak lakóit a fordulós gazdálkodás feladására bízta. Egy birtokrendezési per végzésének 10. pontja 1856. december 6-án azt írja: „*Igyekeztek a hazánkban eddig többnyire divatozott fordulós gazdálkodási rendszer káros voltáról a feleket felvilágosítani, helyette a tagos gazdálkodást alkalmazni és az eddigi fordulónkénti gazdálkodás módjával hagyjanak fel.*” Hogy megfogadták-e vagy sem nem tudjuk, ha viszont folytatták, akkor vajon mikor is hagytak fel vele?

A földesúri birtokok nem estek a fordulókba. 1864-ben nagyobb birtokosok Böszörményi Antal és Pál utódai, valamint Böszörményi László, br. Apor Lázár császári és királyi valóságos titkos belső tanácsos, aki a Bécs melletti Badenben élt, az Avasújvárosból származó dálnoki Benkő Pál (1807. ápr.3.-1878. jan. 24.) felhatalmazottként vezette a birtokát, ugyanakkor a Laskodon élő Jármí Mihály jogutódjainak is megbízottja volt, továbbá Csomai Ferenc, Csomai Lászlóné, Pechy Antal és még több kisebb birtokos. Birtoka volt a református egyháznak, a mindenkori lelkésznek és tanítónak, a jegyzőnek. Közös birtok volt a református, az óhitű, az izraelita temető, a községháza, a mezei utak, a Szamos porond, a Szamosnak Pettyén-felőli része, valamint a legelő 15 birtokossal.

Az úrbáriumok összeállításánál, az úrbérendezésnél, az úrbéri földek tulajdonba vételénél, a tagosítás során keletkezett jogi problémák rendezésére, úrbéri törvényszéket állítottak fel, ahol az előzőekben említett ügyeket tárgyalták. Pettyén lakói sem voltak mentesek ezektől e súrlódásoktól ezért több peres ügy zajlott birtokosok, jobbágyok, zsellérek között, melyekben igen fő szerep jutott Böszörményi Károlynak, aki épp abban az időben, mint fiatal ügyvéd többnyire a felpereseket képviselte.

Tulajdonos változások Pettyén határában

A 19. század második felében és az azt követő évtizedekben jelentős tulajdonos változás zajlott Pettyén határában. A birtokosok sorából eltűnik br. Apor Lázár, Jármí Mihály és örökösei, Benkő Pál halálával feloszlik a Benkő uradalom, a Böszörményi család leányági örökösei házasságukat követően jussaikat eladva Szatmárra, Debrecenbe, Budapestre települnek, így a nagy Böszörményi birtok egyre zsugorodik. A családnak két fia tartja fenn a gazdaságot: Antal fia I. Sándor, valamint I. József fia László. A századforduló első éveiben a Bükk fennsíkáról (Culmea Codrului) eredő Homoród, a Sós patak, a Balkány vízrendezésének és a Szamos védtöltésének munkálatai kisajátításokat tettek szükségessé, melyről értesítik a falu birtokosait, valamint az örökösöket. Ebből tűnik ki például, hogy az előbbieken említett Sándor utódai névsorában eddig soha elő nem forduló nevek jelennek meg, mint Szabó Sándor és neje Kovács Zsuzsanna, Tankóczy Lajosné, Balogh Zsuzsanna, Kovács Antal és felesége Jeney Eszter, mely a nagycsalád szerteágazását tükrözi. László halálával a gazdaságot fia II. Sándor, vagy, ahogy a presbiteri jegyzőkönyv bejegyzései említik ifj. Böszörményi Sándor viszi tovább, s mikor 1900-ban id. Böszörményi Sándor is meghal, Pettyén egycsaládos Böszörményi központtá válik a kúriával, a melléképületekkel, a hozzátartozó belsőséggel, szántókkal, legelővel, a határt egy részét viszont az elszármazott örökösök hasznóbérlőkkel műveltették.

A Helmeczyek Pettyénben

A 19. század végén új szint hoz a faluba **Helmeczy József** ügyvéd, a Szatmár Népbank jogtanácsosa és felesége, a Batizon született Jakó Jolán-Karolina, Böszörményi Katalin leánya, mint anyai birtokának örököse. A házaspár új birtokosként tűnik fel, romantikus jellegű kúriát építtetnek, melyet az emberek kastélynak keresztelnek el, de az épületet inkább nyaralónak, mint sem lakóháznak használják, hiszen állandó lakhelyük Szatmáron a Fapiac, (1908-tól Árpád u. ma str. Vasile Lucaciu) utcában volt, ott születtek gyermekeik Pál (1879. augusztus 25.) és József (1884. július 16.).

Az épület leírása: Főútra néző szabálytalan alaprajzú, előkertes épület, háromtengelyes utcai homlokzattal, északnyugati oldala a telek bejáratára nézett, ahol egy háromszlopos nyitott folyosó az épület sarkain emelkedő egy-egy félköríves kis tornyot kötött össze. A kertre néző keleti oldalt két kissé kiugró hatszögű toronyszerű helység alkotta, melyeket egy nyitott folyosó kötött össze a belőle nyíló nyitott portikussal, míg a déli oldalon egy hatszögű bástya emelkedett. Mind ezt azért kell múlt időben írjuk, mivel ez fejezi ki az épület mai állapotát, sajnos ma már csak a falak állnak.

A Helmeczy fiuk mindketten jogot végezve, csakhamar feladták legényéletüket, Pál az aranyosmeggyesi Böszörményi családból szemelte ki élete párját, 1907. július 16-án a 23 éves Margitot véve nőül, akitől az Árpád utca 6 szám alatti családi házban két fia, József (1908) és Pál (1910) született. Az id. Pál öccse, József egy polgári lányt, Bertalan Margitot kéri feleségül. Nekik viszont két lányuk született, 1912-ben, Margit-Jolán, (Béby), 1916-ban Jolán (Lola). Érdekes mód a nagymama nevét két lányra is öröközték. A falu emlékezői csak beceneveiken ismerték a lányokat. Ekkor még ők is a szatmári családi házban laktak. Az 1920-as impérium változással József feladja ügyvédi munkáját és családjával kiköltözik a pettyéni birtokra, talán ez járult hozzá, hogy házasságuk zátonyra futott és elválnak, így az apa a két kiskorú lánnyal magára maradt. 1923-ban 44 évesen hirtelen elhalálozott dr Helmeczy Pál, magára hagyva feleségét, Margit asszonyt a két kis fiuval. A gyász letelte után az elhunyt testvére feleségül kéri sógornőjét, akivel 1924. szeptember 16. az aranyosmeggyesi református templomban köti meg házasságát. Így a pettyéni Helmeczy kastélyban, ahogy a nép nevezte az épületet, egy nagy család alakult, az „ifjú házaspár” két lány és két fiú gyermeket vitt a pettyéni birtokra, de velük élt még a férj anyai nagymamája Jakó Jolán férjezett id. Helmeczy Józsefné. A fiatalok felnőve szárnyra kelnek, ifj. Pál szintén jogász lett, József útja viszont ismeretlen. A vidéki magány szerelemre lobbant két unokatestvért, Pált és Lolát, akik 1937. július 18-án a pettyéni református templomban kötötték össze életüket. 1938-ban megszületik egyetlen gyermekük, ő a keresztségben a Ferenc-József nevet kapta, becenevén Döme. Szatmár egyik közismert személyisége volt, 2015-ben hunyt el Debrecenben. Szülei a szatmári vasúti református temetőben nyugszanak. Az idősebbik lány Margit a 40-es határváltozáskor Budapestre megy, ahol megismerkedik egy székesfehérvári 29 éves fiatalemberrel tomsányi Tomcsányi Ödönnel, akivel 1941. március 15-én szintén Pettyénben frigyre lép. Így ürül meg a kastély az 1949-es tragikus évre.

A 20. századi földreformok hatása a két pettyéni nagybirtokra

A 20. századi impériumváltások, és a hozzájuk kapcsolódó földreformok legalább olyan változásokat idéztek elő, ha nem nagyobbakat, mint a Mária Terézia-féle úrbéri összeírás, majd a tagosítás a 19. század folyamán. Ferdinánd román király még a háború idején, egy fronton tett látogatása alkalmával 1917-ben megígérte a katonáknak, hogy a háború után földreformot, földosztást fognak végrehajtani az ország területén. A trianoni békediktátumot követően Szatmár megye nagy része és természetesen Pettyén is a Román Királyság területére esett, így várható volt, hogy a király szavát betartva a parlamenten és a kormányon át végre is fogja hajtani fronton tett ígéretét, főleg, hogy Románia győztesként jött ki a Nagy Háborúból. Már 1920-ban Besszarábiára, majd 1921-ben Bukovinára, a Regátra, Erdélyre és a Bánságra

vonatkozólag is meghozták a föld kisajátítási törvényt. 1921. július 21. az a nap mikor a román parlament megszavazta ezt a törvényt Erdélyre vonatkozólag.¹⁵ Ezt azért kell kihangsúlyoznunk, mivel a földreform nem volt országosan egységes, Moldovában például a nagybirtokokkal szemben sokkal elnőzőbb volt a törvény, ugyanakkor előírta annak szeptember végére való befejezését.¹⁶

Böszörményi Károly részére Pettyén és Apáti határában egy 1922. szeptember 22-i határozattal meghagytak 190 juger (a román adminisztráció a korabeli dokumentumokban a juger, jugerum latin eredetű területmértéket használta, magyar megfelelője a hold, egy kataszteri hold 0,57 ha) területet mivel nem haladta meg a kritikus 300 holdat és 1904-1918 között valamint 1921-ben sem volt árendába, vagyis haszonbérbe adva. Ezzel nem zárultak le Károly részére a kisajátítási ügyek, mert 1924. március 6.-i keltezéssel Dobrácsapáti határában elvettek 27 hold legelőt, maradt 28 hold 1025 négyszögöl. (AN. FDA IV/581.p.3.)

Apáti határában kisajátítottak még Böszörményi Mária dr. Kovács Gyulánétól 33 hold, 180 négyszögöl szántót és 5 hold legelőt, melyeket 1902-ben nagyapjától, Böszörményi Antaltól örökölt, ezek a területek mivel a tulajdonos kiskorú volt, hosszú ideig haszonbérbe voltak adva. (AN. FDA II/51. p.11.)

A Helmeczy birtok ügye már bonyolultabb, mivel osztatlan közös tulajdon volt, s így egyenként a tulajdonosok birtoka nem haladta meg a 300 holdat. 1921. október 1-én a határozat elfogadását aláírta özv. Helmeczy Józsefné Jakó Jolán, dr. Helmeczy József, özv. Helmeczy Pálné Böszörményi Margit Mária, aki fiainak, Józsefnek és Pálnak a gyámja is volt, így öt személy alkotta a birtokközösséget, mely Pettyénben maradt 184 holddal, Batizon 266 hold, Ombodon 46 hold, Pálfalván 70 holddal, ez összesen 566 hold, melyből 1926. január 25.-i határozattal levontak a batizi határban lévő földekből 56 holdat. (AN. FDA. II/577.p.3.)

Pettyén összes birtokosaitól kisajátított földekből a polgármesteri hivatal kapott 143 jug., a görög katolikus egyház 10 jug., az állami iskola 16 jug., sportpályára adtak 3 jugert.

A Böszörményi gazdaságot, a változásoktól nem megtorpanva, apa és fia, II.Sándor és a jogot végzett Károly-Sándor viszi tovább. Míg a Helmeczy birtokot ifj. dr.HelmeczyJózsef veszi kézbe, mivel id. Helmeczy József 1915-ben meghalt. Mindkét birtokra cséplőgépet vásárolnak, de cséplőgépet vásárol később a malom gépésze Bolyáki Imre is, melynek huzatására két bivalyt is kellett tarson. A két birtok gépe elsősorban saját termésüket csépelte, míg Bolyáki gépe részben a faluét, de főleg az ombodiakét, akikkel szerződése volt, emiatt hiába csak 3 ha földje volt a Bolyáki családnak, az 1950-es években kuláklistára kerültek, ami egy nagy megbélyegzés volt a család számára. Az ifj. Helmeczy is jogász végzettségű volt, Szatmáron ügyvédi irodát tartott fent az 1920-as impériumváltásig, e mellett József a város életében, egyházi téren jelentékeny közéleti tevékenységet fejtett ki, alapító tagja a Polgári Társaskörnek.¹⁷

Felesége, H. Böszörményi Margit néven irodalmi munkáságával vált ismerté, elbeszéléseit helyi lapokban, valamint kötetben is megjelentette: „*Pihenni mentem Szovátára és egyéb elbeszélések*” címen, mely Szatmáron a Pallas nyomdában készült 1931-ben.

A második világháborút követő impériumváltás újabb nagy érvágást hozott a birtokosok számára. 1945-ben Böszörményi Károly Pettyénben bírt 68,97 ha területtel, Böszörményi Mária dr. Kovács Gyuláné 55,86 ha, dr. Helmeczy József 90,63 ha szántóval. (AN Prefectura Fond 14.) Az 1945. március 6.-án alakult dr. Petru Groza-kormány első legfontosabb intézkedései között megjelent a földreform, mely 1945. március 23-án 187-es számmal lépett életbe. E szerint kisajátításra kerültek az 50 ha-nál nagyobb birtokok, valamint azok, amelyeknek tulajdonosai a front nyugatra húzódásával együtt elmenekültek. A 21-es

¹⁵. Szamos 1921. július 22.

¹⁶. Szamos 1921. szeptember 2.

¹⁷. Erdélyi Monográfia 1009 o.

földosztástól eltérően ezen törvény alapján, a mezőgazdasági gépeket és az igavonó állatokat is szétosztották a kapott földterülettel arányosan. Egy-egy birtokot viszont egybehagyva a község tulajdonába adták, ezekből lettek az állami gazdaságok. Az osztásra került földeket a frontharcosok, háborús özvegyek, árvák, földnélküli gazdálkodók kapták. A Böszörményiek, Helmeczyek nem menekültek el, viszont területük meghaladta a kritikus határt, így a kisajátítást nem kerültk el. Ez a törvény megpecsételte mindkét pettyéni nagybirtok sorsát, a Böszörményi Károlyét kisajátították, míg a Helmeczy József birtokát egybe hagyták. A tulajdonos lakóépületét, gazdasági központját még megtarthatta, valamint 10 ha földet. A birtokosság ellehetetlenítésének folyamata ezzel nem ért véget, az igazi nagy megpróbáltatás csak ezután következett.

A földreformot csak az 1949 februárjában hozott 83-as számú rendelettel tekintették befejezettnek, mely szerint a birtokosok kitelepítésével zárulhat le teljesen ez a folyamat. 1949. március 1-ről 2-re virradó éjszaka az a nap, amikor megkezdődött a kényszerlakhelyre szállítása ezeknek a családoknak. Katona Sándorné szül. Szabó Margit 12-13 éves kislányként emlékszik, ha nem is dátumszerűen— hiszen a Helmeczy kastéllyal szemben laktak,— hogy mire reggel felkeltek a nagyságos úrékat éjszaka egy autó elvitte, csak a 89 éves Jolán nénit hagyták itthon, (Böszörményi Katalin leánya, Helmeczy Józsefné) aki még nyolc hónapot élt itt egyedül, a szomszédoknál alamizsnáskodva, az ablakban könyökölve töltötte öreg napjait. Itt halt meg 1949. október 26-án, temetését Erdei Sándor a birtok gazdatisztje, az egyház gondnok rendezte.¹⁸ Böszörményi Károly idős korára való tekintettel megmenekült ettől a megrázkódtatástól.

A Helmeczy központot és a mögötte lévő birtokot az államosítás után állami mezőgazdasági központtá alakították, melynek egyik fő munkatársa, szakembere 1960-tól Leiher Géza (1921. április 27.-2011. június 11.) lett, akinek a munkássága alatt ez a hely az Agronómusok Háza elnevezést nyerte. Az Ő szakmájának fő profilja a gyümölcs- és szőlőtermesztés, ebben volt igazán otthon, ez indokolhatta a központ ilyen irányú fejlesztését, a kollektívek, állami gazdaságok új ültetvényeinek telepítésére biztosítva facsemetéket. Ugyanakkor főleg a gyümölcsstermesztésre vonatkozóan egyhetes turnusokban felnőttképzés is zajlott, ahova Szatmár, Máramaros, Szilágy vidékéről érkeztek fiatal mezőgazdászok, a kurzus végén sok gyakorlati ismerettel térve haza.

Agrokurzus

Az 1970-es évek elején az Agronómusok Háza, mint oktató központ elvesztette szerepét, helyét a sárközújlaki Mezőgazdasági Kísérleti Állomás vette át,¹⁹ mely abban az évben avatta fel új épületeit, de azért Pettyén továbbra is megmaradt, mint termelő központ állattartással egészülve ki. Főleg a pártétkezdek, és a 80-as évek szűkösebb éveiben a vezető réteg ellátását elégítette ki. Ez a falu számára biztos fizetéses jövedelmet biztosító egység, a rendszerváltást követően a felozlás sorsára jutott, s ezzel megpecsételődik épületeinek sorsa is. Így ma szomorú látvány fogadja mindazokat, akik akár az országúton haladnak el előtte, akár betérnek udvarába a dudvával benőtt egykori park útjain sétálva.

1990 után Helmeczy Ferenc József (Döme), mint unoka visszaigényelte a birtokot, az épületet vissza is kapta, de az alatta lévő terület az állam birtokában maradt— hát ilyen volt ez a restitúciós törvény— mire viszont a pereskedés után birtokba vehették volna a falu egyes kapzsi emberei mindent széthordtak, ami mozgatható, eladható volt, ajtót, ablakot leszedve még a tetőt is elvitték. Így ma romokban áll.

Böszörményi Károlyt a kúriából egyik napról a másikra kilakoltatták, mivel megkezdődött a mezőgazdaság szocialista átalakítása. s első lépésként 1952-ben megalakítják a társas gazdaságot (TOZ), melyhez az épületet irodának rendezték be. A kapott földek

¹⁸. Adatközlő özv. Katona Sándorné Szabó Margit 79 é. Pettyén 59 sz.

¹⁹. Anzik A. pp. 50-51

birtokában a kisgazdaságok alig lélegzettek fel, próbáltak egy-két évi jobb termés után szerszámokat szerezve, állatot nevelve talpra állni, kollektív gazdaságokba próbálták tömöríteni őket. Ez nem ment könnyen, az emberek ragaszkodtak a hagyományos gazdálkodásukhoz, de hosszas „meggyőző” munka és sok ilyen olyan ijesztgetés révén, —bevonva ebbe a városi kiküldöttek, aktivisták mellé a tanügyieket is, akik tanítás előtt, kora reggel, vagy késő este csoportosan járták a családokat— végül is a közösbe kényszerültek.

Annak ellenére, hogy a hozzá közeli faluban, Szatmárpálfalván már 1949. augusztus 29-én, elsők között a megyében megalakult a kollektív gazdaság, s az állam támogatásával, kedvezményekkel igen jó osztalékokat tudtak adni, Pettyénben csak 1953 márciusában jött létre, de a falu teljes kollektivizálását csak 1961-re érte el a hatalom.²⁰ 1962 tavaszán az Ombod községhez tartozó kollektív gazdaságokat egyesítették, s így a pettyéni kollektív a nagy közös gazdaságnak egyik brigádja lett.²¹ Központja a Böszörményi kúria volt és az is maradt egész 1989-ig, amikor is, akár csak országszerte, itt is feloszlott. A régi tulajdonosok visszakapták földjeiket, az ingóságokat pedig széthordta a falu, s ezzel a kúria is megürült.

A település lakói:

Lakóinak száma: 1890: 398, melyből magyar: 332, román: 65, német: 1²²
 1910: 510, 1930: 575, 1941: 568, 1945: 544 (férfi 221, nő 323),
 1956: 621, 1966: 616, 1992: 629
 2011, utolsó népszámlálás: lélekszám 700, férfi 343, nő 357²³
 Nemzetiségi megoszlás: 1945: magyar 368, román 171, 2011-ben magyar: 574,
 melyből férfi 277, nő 297, román: 113, férfi 59, nő 54, más 2, nem nyilatkozott: 11
 Anyanyelvi megoszlása: magyar: 627, férfi 303, nő 324, román: 60, férfi 33, nő 27.
 más 2, nem nyilatkozott: 11
 A falu épületeinek száma 1970: 179²⁴

Pettyén lakóinak vallási élete

Felekezeti megoszlása:
 1877: ref. 203, gk. 117, rk. 7, evg. 1, izr. 26,²⁵ vízimalmokkal, lankai kerülő házakkal
 1890: ref. 258, gk. 12, izr. 9,
 1929: ref. 366, izr. 31.
 1941-ben az 568 lakosból 35 izr.
 1992: ref. 464, rk. 23, ort. 35, más 4.
 2011 utolsó népszámlálás: ref. 475, ort. 95, gk. 17, rk. 68, penti. 18, más 16,
 nem nyilatkozott 11.

A református egyház

Négy templom 200 év alatt.

Pettyén a Báthory család birtoka lévén, népessége már a reformáció korai időszakában elfogadta a reformált vallást, de a kis lélekszám miatt önálló egyházat nem alkotott, a hívek Dobrácsapátiba, majd mikor a pap Szamoskóródra költözött oda jártak istentiszteletre. De, hogy helyben is dicsérték az Urat, azt egy 1687-ben Böszörményi Nagy Miklós adományozta

²⁰. Anuarul Statistic al Jud. SM 1970.

²¹. Lévai L p. 69.

²². Jekelfalussy J. p. 482.

²³. Megyei Statisztikai Hivatal adata

²⁴. Anuarul Statistic al Jud. Satu Mare 1970, 1971

²⁵. Dvorzsák J. p. 575.

úrasztali pohár bizonyítja. Apátitól 1769-ben váltak el, amikor is kiharcolták maguknak, hogy saját papjuk legyen. Hidvégi Jánost hívták meg, így ő az egyház első lelkésze. Az őt követő 100 évben 23 lelkész váltotta egymást, többségük 1-3 évig szolgált a faluban. Ennek több oka is volt: a közösség kicsinysége miatt a papi családok megélhetése elég nehéz volt, így ha valahol jobb parókia kínálkozott a lelkész felmondott, elment, a másik ok a templom és a parókia egy-egy időszakban lévő igen gyenge állapota, a harmadik ok a papmarasztalás szokása, a lelkész választás joga a hívek kezében volt, így ha egy pap nem tetszett felmondták a szerződését.

Színhagyomány szerint, a falu a Szamosig nyúlt le, észak-dél irányú fatemplomát is valahol ott építette fel. Az első idők lelkészei közül Fekete Istvánt emeljük ki, ő viszonylag hosszabb ideig, 1780-tól 9 évig szolgált a faluban. Az ő idejében, a falu központjában, a mai templom helyén, 1782-ben a régi templom elavultsága és az áradások veszélye miatt új fatemplom épül, előtte külön fatoronnyal azon a parókiális telken, melyet Böszörményi Nagy Sámuel adományozott az egyháznak. Ő kezdi meg az első anyakönyv vezetését is. 1805-ben Ecseri József Sándorhomokról szerződik Pettyénbe. Az ő idejében épül a harmadik templom, szintén fából, mivel a 23 éve épült templom már nem felelt meg rendeltetésének. A Szamoson át a kakkiak is ide jártak templomba, melyet az esperesség csak úgy engedett meg, ha ők is egyházfenntartók lesznek. Ez a templom többszöri javítással 1872-ig volt használatban. 1833-ban a templommal párhuzamosan új parókiát építenek. 1847-ben a papmarasztalást eltörlik, s ettől kezdve a lekipásztorok már nem váltják oly gyakran egymást.

A nagy megújulás ideje az 1800-as évek második felére esik, amikor a kis közösség elhatározza, hogy roskadozó egyházi épületeit megújítja. Muhi Elek lekipásztorsága idején, először 1873-ban keletelt, egyhajós kőtemplomot emelnek zsindeyes fedéllel és 24 m magas bádofedelű toronnyal, melyet először a főútra szerettek volna építeni, de báró Apor Lázár nem adott hozzá telket, így Böszörményi László, akinek kúriája a parókia szomszédságában volt, felajánlotta, hogy telkéből átad az egyház részére annyi területet, mely a templom számára szükséges. A templom alapkövébe időkapuszlat helyeztek el, ebbe feljegyezték, hogy az egyháznak 56 családja, 232 híve van, lelkész Muhi Elek, főgondnok Böszörményi László, a presbiterek neveit, a falu főbírája ifj. Szabó Mihály, az esküdtek neveit, tanító akkor pillanatnyilag nem volt, a tanulók száma 47, három osztállyal. Ezek a munkálatok igen sok anyagi ráfordítást követeltek, de a falu birtokosai bőkezűen támogatták a hívek vállalását. Böszörményi László főgondnok áldásos munkájának és bőkezű anyagi támogatásának köszönhetőek ezek a megújulások. Benkő Pál birtokos 1866-ban bekövetkezett halála előtt 1000 Ft. hagyományozott az egyháznak, mely az új templom, építési költségének (5720 Ft.) közel egy ötödét tette ki. Ugyancsak lelkes adományozó volt a falu új birtokosa Helmeczy József ügyvéd, aki 1892-ben kapcsolódik be a pettyéni református egyház életébe, rendszeresen részt véve az egyháztanács ülésein. A faluból elszármazott Böszörményiek, mint Károly, Elek, József, Zsigmond, a szomszéd falvak tehetősebbjei, gr. Dégenfeld is támogatta az építkezést, de még a császárhoz is fordultak, Ferenc József 200 Ft. küldött.

Mire a templom elkészül az egyháznak se papja, se tanítója nem volt, lemondtak, mivel nem tudták fizetni őket. Nem keseredve el, új paplak építésébe kezdtek, mely 1885-re a belső berendezést kivéve meg is lett.²⁶ Lassan, lépcsőről, lépcsőre a templom, belső berendezése is elkészült. 1901-ben a szószék a Böszörményiek címerével, majd a faoszlopokra támaszkodó karzat, melyre 1904 októberében 2480 K költséggel egy 6 regiszteres orgonát vásároltak. Az avatás után a Helmeczy kúriában szeretet vendégséget szerveztek. A szószékkel szemben, a férfiak padja előtt helyezkedett el a Böszörményi család külön padja, mely mellé egy 1920 júniusi presbiteri ülésen Szabó Gusztáv presbiter javaslatára a Helmeczy család számára is készíttetnek egy külön padot, mivel ők is lelkes

²⁶. Soltész J. p. 288.

adakozói az egyháznak. A pad 1921 januárjára készült el. Ezek a padok az egyház egykori két jótévőjének emlékét őrizték több mint száz éven át. A 2014-es templombelső felújítása alkalmával a padokat elavultnak tartva átvitték őket a gyülekezeti ház verandájára.

A harangokon a Böszörményi, Benkő, Helmeczy, Virág családi nevek olvashatók. Az első világháború idején egy harangot le kellett szerelni a hadsereg számára, e helyett dr. Barbul Eugen országgyűlési képviselő felajánlott egy új harang elkészítéséhez szükséges összeget, de a presbitérium visszautasította, inkább közadakozásra támaszkodva készítették el.

A főkurátorságot az évszázadok alatt mindig a Böszörményi család legidősebb, de még ügyintézésre képes tagja töltötte be: az egyházi okiratokban elsőként Böszörményi Lajos neve tűnik fel, majd legidősebb fia József 1833-ig, őt Antal követi 1861-ben bekövetkezett haláláig, ez után József fiát I. Lászlót választják meg, 1887-ben Antal fia I. Sándor, majd László fia II. Sándor veszi át ezt a feladatot, utolsóként pedig dr. Böszörményi Károly tölti be a tisztséget 1932. szeptember 11-ig, amikor is az egyháztanácson belüli nézeteltérések miatt lemond, csak 1942 januárjában veszi vissza a gondnokságot.

Az eltelt évszázadok egyházi okiratai 40 lelkész nevét említik, akik közül érdemes kiemelni Fekete Istvánt, a második templom építőjét, Ercsei Józsefet, a harmadik fatemplom megálmodóját, Kürthy Károlyt, a papköltőt, Muhi Elek tiszteletest, a kőtemplom építőjét, Bogdán Lajost, aki 1898-1938 között 40 évig volt a pettyéni hívek lelki gondozója, majd az impérium és rendszerváltás éveit szolgáló Genda Jánost, aki 1937-ben mint segédlelkész kerül a faluba az idős Lajos tiszteletes segítségére. Ő 1913. november 7-én Nagyváradon született, s 1958. augusztus 10-én egy vasárnap reggel szívroham következtében itt halt meg, a helyi temetőben helyezték örök nyugalomra. Ő szervezi meg azt az istentiszteletet, melyen a hívek megköszönik az Úrnak, hogy templomukban 1957-ben kigyúlt a fény. A megüresedett állást Lévy Lajos tölti be, akik 1957-1986 között szolgált Pettyében. Lajos tiszteletes ír megírta a pettyéni egyház történetét, csak sajnos kéziratban maradt. Megemlítjük még Bajnai Csabát, az 1988-1999 közti évekből. Az utóbbit a jelenlegi tiszteletes Genda Árpád Szabolcs követi a mai napig.²⁷

Az egyház 1827-től vezeti anyakönyvét.

Malmot vásárol a református egyház.

Böszörményi Antal halálának közeledtét érezve végrendeletileg a Szamoson lévő hajómalmát első házasságából született négy lánya közül az elsőszülött, Piroskára (sz. 1834. április 2.) és a negyedik lányra, Antóniára (sz. 1839. január 17.) hagyományozta. Hogy az apa, milyen megdöbbenéssel hagyta négy lánya közül csak az előzőekben említett kettőre, arra csak esetleg az életrajzi adatokból következtethetünk. Mindkét lány 1860-ban még párkapcsolat és anyagi támasz nélküli magányos kisasszony volt, míg a másodszületett Eszter (sz. 1835.) és a harmadik lány, Klára (sz. 1837) már házasságban élt. Valószínű ezek a gondolatok vezethették az apát e végrendeleti elhatározásra, meg talán az is, hogy ezt a malmot még első felesége idején szerezték. A második feleség férjének 1861. január 7-én bekövetkezett halálával négy kiskorú gyermekkel maradt, akik közül a 17 éves Zsigmondra és öccsére, a 16 éves Sándorra támaszkodhatott az özvegyen maradt Anna asszony.

Az apa halálát követően az örökösök megbízottja, Papp József ügyvéd bonyolítja le az adás-vételt az új tulajdonosok és az egyház között 1861. május 3-án. Eladásra került, ahogy a szerződés írja „*egy rossz állapotban lévő hajómalom, a hozzátartozó szerszámokkal és a vizes kerékhez való fákkal*”, 200 forint értékben, azzal a kikötéssel, hogy ha a hajó víz alatti része

²⁷. Genda Á. p. 494.

rossz állapotban van, a vételárból 15 forint levonandó. A szerződést az egyház részéről Böszörményi József negyedik fia, László főgondnok láttamozta.

De milyen is lehetett egy hajómalom?

Erről a Néprajzi Lexikon a következőt írja: „Folyók, hajózható vizek áramlását hasznosító malomszerkezet, amelyet hajókra, úszó testekre helyeznek el és a sodró víz erejének legjobb kihasználását lehetővé tevő folyószakaszon lehorgonyoznak, vagy a parthoz kikötnek.” A hajómalom két hajótestből állt, köztük a malomkerékkel, mely formájában merőben eltért a folyami malmok kerekeitől, mivel egy hosszú tengelyen 6-8 lapát forgott. A part közeli hajó volt a házhajó, melyre a kerék egyik tengelye támaszkodott, majd a tengely másik vége pedig a kishajón forgott. A két hajót elöl gerendákkal kapcsolták össze, rá egy pallót helyezve, melyen egyik hajóról a másikra lehetett menni. A malomkerék hengeres vagy szögletes tengelyének a végeit bevasalták és bele egy-egy vasrudacskát süllyesztettek, amely a hajótestre rögzített fém perselyben forgott. Maga az őrlés a házhajón történt, ahova az őrlendőt targoncán vagy háton vitték be. A malom lekötéséhez olyan helyet kellett kiválasztani ahol megfelelő volt a medermélység, és szekérutat lehetett kiépíteni a part megközelítésére. 1863-ban a Kárpát-medence nagy folyóin 4031 hajómalom működött, beleértve a Szamost is. Ez a statisztikai adat onnan ismeretes, hogy a malmok iparüzési engedélyt kellett kérjenek és egy meghatározott helyre vízhasználati jóváhagyást kellett kapjanak. A hajómalmok fénykorát az 1850-es, 1860-as évek jelentették.

A pettyéni egyház a malom megvétele után már május 5-én molnárnak alkalmazta Székely Józsefet, aki az első időkben a malom javításán dolgozott. A malom jövedelméről 1864-től 1896-ig vannak évenkénti számadások, melyeket a főgondnok, a lelkész és az egyháztanács tagjai láttamoztak kézjegyükkel. A jövedelmet vékában mérték, (a véka, szemes gabona félék mérésére szolgáló űrmérték volt, 31 l. befogadó képességgel). 1886 jövedelme a következő képen mutat: 93 v búza, ebből a tanító kapott 31 v-t., az egyházi 2 v-t., a kovács komencióba 1 v-t., az egyház híveinek munkáltatáskor megsütöttek 4 v-t. Málé kereset 40 v. Forintra átalakítva a malom jövedelme 199 ft. 50 kr., fenntartás 56 ft. 24 kr., tiszta jövedelem 143 ft. 26 kr. 32 évről vannak ilyen részletes kimutatások az egyházi okiratokban, melyből azt is megtudhatjuk ki volt egy-egy évben a lelkipásztor, a főgondnok, az egyházfi és a malombíró. Az előbb említett idő alatt több molnár is váltotta egymást. A malom helyzetén is változtatni kellett ezen idő alatt a folyó mederváltozása miatt, így 1889-ben át kellett vinni az ombodi határba, majd 1895-ben a jobb partra, a kaki határba. Az egyház el akarta adni a malmot, de nem találva rá vevőt, ezért 1894. március 8-án három évre feles keresetre bérbe adták a kaki görög katolikus egyháznak. A megyei hatóságokat még az is érdekelte, hogy a malom a Szamos vize által minden befolyásolás nélkül forog-e, vagy szorító gáttal van a víz a partra irányítva, ezt a vízhasználati jogosítványba be kellett foglalni, melyet az 1885 évi XXIII. tcz alapján Ujfalussy Sándor alispán, cs. és kir. kamarás (Remetemező birtokosa) közölte az egyházzal 1887. június 10-én. A malom jövedelme akkor csappant meg mikor László fia, ifj. Böszörményi Sándor 1889-ben gőzmalmot épített a falu határában. Ez lehetett az a pont mikor az egyház a malom eladásáról kezd gondolkodni, mely elhatározásra végül 1902-ben került sor.

A görög katolikusok-ortodoxok egyháza

Az 1848-as jobbágyfelszabadítás, amint említettük nagyban hozzájárult a népesség mozgásához. Pettyénben is más hitfelekezetű családok jelentek meg, akiket a korabeli okiratok óhitűekként említenek. Mint görög katolikusokat 1848 novemberétől az apáti egyház vett szárnyai alá, mivel kis létszámuk miatt egyházat nem tarthattak fenn. Érdekes mód a bevezetett vezetéknevek szinte mind magyarok, a keresztnevek viszont többségben

románok.²⁸ Több mint száz év után jutott oda a kis közösség, hogy pappal rendelkező önálló plébánia alakulhatott, de ekkor már a görög katolikusokat az állam 1949-ben ortodoxá nyilvánította. Ioan Ardelean parókus idejében megvették a Főutca 25 szám alatti Debreceni féle magánházat, melyet imateremmé alakítottak át, majd a 90-es években meghosszabbították és eléje tornyot építettek. 1992-ben szentelte fel Máramaros és Szatmár püspöke, Iustinian Chira. 2010 augusztusában Claudiu-Ovidiu Boldan személyében új parókusa lett az egyháznak, aki egy újabb, nagyobb templom építését kezdeményezte, melynek alapkövét 2014. augusztus 2-án tették le.

A római katolikusok

A római katolikusok lelki gondozását a szatmári Kis Szent Teréz templom mindenkori plébánosa végezte és végzi, kéthetenként vasárnap délután az ökumenizmus szellemében gondolkozva a miséket a református templomban tartják, így a két felekezet nem zavarja egymást.

Az izraeliták

A faluba való megtelepedésükre vonatkozólag nincsenek pontos adatok, de egyet biztos tudunk, hogy 1850 körül Zakariás Ferenc kérelmet nyújt be Szatmárnémeti városi tanácsához, hogy családjával a városba költözhessen, de nem hagyták jóvá.²⁹ A visszaemlékezők szerint az 1940-es évek elején 5 család (35 személy) élt a faluban. Ő róluk azért emlékezünk meg külön, mivel szörnyű emberi kegyetlenség áldozatai lettek, nevük legalább így maradjon meg az utókornak. Izsák földbirtokos, Glück korcsmáros, 2 fia és 2 lánya volt, Róth szatócsüzletet tartott fenn, Fredrich Jenő mészáros és Blauka ószeres.

Vallásuk gyakorlására szombatoként Ombodra jártak, ahol több falunak volt közös zsinagógája és hajdere. 1944 tavaszán mindenkit a szatmári gettóba deportáltak, ahonnan Auschwitzba szállították őket. A Glück családból 2 fiatal került haza, családot alapítottak, de nem telepedtek vissza a faluba.³⁰

Az oktatás

A protestantizmus egyre szélesebb körű terjedésével nem csak a hitélet vált anyanyelvűvé, hanem az egyház által felkarolt oktatás is. Az addigi latin nyelvű tanítás helyét az iskolákban egyre jobban átvette a nép nyelve, így szélesebb társadalmi réteg ifjúsága juthatott a tanuláshoz, értve ez alatt főleg a falvak népességét. Lépésről lépésre lassan kiépül a református iskolahálózat, melyben, az első időkben főleg falvakon a tanítás a lelkészre hárult.

A 18. század végére az állam, mármint a Habsburg birodalmi vezetés felismerte, hogy az állam is részt kell vállaljon az ifjúság oktató-nevelő munkájában. Így jelenik meg az első Magyarországra vonatkozó rendszeres, egységes, kötelező tanügyi kódex Mária Terézia uralkodása idején 1777. augusztus 22-én „Ratio Educationis” néven. Ez az akkor európai szintű rendeletek gyűjteménye fogalmazta meg először azt a gondolatot, hogy az egyházak mellett az állam is döntőrészt kell vegyen az oktatásban. Ez a tanügyi rendeletgyűjtemény igyekezett rendszerbe foglalni a meglévő egyházi iskolákat, elrendelte, hogy minden tankerületben meg kell szervezni a tanfelügyelőséget, melynek feladata az oktatás, nevelés szervezése, ellenőrzése. A tanfelügyelő, mint állami alkalmazott fölötte kell álljon minden szintű és szervezésű iskolának. Az egységre való törekvés mellett igen jelentős, hogy a magyar oktatás önálló fejlődését biztosította.

Mivel a Ratio Educationis csak királyi rendelet és nem törvény formájában jelet meg, a protestáns egyházak nem ismerték el és alkalmazásuk, végrehajtásuk ellen szinte folyamatosan tiltakoztak. Ez a rendeletkódex, mely 1806-ig maradt életben, hozza be a közhasználatba az alsó osztályokra vonatkozó „elemi iskola” elnevezést. II. Ferenc császár

²⁸. Apáti Görög Kat. anyakönyvek 1848-1870

²⁹. Randolph B. p. 341.

³⁰. Erdei Lajosné Bojáki Margit 87. é.

trónra lépése után adták ki a „Ratio Educationis publicae” címen már az egész birodalomra érvényes tanügyi rendeletet. Ez mondta ki a 6-12 évesek tankötelezettségét, büntetés terhe alatt. Ez a törvény 1868-ig volt érvényben, mivel ekkor Eötvös József, aki az Andrássy kormányban 1867-ben újra átvette a vallás és közoktatásügyi tárcát, új közoktatásügyi törvényt alkotott, mely az 1868. XXXVIII tc.-ként lépett életbe. Ez is kötelezi a 6-12 év közötti fiúkat, lányokat egyaránt az iskolázásra. Erre a hatosztályos elemi iskolára épül a továbbiakban a 12-15 év közöttiek ismétlő iskolája. Ez már tandíjköteles volt, mely alól viszont a szegények mentesültek. E törvény alapján születtek a magyarországi állami népiskolák, melyek száma a 19. század végén fokozatosan növekedett.³¹

A pettyéni ifjúság oktatása az egyházközség megalakulását követően indulhatott, analógiák alapján mondhatjuk, hogy más református közösségekhez hasonlóan e falu sem maradhatott le ezen a téren. Pettyén vonatkozásában a 18. század végéről 5 tanító neve ismeretes: Bartha Mihály, Szabó László, Erdős János, Gáti Sámuel és Pogány Sámuel.

Ahogy a papok úgy a tanítók is sűrűn váltották egymást, ők is választás útján nyerték el állásukat. Az 1809-től vezetett presbiteri jegyzőkönyvek több esetben a rektor, vagyis a tanító személyét is említik, akik egyben a kántori feladatot is ellátták. Az 1825. május 12-i jegyzőkönyv szerint a falu határának derekán lévő Berek nevű lankát, melyre a Sikátor utcából lehetett kimenni, s mely a Szamosig nyúlik le, a rektornak adják használatba. De kivételek is említhetők, mint például az Amacról jött Oláh Mihály, aki 13 évig (1839-1852) szolgált a faluban, a földes urasággal is többször volt baja, mert pálinkát főzött és árult, melyért eljárás is indult ellene.³² Voltak évek mikor rektor nélkül marad az iskola, mint például 1857-1861 között, ilyenkor a pap tanította a gyerekeket. Ennek az oka a gyenge tanítói lak és az alacsony fizetés. Az Adorjából érkezett Gönczi István 1866-ban nem is vállalta az állást a gyenge lakás miatt, ezért Böszörményi László a kúriában biztosított számára egy szobát. Ekkor határozzák el egy új épület építését, de a terv 20 évig húzódik. A 19. század második felére amint már említettük az egyház épületei siralmas állapotba kerültek, köztük az iskola és a tanítói lak is. Az új építkezések céljából 1876 és 1887 között egy évtizeden át, 2 évig a lelkész foglalkozott a tanulókkal, majd megszüntették a lelkészi állást mivel annak fizetése nagyobb volt, helyette 1878-tól Török László Debrecenben frissen végzett kántortanító szolgált a templomban a nagykolcsi lelkész felügyelete alatt, aki csak az ünnepekre jött el Pettyébe, így spórolta a falu a papi fizetést a nagy adóság törlesztésére, megművelték a 40 hold papi földet, sőt még felest is vállaltak az urasági földből. A tanítónak pedig sorkosztot is adtak csak maradjon. Az alábbi éves díjlevél biztosította honoráriumát:

„Tanítói díjlevél

1. 90 ft. kézpénz, 2. 12 hold szántó és kaszáló egytagban, 3. a vizimalomból 3 köböl búza, mind addig míg forog a malom, 4. az ócska temető kaszálása, 5. tandíj: 1 ft. ½ véka szemestengeri, 1 csirke, 6. az egyházkerület által meghatározott stóla.

Kelt: Pettyén 1878. március 30. Böszörményi László főgondnok.” (AN. Fond 29.)
Az ifjú László tanító biztos jövedelmét látva családot alapított és 19 éven át 1897-ig szolgált a falut.

1886-ban az egyház visszaállítja a lelkészi állást, Győri Lászlót hívva meg lelkésznek, beiktatására április 26-án került sor.

1887-ben Böszörményi László 2000 forint összegben alapítványt hozott létre, melynek kamata a tanítói fizetést egészítette ki. Ha az alapítványi letétet összevetjük az iskola építésének költségével érzékelhetjük az összeg nagyságát. 1887-re a templommal szemben Böszörményi László egy telket biztosít a készülő iskola számára, mely még abba az évben el is készül a hozzátartozó melléképületekkel 955 ft. költséggel.³³, de a gyors munka meg is

³¹. Kemény F. p.563.

³². Lévy L. p. 24.

³³. Soltész J. pp. 289-291

látszott rajta, mert már 1910-ben javításra szorul. A presbitérium viszont úgy határoz, hogy a meglévő épületet bontsák le és helyette teljesen újat építsenek. A terv egy magas, közepkapus kétszárnyú, nyeregvetésű épületre készült, melynek egyik oldalán az előszobás osztályterem, másikon a kétszoba, konyhás tanítói lakás foglalt helyet. Átadására 1910. október 2-án ünnepélyes keretek között került sor. A presbiteri jegyzőkönyv kiemeli Böszörményi László érdemeit a munka szervezése, anyagi támogatása, sőt a fizikai munkában való részvétele terén is.³⁴ A magas, tágas kapuzatra azért volt szükség, mivel a mindenkor tanító egyben gazdálkodott is, hiszen szántó és kaszáló járandósága volt, s így a termést haza kellett szállítani.

A 20. század elejéig az iskola I-VI osztálya egytanerősként működött, mely idő alatt több mint 20 tanító váltotta egymást. 1928-ban az állam egy második tanítói állást biztosított, ezzel az állással született meg az állami román nyelvű oktatás, de már ezt megelőzően, az 1895/96-os tanévtől 163ft. államsegéllyel 400 forintra kiegészítették a tanítói fizetést. 1920 szeptemberétől az egyházi iskola állását Tóth Kálmán töltötte be, akivel az alábbi új szerződést kötötték:

„Javadalmazása: ingyen lakás, kert, 9 hold föld, a régi temető fűhasználata, 4 m tűzifa, évi 207 lei készpénz, 72 lei alapítványi kamat, temetési stóla, állami kiegészítés 225 lei, minden iskolába járó gyermek után 5 lei és 12,5 kg szemes termés.

Kötelezettsége: 6 osztályos vegyes iskolában való tanítás, kántori teendő, a lelkész akadályoztatása esetén kánoni szolgálat, egyházi énekkar vezetése, a presbiteri jegyzőkönyv írása.”³⁵

Kálmán tanító úr 1923 végén elhagyja az iskolát, aki helyett Jagó Annát, Jagó Géza, Böszörményi Károly gazdatisztjének a leányát szerződtetik, 1924. január 30-án lép munkába, ő volt az első női kántortanító a faluban. Ő csak egy félévig oktathatott, mivel helyettesként alkalmazták, de a megüresedett és meghirdetett állásra jelentkező nem lévén végül is ő foglalta el, az 1926. szeptember 15-ig szóló szerződésével. Az ő idejében indul meg a román nyelv tanítása először az V., majd a III-IV. osztályban, ugyanakkor Románia történelmét, földrajzát és az alkotmányt is románul kellett oktatni, melyekből egy megyei tanfelügyelő előtt évvégén vizsgáznuk kellett a tanulóknak, és ezzel minősítették a tanítót is. Dariu Pop, akinek szobrot állítottak a Megyei Tanfelügyelőség elé, több alkalommal volt a pettyéni iskolának is a román nyelismeret szigoruan követelő, vizsgáztató tanfelügyelője, akkor mikor a magyar tanítóknak még nem volt honnan alaposabban ismerjék az új államnyelvet. Anna kisasszonyt Czégényi Sándor követi 1927 decemberéig. Távozásának fő oka, hogy nem tudott románul tanítani, mely ekkor már egy fő követelmény volt, így a tanulók a decemberi tanfelügyelői látogatáson igen rosszul szerepeltek, románul mondott szavaikat a tanító nem tudta kijavítani, ezért a jegyzőkönyv elégtelennel zárult. Az 1927. november 23.-i vizitáció alakalmával derült fény, hogy az iskola nem vezet anyakönyvet, majd egy 1936-os jegyzőkönyv már említést tesz róla, mely bizonyosága a valamikori létezésnek. Pettyéni anyakönyvek ma 1968-tól lelhetők fel, a pálfalvai iskola archivumában.

A téli szünetet követően a meghirdetett állást január 9-én a színérváraljai születésű Makray Anna (sz.1904. október 24.) tanítónő Egrespatakról érkezve tölti be. Az évek során készített munkabeosztása fennmaradt az utókor számára, melyek a megyei levéltárt gazdagítják. Ezekből tudhatjuk meg, hogy a szorgalmi idő 5 napos volt, szerde szünnap, főleg azért, mert Szatmáron szerdán volt a hetivásár, mely Pettyén lakóinak fontos megélhetési forrást biztosított. A tanítás reggel 8-11 és délután 2-4 között folyt, egy-egy tantárgyra fél óra jutva, négyes vagy öt, hat, 1928-tól hétosztályos szimultánban, többnyire 50 tanulóval (AN. Fond 29.)

Anna tanító néni egy életre elkötelezte magát Pettyénnel, már csak azért is mivel 1938. december 22-én 34 évesen férjhez ment Genda János tiszteleteshez, aki az idős Bogdán Lajos

³⁴. Lévay L. p.42.

³⁵. Presbiteri jegyzőkönyv

mellett a segédlelkészi állást töltötte be a faluban. Házasságukból két gyermek született: Attila (1939-2008. március 13. Bere) a jelenlegi tiszteletes édesapja, aki szintén lelkész lett és huga, Gyöngyi (1943-2017. december 2. Nagyvárád).

Az impériumváltást követően, 1924. július 26.-i Anghelescu-féle törvény szabályozta az állami oktatást, mely lehetővé tette, sőt kötelezte, hogy a nem románok által lakott községekbe is bevezessék a román nyelvű tanítást, az 1925. december 12.-i rendelet pedig az egyházi iskolákat magán iskolákká nyilvánította, melybe azok járhattak, akiknek az állami tanító „Declarațio” adott, hogy beiratkozhatnak, aki nem kapott az kötelezően hozzá kellett járjon.

1937-ben egy országútra néző telken állami iskola épült, ahol a román osztály kapott helyet. 1940-ben visszaállt a felekezeti oktatás, de az állami is megmaradt és áttértek az egyhuzamú tanításra. A felekezeti oktatás az 1948. augusztus 3.-i 175-ös számú tanügyi reformmal szűnt meg, az épületet pedig államosították, ugyanakkor az addigi hétosztályos elemi négyosztályos, ingyenes és kötelező lett, melyet követően a diákok a gimnázium alsó tagozatán folytathatták a tanulást. Ez Pettyénben nagy változást idézett elő, mivel a negyedik után Ombodra kellett járjanak a diákok, ugyanis ott alakult V-VII osztályos gimnáziumi tagozat. A másfél, két kilométeres távolságot a diákok gyalog, majd később az anyagi helyzet javultával többen biciklivel tették meg.

A 40-es évek végén négyes szimultánként újra alakult a román iskola, melynek állását 1956-tól a kakszentmártoni születésű Pap Rozália férjezett Erdei Sándorné (sz. 1930. márc. 1.) töltötte be 1985-ig. Kak, ahogy a mindennapi beszédben használják, Pettyénnel szemben a Szamos jobb parti részén elterülő kis falu, így a fiatal Rozália tanítónő sokszor csónakkal érkezett a faluba. Mivel Pettyén nagyrészt magyar népességű, a román osztály igen-igen kis létszámú volt. 1959-ben a két iskolát egyesítették, ezt követően az osztályokat tagozatnak nevezték. Voltak időszakok mikor az iskola 3 osztállyal működött, mint az 1955-1975 közötti, ebből két osztály magyar, melyet Kovács József és felesége, Katalin vezetett, valamint a már az előbbieken említett román osztály. A román tagozatosok negyedik után a második faluban, Szatmárpálfalván végezték a gimnáziumot, a magyarok pedig Ombodon. Az iskolák egyesítése után az egyházi iskola épületében óvoda létesült. Anna tanítónőt 1953-ban, 30 évi szolgálat után lefokozták, és Ombodra az óvodához helyezték, mivel, mint lelkészfeleség a szocialista rendszer elvei szerint nem tölthetett be magasabb szintű oktatói állást. Férjének 1958-ban bekövetkezett halála után 15 éves lányával— Attila ekkor már a teológián tanult—még két hónapot maradtak a faluban, ezt követően Ombodon albérletben laktak, a tanítási év végén pedig hazaköltöztek Szinérváraljára. Anna asszony 1994-ben hunyt el, férje mellé a pettyéni temetőbe helyezték örök nyugalomra. A református iskola épületéből 2002-ben az óvoda az állami iskola épületébe költözött, így az épület visszakerülhetett az egyház tulajdonába, melyet renoválva gyülekezeti házzá alakítottak, hogy vendégek fogadására is alkalmas legyen, utcai falára pedig a nőszövetség abból az alkalomból, hogy felvette a 32 évet a faluban tanító, Makray Anna nevét, emléktáblát helyezett el.

Elemi oktatás 2010-ig folyt a faluban, az utolsó években már egy-egy magyar és román osztállyal négyes szimultánban, ezt követően iskolabusszal utazva a magyar tagozatosok Ombodra, a románok Szatmárpálfalvára járnak. Az állami iskola épületében pedig 2016-17-es tanévben már csak egy tanerővel óvodai oktatás folyik.

Pettyén népének szellemi életéből. dr. Halmos István (1929-2016) a MTA Népzene kutató Csoportjának munkatársa 1973. október 20-án a faluban „A pettyéni vizesaljban születtem” című helyi népdalt jegyezte le:

A pettyéni vizesaljban születtem,
A nevemet nem találják sehol sem.

Úgy nőttem fel, mint erdőbe a gomba,
Lovat loptam még nyolcéves koromba.

Én loptam el a vármegye hat lovát,
Engem keres az egész Magyarország.
Ne keressen engem az erdőben,
Megtalál a szatmári vendéglőben.

Pettyén az 1848-49-es években

Miután V. Ferdinánd király István nádoron keresztül Batthyányi Lajost bízta meg 1848.március 17-én a miniszterelnökséggel, Batthyányi két körlevelet bocsájtott ki, melyben kérte a törvényhatóságokat tegyenek meg mindent a rend és a közbiztonság megőrzésére. Így a szeptember 15-én tartott megyei választmányi ülésen elhatározzák a nemzetőrség felállítását, melyről a jegyzőkönyv azt írja: „Az önként ajánlkozó mozgó nemzetőrök összeírása nyomán a következő századok alakítottak: Gyalog nemzetőrség hat század, lovas nemzetőrség félszázad.” A tabellák feltüntetik a nemzetőr életkorát, foglalkozását Szatmárnémeti esetében a lakcímet és, hogy milyen fegyverrel bír.

A Szatmárnémeti Gyalognemzetőrség V. századában találjuk Böszörményi Józsefet és Böszörményi Károlyt, fegyvereik vasvilla.³⁶

A Krasznaközi nemzetőrség hiripi századában: százados Koroknai Károly, főhadnagy Kiss Gedeon, első alhadnagy Böszörményi Pál.

Az őrsereg összeírása Pettyénben 1848. júniusában zajlott, mely során 25 személy jelentkezett nemzetőrnek: Argyelán János, Békefi János, Böszörményi Antal megyei biztos, Böszörményi Pál birtokos, Csendes György, Csomai László, Csomai Ferenc, Deme András, Fiaskó János, Horváth Ferenc, Id. Szabó Pál, Ifj. Szabó Pál, Igaz, István, Jeney Ferenc, Jeney István, Koroknay Károly ügyvéd, Kovács András, Kovács Ferenc, Kovács István, Kovács Mihály, Lukáts Tivadar ref. lelkész, Szabó György, Szabó István, Szabó János jegyző, Szabó Mihály. Aki után nincs utalás a foglalkozásra azok földművelőként vannak bejegyezve. Az életkor 19 és 49 között változik.³⁷

A nemzetőrök az 1847/48-dik évi törvénycikkbe foglalt esküt nemzetőrségi zászló alatt ünnepélyesen tették le. A szabadságharc csatáiban való részvételről, hősi halottakról nincs tudomása az utókornak.

A világháborús hősök táblája

Pettyén a Nagy Háború éveiben

Az első világháború Pettyén népét sem kerülhette el, a behívók ide is szaporán érkeztek. Volt, aki túlélte, voltak, akik életükkel fizettek az orosz vagy olasz fronton. Emlékükre a református egyház 1942. május 31-én egy 60x40-cm-s fekete gránit emléktáblát helyezett el a templom bejáratának jobb oldalán a következő szöveggel:

Az 1914 – 18 évi
világháború hősi halottai

BOTOS GYÖRGY	FÜLÖP SÁNDOR
SZABÓ SÁNDOR	FÜLÖP MIHÁLY
KOVÁCS SÁNOR	KEREKES GYULA
KATONA FERENC	OMBODÁN LÁSZLÓ
BUMBÁR JÁNOS	

Pettyéni hős

Pettyén 1942. május 31.

³⁶. Kónya László p. 115.

³⁷. Bene János pp.140, 154-155.

A pettyéni temető és a Böszörményiek sírkertje

A falu nyugatészaknyugati részén, az országútra nézően terül el a falu temetője felekezeti felosztásban két bejárattal. A faluhoz közelebbi rész a katolikus-ortodox temetkezési hely, majd 0,53 ha-on a reformátusok nyughelye következik, ezt pedig egy keskeny sávban a zsidó temető zárja le. A református részben a Böszörményiek külön sírkertet alakítottak ki a családnak, melynek utca felőli szögletében egy 3,35 m magas családi síremléket állítottak, a közepén egy fekete gránit lapon a következő szöveggel: A / HIRIPI ÉS IVACSKÓI / BÖSZÖRMÉNYI / CSALÁD / NYUGVÓ HELYE , az oszlop baloldalára egy hársfát ültettek, melynek kerülete 2010-ben 230 cm volt, ebből arra következtethetünk, hogy az oszlop és a fa meghaladta a 100 évet, valószínű I. László fia II. Sándor állíthatta. Sajnos nem véstek rá évszámot. A fa törzsére repkény kapaszkodott egy különös hangulatot kölcsönözve ennek a családi sírjelnek.

Mivel Pettyénben a sírokat fejfákkal jelölték, így ehhez igazodtak a Böszörményiek is, ezért a 19. század első feléig elhunytak sírjelei nem maradtak fenn. I. József, I. László nevű fiának vonala, — mely leghosszabb ideig bírta és lakta Pettyént, — ide temetkezve szintén fejfákkal jelölte nyughelyeit, de valószínű dr. Böszörményi Károly felesége halálát követően az akkor még fellelhető fejfák helyett három egyforma 60 cm magas kis kőjelet készíttetett, melyekre 2-2 nevet véstett: nagyszülei, testvérei és szülei nevét

1. BÖSZÖRMÉNYI LÁSZLÓ 1832-1896 /
MAGYARÁDI BOROS ROZÁLIA MEGH. 1896
2. BÖSZÖRMÉNYI SÁNDOR 1884-1885
BÖSZÖRMÉNYI JENŐ 1878-1882
3. BÖSZÖRMÉNYI SÁNDOR 1856-1917
UPÓCZI KECZER ETELKA MEGH. 1915

Feleségének fekete gránit obeliszket állíttatott. E sírjel szövege: AZ ÉN KIS ANGYALOMNAK / A VISZONT LÁTÁSIG /HIRIPI ÉS IVACSKÓI / DR. BÖSZÖRMÉNYI KÁROLYNÉ / KERESZTSZEGHY MAGDA / 1937. Erre került fel a férj neve is: DR. BÖSZÖRMÉNYI KÁROLY / 1886-1967.VI. 21. a coklira pedig fia és felesége nevét vésték: BÖSZÖRMÉNYI SÁNDOR / 1919-1986.IX.7./ BÖSZÖRMÉNYI SZILVIA / 1931-1995. Őket haláluk idején a politika rendszer nem engedte Pettyénbe temetni, így a szatmári vasúti temetőbe hantolták el őket, ahonnan leányuk, Magda asszony 1993-ban exhumáltatta és a pettyéni családi sírkertbe helyeztette át.

E családi sírkerttől távolabb, az úgynevezett régi temetőrészben még áll két Böszörményi obeliszk, az első fekete gránit, felirata: ABFRA / ITT NYUGSZANAK / HIRIPI ÉS IVACSKÓI / BÖSZÖRMÉNYI SÁNDOR / ÉLT 55 ÉVET / MEGHALT 1900. AUGUSZTUS 23. / ÉS NEJE SZÜL./ MÁRKUS MARISKA / ÉLT 42 ÉVET / MEGHALT 1897. DECEMBER / BÉKE LENGJEN PORAIK FELETT! A coklira vésve: E SIREMLÉKET EMELTETTE HÁLÁS LEÁNYUK / BÖSZÖRMÉNYI MARISKA.

A másik egy fehér márvány, az alábbi felirattal: ABFRA / ITT NYUGSZIK / HIRIPI ÉS IVACSKÓI / BÖSZÖRMÉNYI / ANTIKA / SZÜL. 1894. FEB. 22. / MEGH.1908. JUN. 23. / BÉKE LENGJEN PORAI FELETT. A 14 évet élt Antika iker lánytestvére, Máriska, felnőve, maga emeltette ezen sírköveket a szülők és testvére számára.

Az 1970-es árvíz utáni töltés átépítés a temetőből területet igényelt, így több sír a töltés alá került, de annyit azért megtettek, hogy az értékesebb sírjeleket a temető egy másik részébe helyezték át, mint például Benkő Dániel földbirtokos síremlékét.

A református egyház 2015-2016-ban saját erőből ravatalozót épített, melyet más felekezettel is megosztva használ. Ez nagy változást idézett elő a Böszörményi sírkertben, a százados hársfát ki kellett vágni, félve egy vihar idézte kidüléstől, mely tönkre tette volna az épületet. Magda asszony, ha fájó szívvel is, de beleegyezett a kivágásba, ugyanakkor felújította a kertben található régi síremlékeket, így mind az a leírás mely fentebb olvasható, ma már egy kicsit másképp néz ki.

III. A Böszörményiek családi viszonyai

A Böszörményiek pettyéni birtokossá válva a falu központjában építik fel első lakóházukat, melyet egyre bővítve az évek alatt kúriává alakítanak. Ez a telek viselte a falu 1-es házszámát, melyen kívül később a család bővültével a 7, 29 és 44 szám alatt is Böszörményiek laktak.

A 18-19. század fordulójának évtizedeiben élt **Böszörményi Miklós** (1770-1846), családi helyzete— ha egyáltalán volt családja— ismeretlen, testvérével, **Böszörményi Lajos** (1774-1831) és annak feleségével, az Aranyosmeggyesről származó magyarádi Boros Annával (h. 1796. augusztus 10.) bírta a központot. Ebből a párkapcsolatból terebélyesedett ki a 19. század folyamán a Böszörményi család, mely a 20. század második felére szinte elsorvadt. Lajos feleségével négy gyermeket nevelt: Józsefet, Antalt, Esztert és Pált. A fiúk a 19. század első felében már, mint felnőttek átveszik a gazdálkodást a kiterjedt birtokon.

Leánytestvérük, **Eszter** (1811-1880) 1835. október 23-án kirepül a családból, az Aranyosmeggyesen élő nemes Incze Istvánhoz Wesselényi Farkas udvarbírájához (tisztartó) menve nőül, de ez a házasság rövid életű, mivel 1839-ben már, mint özvegyasszonyt említik. Házassága révén birtokot örökölve továbbra is a faluban élt. Hosszantartó magányát a Patóházáról származó iváncsi Papp József szakítja meg, aki 1850. január 13-án veszi feleségül, de továbbra is Meggyesen éli le életét, és az ottani református temetőben helyezik örök nyugalomra. Fehér, márvány sírkövének szövege: EGY SZERETŐ HŰ/ FELESÉGNEK/ EGY PÁRATLAN NEMES/ SZÍVŰ TESTVÉRNEK/ ROKONNAK/ ÖZVEGY IVÁNCSI/ PAPP JÓZSEFNÉ/ SZÜLETETT/ HIRIPI BÖSZÖRMÉNYI/ NAGY ESZTER/ ASSZONYNAK PORAI/ NYUGSZANAK ITT/ MEGHALT 69 ÉVES KORÁBAN/1880. DECEMBER 9-ÉN. A kő kissé megdőlvén ma is áll, de fehér színe miatt a rajta lévő szöveg nehezen olvasható.

. Szeőke cs címere

Az elsőszülött, **József** (1794-1845) és a belőle sarjadt ág.

Ő Szatmárudvariból óvári Szeőke Polixénát, a falu birtokosának lányát hozza asszonyául a pettyéni birtokra, aki a házasságba nemcsak a mennyasszonyi jussot vitte, hanem a család nemesi címerét is. E párkapcsolatból nyolc gyermek született, négy fiú: Elek 1820, Károly 1822, József 1823 és László 1832, valamint négy lány: Katalin 1825, Zsuzsanna 1827, Polixéna 1830 és az egy évet élt Krisztina 1834-ben. Az elsőszülött fiúk életútja a tanulás, a polgári élet felé irányult, míg László (1832-1896) folytatja apja gazdálkodását, már csak azért is mivel 1845-ben édesapja elhalálozva, a birtok ügyintézése özvegy édesanyjukra maradt, akinek támaszra volt szüksége. A fiútestvérek ekkor már tanulmányaik teljében voltak, így 13 évesen **I. László** (1832-1896) volt az a „férfiú” aki, Miklós nagybátyjával besegíthetett a gazdálkodásba. Édesanyjuk, Polixéna asszony 1854-ben Károly fiához Szatmárra költözött. László felnőtté érve Eszter nagynénje révén szintén a Boros család felé fordítja érdeklődését, és 1855. szeptember 3-án a család Róza (1830-1896) nevű lányában találja meg élete párját, akivel a házasságot követően a birtok központjának kúriájában rendezik be otthonukat. Egy fiúk született, **II. Sándor** (1856-1917) aki itt a birtokközpontban alapít családot. Szatmártól

igen messze a Sáros vármegyei Hertneken talál szerelmet és házasságra alkalmas szerető szívet lipóczi Keczer László főszolgabíró római katolikus lányában, Etelkában. E családban öt gyermek lát napvilágot, négy fiú és egy leány, de csak két fiú éri meg a felnőtt kort, II. László és II. Károly, ők viszik tovább a családi nevet. I. László és fia, II. Sándor által vezetett gazdaságról tudjuk, hogy összterülete 700 magyar hold volt, ebből 8 hold kert és belsőség, 150 hold kaszáló, a többi szántó. Gazdasága nagy állatállománnyal rendelkezett, köztük 16 igáslóval, 110 szarvasmarhával, 500 juhval és 50 sertéssel. A gazdasághoz tartozott az 1889-ben épült gőzmalom (az épület ma is megvan, de más a rendeltetése) egy hengerrel, két pár kővel, mellette egy olajütővel.

Ezen kívül Pettyén és Szatmárudvari határában egy-egy, Batiz határában, pedig két tanya is része volt a gazdaságnak.³⁸ Sándor az apja által felújított kúriát 1870-ben átalakíttatja, ez az épület ma is áll, igaz elég elhanyagolt állapotban.

Az 1910-es évtized az elmúlás éveit hordozza a család számára. Fialat életek távoznak: 1915. augusztus 13-án 56-évesen Etelka asszony, akit katolikus lévén a szatmári Székesegyház plébánosa helyez örök nyugalomra a helyi temetőbe, majd 1917. július 22-én Budapesten férje, Sándor, a főgondnok 61 évesen lép az elmúlás útjára, Bogdán Lajos a falu lelkipásztora, indítványozta, hogy az egyház iránti hűsége, jó téteményei elismeréseként a templomban legyen felravatalozva, de ezt a presbitérium egyhangúlag elvetette, felesége mellé, a Böszörményi sírkertbe hantolták el.³⁹

Sándortól fia **dr. Böszörményi Károly** (1887-1967) az 1910-es évek elején átveszi a gazdaságot. Ő jogot végez Kolozsváron és Budapesten, majd jogi doktori diplomát nyer szintén Kolozsváron, de mind végig a család ősi „mesterségét”, a földbirtokosi szerepet vállalja. Ő alkalmazza 1912-ben Fehérgyarmatról malomgépészeknek id. Bolyáki Imrét (1870-1961), aki a nagyecsedí születésű Veres Margittal és hat gyermekével Pettyénben telepszik le és évtizedekig a malom és a család egyik leghűségesebb alkalmazottja volt. Alkalmazásában az is sokat vetett a latba, hogy cséplőgépezői jogosítvánnyal rendelkezett. Fiát, ifj Bolyáki Imrét (1868-1951) szintén a gépek világa érdekelte, így ő lett a család gépkocsivezetője. 1928-ban nyert hajtási engedélyt, melyet 1940-ben, az impériumváltás után meg kellett volna újítania, de ezt Imre nem vállalta, ezért ki akart lépni a Böszörményiek alkalmazásából. Ekkor Károly úgy döntött, hogy jó szolgálatokat tett emberét nem engedi el, hanem az édesapja helyett, aki akkor már 70 éves volt, rábízta a malom gépészetét, az idősebb Imre pedig már igencsak megérdemli, hogy nyugdíjba vonuljon.⁴⁰

Dr. Böszörményi Károly

Károlynak a szatmárhegyi Polgármester-tetőn kiterjedt szőlőbirtoka is volt.⁴¹

Édesapja halálát (1917) követően, 32 éves korában egyedül maradt a kúriában. Ekkor határozza el, hogy társat keres magának a birtokra. 1918. december 7-e az a nap, amikor házasságra lép dr. püspöki Keresztszegi Lajos ügyvéd,⁴² a szatmári állami iskolák gondnoksága elnökének és érmindszenty Peley Emmának, 23 éves Anna-Magda nevű lányával, akitől egy fia született. Rá a keresztségben a nagyapa és apja nevét örökítik, így kapja a **Sándor-Károly** nevet (1919-1986). A birtokon nevelkedve ő is a mezőgazdaság felé kötelezi el magát. A 40-es évek elején Agrártudományi Egyetemet végez Budapesten, doktorátusi éveit tölti, mikor az oroszok fogságába kerül, ahonnan négy és fél év után tér haza. Ekkorra a birtok is megapad, mivel a 45-ös földosztás után már csak 10 ha maradhatott a birtokos kezén. Hazakerülve, mint agronómust alkalmazták Szatmár város adminisztrációjába, míg csak 1952-ben felsőbb utasításra származása miatt fel nem bontják

³⁸. Borovszky S. p. 319.

³⁹. Lévy L. p. 44.

⁴⁰. Adatközlő Bolyáki Imre 85 é.. Pettyén

⁴¹. Adatközlő Vass Sándor 76 é. Szatmárhegy

⁴². Fazekas L. p. 23.

munkaszerződését. Nem ijedve meg a kétkező munkától, segéd munkásként biztosította megélhetését. A városházán ismerkedik meg Vancsa Friss Szilvia könyvelőnővel, akivel 1952. március 8-án a Lánchos templomban szűk körben akartak frigyre lépni, de a hír kiszivárgott s így a fiatalok nagy meglepetésére egész sokaság gyűlt be a szertartásra. A fiatal pár az első hónapok vasárnapjain ebédre kiutazott a birtokra, míg csak 52 őszén a birtokközpontot is teljesen fel nem számolják az akkori politikai rendszer határozatai. Károlynak egyik napról a másikra el kellett hagyni otthonát, így Károly volt a pettyéni uradalom utolsó birtokosa. Felesége, Magda asszony nem érte meg ezt a fájdalmas kilakoltatást, 42 évesen, 1937-ben fiatalon távozott az élők sorából.

Sándor, az agrármérnökből lett segéd munkás 1955-ben került vissza végzettségének megfelelő alkalmazásba a Máramaros tartományi Hosszúfalu Állami Gazdaságába majd 1956-tól Szatmár megyei állami gazdaságoknál folytatja, Érkörösön (Chereuşa), Erdődön, majd 1974-től Szatmáron telnek munkás éveit, az 1981-es nyugdíjba vonulásáig. Viszonylag fiatalon, 67 évesen hunyt el, a pettyéni családi sírkertben nyugszik.

Ő volt a család azon férfi tagja, aki a Böszörményi nevet utolsóként viselte.

Sándor és Szilvia házasságából egy gyermek született, ő a keresztségben a fiatalon elhunyt nagymama keresztnévét örökölte, így lett a kislány **Magda** (sz.1955). Vele, mint Böszörményi leányutóddal a 19. század elejétől induló József-ág le is zárul.

A másodszületett **Antal** (1774-1831) és a belőle sarjadt ág.

Hét év telik el, míg újabb gyermek érkezik Lajos családba, ő az Antal (1801-1861) nevet kapja. 1833-ban a szamoskrassói Darvai családba nőszül, Naomi kisasszonyt véve nőül, aki négy leánygyermeknek ad életet, (lásd a családfát) de Antónia születése után, 1832-ben a fiatalasszony meghal. A gyerekekkel özvegyen maradt apa 1840-ben újra megnősül, egy helyi kisebb birtokos, a Dégse (Détse) család Anna nevű lányát veszi feleségül, kitől viszont öt fia született.

Antal gyermekei közül Pettyén szempontjából **I. Sándort** (1844-1900) emeljük ki, aki a 19. század második felében apja halála után folytatta a birtok szervezését. Ehhez segítő társat keresve feleségül kér egy polgári lányt, Márkus Mária, aki 1894. február 21-én egy ikerpárral lepi meg férjét és szüleit, akik a keresztségben az Antal-Sándor és a Mária-Emma nevet kapták. A gyerekek még 3 évesek mikor meghal az édesanyjuk és 6 mikor az apjuk is árván hagyja őket. Hogy a gyermekek sorsa a szülők halálával hogyan alakult erre már senki nem emlékszik, valószínű unoka nagybácsijuk, ifj. Sándor és felesége, Etelka vehette őket szárnyai alá. Antika, ahogy a család becézte serdülő élete kezdetén, 14 évesen meghal. Fehér márvány obeliszk jelzi sírját a pettyéni temetőben.

Testvére, **Mária**, felnőve 1917-ben felesége lesz berenczei dr. Kovács Gyula szatmári nőgyógyásznak, akivel két gyermekét, Jutkát és Gyulát neveli a családban. Férjének 1930-ban bekövetkezett elhunytja és lányának, Juditnak 1939. május 6-án Domahidy Sándorral kötött házassága után, a 40-es években lányához Magyarországra költözik, majd onnan az Amerikai Egyesült Államokba, ahol 1951. augusztus 5-én az Missouri állambeli Vandalia nevű városban elhalálozott.⁴³

Zsigmond, az aranyosmeggyesi birtokos

A másik nagy Böszörményi uradalmat Aranyosmeggyesen Zsigmond alapozta meg. Pettyén és Aranyosmeggyes nemeseinek kapcsolata a 18. század végén alakul ki, amikor Böszörményi Lajos, a pettyéni családfő, feleségül veszi magyarádi Boros Annát, s így mint

⁴³. Adatközlő Gönczi Agáta 80 é. Szatmárnémeti

házassági hozomány a Böszörményiek megyesi birtokhoz jutnak, majd további párkapcsolatok révén a két család száalai még szorosabbra fűződnek.

Mint már említettük, az 1835-ben házasság által a községbe került Eszter, birtokot örököl és ezért özvegységében sem tér vissza Pettyénbe. Ez további rokoni szál alakulását eredményezi, hisz az ide látogató Böszörményi fiúknak volt alkalmuk a Boros lányok közül választani. Így József fia, I. László 1855-ben Boros Rózát hozza a pettyéni birtokra.

Az osztatlan megyesi földek Antal, illetve annak 1861-es halála után felesége, Böszörményi Antalné, Décse Anna nevén szerepelnek. (ÁL.Fond 18.) E közös örökségre a család egy ambiciózus, fiatal családtagot keresett, akit Antal fiában, Zsigmondban (1843-1917) talált meg. Ő az a Böszörményi, aki virágzó gazdaságot szervez e nagyközségben és tekintélyt épít ki maga és a nagy család számára. Meggyesre telepedve rövidesen megvásárolják az 1850-ben épült Papp Antal féle kúriát, így már joggal gondolhatott egy társ, egy feleség keresésére, akit egy kissé távol az Ugocsa megyei Feketepatakon lakó katolikus Ferenczy család Ágnes nevű lányában talált meg. A frigyet a szomszédos Sárosorosziiban (Bereg megye Tiszaháti járás) köthették meg 1877-78-ban mivel az 1870-es években csak öt katolikus élt Patakon⁴⁴ vagyis a Ferenczy család. E párkapcsolattal a Böszörményi és az ugocsai Kökényesden és Halmiban élő Rárhonyiak rokonságba kerülnek, mivel Ágnes édesanyja, Anna, Ráthonyi Károly és homoródszentpáli Szentpáli Mária másodszülött leánya volt. Ágnest az apja után katolikus hitben nevelték, ezért a vőlegény reverzálist kellett adjon a házasságkötés előtt, melyet be is tartott, így gyermekeiket a józsefházi katolikus templomban keresztelték: Anna 1880, férj Jakó Sándor kir. táblai tanácsjegyző Debrecen, Katalin-Eszter 1882, férj Szilágyi Elek ügyvéd Karcag, Margit-Mária 1884, férj Helmeczy Pál szatmári ügyvéd, második férj dr. Helmeczy József pettyéni földbirtokos, Ágnes-Ilona 1885, férj Galgóczy Árpád erdői szolgabíró, második férj dr. Haller Károly ügyvéd. Érdekes mód a lányok párkapcsolatukban mind református fiatalemberhez mentek feleségül és esküvőjüket az aranyosmeggyesi református templomban tartották.

A 19-20. század fordulóján Zsigmond a község legnagyobb birtokosa, 1157 hold területtel, melyből 775 hold szántó, ahol hatos fordulóban gazdálkodtak. Ebbe beletartoznak a berencei, józsefházi, avasújívárosi, batizi, szatmárudvari részirtokok, rajtuk négy tanyaközponttal. 11 ló, 44 szarvasmarha 550 juh volt a birtok állatállománya. A határban egy tanyát tartott fenn.⁴⁵ A jövedelmező birtok és a népes család megengedte, illetve szükségessé tette egy újabb kúria építését, melyre 1888-ban került sor. Margit-Mária Helmeczy Pállal lépve frigyre egy időben a családi kúriában laktak, így az épületet ma egyesek Helmeczy kúria néven ismerik.

Zsigmond közéleti vonatkozásban is több helyen szerepet vállal, a nagybányai egyházmegyének 23 éven át volt tanácsbírája, az 1882-ben megalakult Széchenyi Társulat alapító és aktív tagja, melynek egyik célkitűzése, hogy a vármegye minden lakosa legyen a magyar államiság híve és tudjon magyarul, támogatták az óvodák létesítését, a népkönyvtárak állományának bővítését, az ifjúsági egyesületeket, tanítókat, jutalmazták azokat az idegen ajkú tanulókat, akik a magyar nyelv elsajátításában kiváló haladást értek el.

Kisajátítások Aranyosmeggyesen

Mivel Zsigmond utódai mind lányok voltak, akik férjhez menetelükkel eltávoztak a községből, így az apa 1917. június 29-én 74 éves korában bekövetkezett halála után a gazdaság, főleg az 1921-es földreformmal felszámolódott. A kisajátításokkal szemben két leányörökös, Böszörményi Anna, Jakó Sándorné és Böszörményi Ágnes dr. Haller Károlyné beadványt nyújtott be a határozat felülvizsgálása céljából, mivel az 1921-ben még létező birtokot teljes egészében kisajátították. Ennek fő oka az volt, hogy a tulajdonosok 1918-1921

⁴⁴. Dvorzsák J. pp.115, 725.

⁴⁵. Borovszky S. p. 311.

között nem tartózkodtak életvitel szerűen a faluban. A panaszttevők azzal magyarázták külföldön való tartózkodásukat, hogy férjük munkája Budapesthez kötötte őket, de ők munkaszezonban gyakran hazalátogattak, sőt itthon is tartózkodtak. A baj még abból is adódott, hogy a Zsigmond halála után magára maradt Ágnes asszony sem volt állandó, folyamatos lakója a birtoknak, a lányainál Magyarországon tartózkodott. Így együttesen a két leányörököstől és édesanyjuktól Aranyosmeggyes és Józsefháza határában 1922. december 1-es dátummal kisajátítottak 203 holdat és 286 négyszögölt, meghagytak 1 holdat és 1526 négyszögölt belsőséget, mely a 105-ös telek volt a faluban. (AN. FDA II/430.p. 25.)

Ugyan csak Annától Aranyosmeggyes és Berence határában a fentebbi dátummal, elvettek 4182 holdat és 463 négyszögölt, melyre 720 jelentkező volt holdanként 35 lejes áron, ezért 14 525 lejt fizettek ki 5 év alatt. Ezt az összeget az özvegy édesanya kapta meg, mivel egész életre szóló haszonélvezete volt. De ez az összeg csak apránként csepegve, csupogva érkezett, mert ezekért a földekért senki nem fizetett szívesen, s főleg rendszeresen. Hogy megélhetése biztosítva legyen, Ágnes asszony Tóth Lászlóval, a család egyik régi alkalmazottjával 1924-ben az államtól haszonbérbe vett 100 hold szántót dohánytermesztés céljából, melyért 1926-ig fizettek 50 000 lejt. A Pettyénben lakó Böszörményi Margit dr. Helmeczy Józsefné aranyosmeggyesi 100 holdas örökségét állami irányítású árverésen eladásra bocsájtotta. (AN. FDA. I/245.) **Ágnes** asszony még megérte az 1940-ben bekövetkezett impérium váltást, 1943-ban, 83 éves korában távozott az élők sorából, a helyi temetőbe, férje mellé helyezték örök nyugalomra.

A község református temetőjében zuzmóval lepelt fehér márvány obeliszk jelzi a házaspár sírját. A sírkő szövege: BÖSZÖRMÉNYI/ NAGY ZSIGMOND/ 1843-1917/ ÉS NEJE/ FERENCZY ÁGNES/ 1859-1943./ Ma az obeliszk leborulva a fű között fekszik.

1946-ra a nagykitejedésű Böszörményi birtokból Margit férjének, Helmeczy Józsefnek a nevéen 179 kataszteri hold maradt, melyet szintén kisajátítottak.

Lajos harmadik fia **Pál** (1816-1859)

1816-ban született, 1848-49-ben honvéd hadnagy, testvéreivel a közös birtokon élve gazdálkodott, nem nősült meg, s mint „úrfi” —ahogy a halotti anyakönyv írja —halt meg 1859-ben.

IV. A Böszörményiek a 19. század második felének polgáriasodó világában

A földbirtokosság 19. század második felében mutatkozó polgáriasodása a Böszörményiek soraiban is megmutatkozik. Gyermekeiket Szatmáron taníttatják vagy magántanulóként nyernek bizonylatot tudásukról. Egyre több család fiait felsőfokú oktatási intézetekbe küldi, akik Sárospatakon, Kolozsváron, Pozsonyban, Budapesten végzik tanulmányaikat: jogot, mezőgazdasági, kereskedelmi akadémiát, gyógyszerészetet tanulva szerzik diplomájukat. A Böszörményiek Budapesten közösen házat vettek, mely a tanuló fiatalok szálláshelyéül szolgált. A végzetek visszatérve a megyébe vagy birtokaikon szakszerű gazdálkodást folytattak, például dr. Böszörményi Károly, mások ügyvédi irodát nyitottak, mint Böszörményi Károly, Böszörményi Elek, dr. Böszörményi Emil.

A községpolgárisodást tekintve akár századokra is visszanyúlva találkozunk a család tagjaival: 1707-ben Böszörményi Sámuel a vármegye főszolgabírója, 1724-ben fia Nagy Sámuel alias Böszörményi alszolgabíró, 1727-ben Böszörményi Nagy Ferenc szintén alszolgabíró, Böszörményi Endre pedig főszolgabíró Szatmár vármegyében. A 19. századra átugorva említhetjük meg Böszörményi Károlyt (1822-1901), mint Szatmár-Németi polgármesterét, Antal fiát, I. Sándort (1844-1900) megyei útbiztost. De részt vállaltak a politikai és egyházi életben is. Böszörményi I. Sándor egyházmegyei tanácsbíró, I. László fia, II. Sándor (1856-1917) az 1800-as évek végén országgyűlési képviselő, később Elek fia, Emil

(1869-1946) látja el ezt a feladatot. Elek 1875-ben megyei képviselő.

Politikai vonatkozásként sorolhatjuk fel, hogy Böszörményi Emil 1893. január 8-án részt vett a Nemzeti Párt alakuló ülésén, majd három nappal később tagjainak sorába lép. Böszörményi II. Sándor pedig Domahidy Ferenc főispánnal, Kovács Leó alezredessel, Schlauch Lőrinc megyés püspökkel, Ujfalussy Sándor alispánnal, Kende Zsigmond földbirtokossal és gróf Teleki Samuval tagja volt annak a fogadóbizottságnak, mely gróf Károlyi István meghívására 1884. október 10-én a vármegyébe látogató trónörökös házaspárt — Rezső főherceget és feleségét Stefániát — Nagykárolyban az állomáson fogadta.

Emil mondott beszédet 1900. október 11-én a vármegyei közgyűlési terem számára Pallik Béla által Erzsébet királynőről festett életnagyságú kép leleplezésekor. A Szabadelvű Párt tagjaként 1901-es tavaszi választásokon Szamoskrassó körzetének képviselője lett. A megyei közigazgatási bizottságnak is tagja volt.

Dr. Böszörményi Károly a megyei Magyar Párt tagja és helyi tagozatának elnöke volt, birtokain való elfoglaltsága mellett szakított időt politikai álláspontjának, irodalmi és tudománynépszerűsítő írásainak közlésére a Reggeli Lapban, az Újságban, Szamosban, Szatmári Gazdában és a Sajtóban.

A család kiemelkedőbb személyiségei

Böszörményi Károly életútja, baráti levelezései

A nagycsalád egyik legkiemelkedőbb, legismertebb egyénisége Böszörményi Károly. Böszörményi József második gyermekeként 1822. március 27-én Pettyénben született. Szatmári iskolás éveinek befejeztével jogot hallgatott Sárospatakon. Egyetemi évei alatt annak ellenére, hogy útjaik csakhamar elváltak, mondhatni egy életre szóló testi-lelki barátságba került Tompa Mihállyal a későbbi papköltővel. Károly tanulmányait 1843-ban befejezve visszatér Szatmárra, illetve ügyvédbojtárokodik Nagykárolyban. A baráti kapcsolatot gyakori levelezés útján tartják fenn. Károly megőrizte, majd az Országos Levéltárnak juttatta el a Tompa által írt leveleket. De Tompa nemcsak Károssal levelezett, hanem annak más fiútestvérével, sőt húgával, Katalinnal is, akivel 1841 nyarán szerelmi viszonyba került.

Levélváltások Tompa Mihállyal

1843 szeptemberében Tompa még egy évre vissza kellett térjen Sárospatakra, mivel kétszer egy-egy év megszakítása volt. Szeptemberben barátjának hiánya miatt nagy űrt érez maga körül, melyről egy igen lehangoló levélben ad hangot:

„Sárospatak, 1843. szeptember. Kedves Károlykám!

Tompa fiatal 1847

Patakon vagyok, anélkül, hogy (...).

Patakon vagyok, de csendesen, borzasztó csendesen, mint leend a sír föltámadás előtti estén, búskomoly kedélyű életemnek két színes szálát — barátság és szerelem — benned, szívedhez megbírtam még kötni édes Károlyom, itt léted alatt, s most...? ne kérdezd, hogyan vagyok! keblemben, oly véghetetlen űrt hagyál jó barát, minőt gyanítani sem bírsz.

Én véghetetlen szánandó, borzasztó szerencsétlen vagyok, sorsom itt maradni késztet még egy évig — örült szenvedélyem óriási erővel korbácsol a szél felé, édes Károlyom, te értesz engem, mert ha te sem, úgy ki értene e világon? — Barátom! Katiról minden szó, minden tudósítás csaknem örültté tesz, s szilaj kínnal rágódik át lelkemen.”

A baráti érzelmes sorokon túl Tompa leveleiből a költő életére, mindennapjaira vonatkozólag is több mindent megtudhatunk, ezért is fontos Tompának Károssal való levelezése.

„Jövő augusztus elsején (1844) Pestre megyek..... de addig még titeket is meglátogatlak.”

Tompa többször is felkereshette a Böszörményi családot, melyre egy későbbi verse is utal. Ugyancsak ebben a levélben írja:

„ Az „ Izé” (egy későbbi levélből az tűnik ki, hogy ez valami titkolni való nyomtatvány) és a földabroszok (a térkép régies neve) megvannak, hogyan küldjem el?, írd meg legközelebb. Szívesen fizetem a postadíjat, arról ne aggódj. — kacsafejeket is ígértek, de jelenleg egyik sincs.....

*Isten veled, a síríg igaz barátod Tompa*⁴⁶

Sem Károly, sem a család a szeptemberi levélre nem válaszol, ezért Tompa októberben azt írja:

„Levelem vagy nem vetted, vagy megholtál Károlykám!, különben válaszoltál volna, hogy élsz: hiszem az Istent és így levelem veszett el! ”

Leveleiben Tompa gyakran ír egészségi állapotáról. Tüdőbetegségben szenved, mely elég előre haladott stádiumban van: „ Egészségem rosszul van, a vérköpés napirenden nálam, mellé legyőzhetetlen bágyadtság, ha száz évig így haladok elő a kegyelemben: úgy fogok tenni, mint a disznó, azaz földbe ütöm az orrom — s az a legfurcsább, hogy egyáltalán nem curálok magam, de semmivel, s az eltiltott pipát szívom, mint egy török.... ” A levél egy igazi baráti, s költői mondattal zárul: „Szegény vagyok, egy kincsem mégis van, s ez a barátság! ,tartsd meg ezt nekem: addig, míg ezt bírom, gazdag vagyok. Isten veled, barátod Tompa” Júliusban csak elszánja magát betegségének gyógyítására.

„Sárospatak 1844. július. Édes Károlyom! a múlt éjjelben érkeztem Patakra, s holnap reggel ismét elutazom, kérned hova: Bártfára a fürdőbe.(Sáros vármegyei ásványvizekben gazdag fürdőhely, ma Észak-Szlovákia területére esik)—beteg, igen beteg vagyok,— azt mondá orvosom, Bártfa határozni fog felettem —most már nem köpöm, de hányom a vért: képzelheted hol állok, midőn oly költséges és messze útra kellett magamat censura közben határoznom ...

Ily körülmények közt van jövődöm? Először élet, s egészség, azután a többi. ...

Isten veled! szeresd szegény barátodat. Tompa”

Tompa Mihály Petőfivel való találkozásának élményei, a Böszörményi Károlyhoz intézett levelekben.

Tompa leveleiben a baráti szálak érzelmes sorai, Károly húgához fűződő szerelmi kapcsolatának gyötrődései mellett, irodalmi személyiségekkel való levelezéseiről is beszámol Károlynak, amelyek minden bizonnyal Károly számára is érdekes életmozzanatok lehettek, hisz az 1840-es évek elején Petőfi már országosan ismert személyiség volt.

Tompa 1845-ig már több levelet váltott Petőfivel, de személyesen még nem találkoztak. Eperjesről—ahol 1844 szeptembere óta, Tomka Lajos mellett, mint joggyakornok, és a Péchy családnál pedig, mint nevelő dolgozik—1845 májusában Szatmárra küldött hosszú levelének a végén a Petőfivel való első találkozás élményét a következőképpen írja meg:

„ Édes Károlykám! (Eperjes, 1845. május végén.)

(...) Isten veled! a viszont találkozásig! —Még egyet: Petőfi —meglátogatott bennünket, furcsa találkozás volt, irodalmi ösmerősök valánk, de személyesen soha sem látók még egymást, iszonyú hévvel történt az egész. Már az előtt több privát levelet váltván egymással—s gondold

⁴⁶. Bisztray Gy: p. 30.

és ne vess! pár hét múlva—pisztolyra akart köztünk a dolog kerülni —Furcsa az ember! —de elmúlt a zivatar menykő-csapás nélkül! (...) ”

Petőfi ezen eperjesi tartózkodása alatt zajlott a hármas költői verseny (Tompa, Petőfi, Kerényi), s ekkor született Petőfi „Az erdei lak” című költeménye.

De, hogy teljesebb legyen a két költő találkozására, együttes időtöltése, idézzünk még itt Tompának ugyancsak 1845 májusában Lasztóczra (ma Lastovce, Szlovákia) barátjához, Szemere Miklóshoz (1802-1881 lasztóczi birtokos, ügyvéd, író, festő, Bem mellett részt vett az erdélyi hadjáratban) írt levélből:

„ Kedves barátom ! (...) Először egész májusunkat Petőfi foglalta le itt létével, s most Kerényinek okvetlen Pestre kell mennie testvér bátyjával lévén családi dolga, így hát lehetetlen mennünk, legalább is magamnak lehetetlen. Petőfi, ki szintén ígérkezett hozzád, a Szepességen tölti idejét,— egy szavában Erdélybe szándékozik színészkedni, más szavában Kassára jó a Komlósy-társasághoz, (Komlósy Ferenc színész, szíinigazgató) harmadikban Pápára megy hírnöki bírálójával (Vachott Sándor 1818-1861, a költő barátja és bírálója) párbajra kelni, negyedikben, pedig Pestre visszatér. E beszédekből láthatod, hogy nem lehet az ember okos, és nem tudni, látogat-e meg ő téged vagy sem?(...) ”

Tompa, 1846 nyarán, Szemere Miklóshoz látogat, innen írta levelét Károlynak, melyben egyetlen mondat erejéig újra felbukkan a költőbarát neve, megkérve Károlyt, hogy a neki írt sorok melletti levelet adja át Petőfinek:

„Kedves barátom! (...)

E levelet Petőfinek add által mi hamar, mert választát várom irodalmi ügyben.—Én édes Károlykám, pap vagyok! szánsz-e vagy nevelsz? ne tedd egyiket sem, míg egy igen hosszú levélben ezen egész ügyet ki nem fejtem előtted. (...)

Lasztócz 1846. jún. 1.

Tompa Mihály

A kérelem mindem valószínűség szerint nem ütközhetett különösebb nehézségbe, mivel Petőfi szatmári tartózkodása idején baráti kapcsolatot tartott a város haladó szellemű fiataljaival, s így Károly is jól ismerhette.

Majd két év múlva, mikor Tompa már, mint bejei (Behynce, Szlovákia) lelkész küldi levelét Károly barátjának, a következőket írja:

„Tekintetes Böszörményi Károly ügyvéd úrnak barátilag!

Szathmár

Kedves Károlykám! (Beje, 1847. június eleje)

(...) Két héttig mostanában Pesten jártam, egy nap indultunk el Petőfivel, ő ment Szathmárba, én haza, őt Szathmárba bizonyos szerelmi kalandorság vitte, Szendrey Julcsa, ennyit tudok a nevééről, sat. írd róla, ha tudsz. Én Pesten létemben párszor mondtam neki „ábrándos számár”!, s ő válaszolt „kiábrándult számár! ” nekem. S ah!, tán igaza van! a mit nem szeretnék! (...)

Tompa”

Tompa előbb idézett levelében igencsak tévedett Petőfi Júliához fűződő érzelmét tekintve. Egyáltalán nem szerelmi kalandorság volt ez a vonzódás, hanem tudatos, célra törő elhatározás. Egy hónap múlva Petőfi Bejébe látogat, amikor már a Júliával való egyházi esküvőről tanácskoznak, sőt még az esküvő időpontját is kitűzik, megegyezve egymás közt, hogy a szertartást Tompa Erdődön fogja elvégezni. Pedig vallásilag a fiatalok egyike sem egyezett a lelkészbarát vallásával, hiszen Petőfi evangélikus, Júlia pedig katolikus volt. Ezt egy július végén küldött levélben a következőképp írja meg Károlynak:

„ Kedves barátom! (...) Petőfi nálam volt 5 nap, innen ment Szatmárba Juliskájához, mint mondani szokta: s ha tervünk dugába nem dől: aug. 22. táján én esketem meg a boldog párt, s akkor édes Károlykám, remélem titeket is látlak. Priell(e) Nelliveli tréfája Petőfinek

inkább csak kötődés volt, mint igazi szilárd akarat: s ha ez egyoldalúságból, azaz csak a Petőfitől magától hallottakból következtetést húznom lehet: úgy e házasság el nem törik: s én két okból örülök annak: Petőfi barátom, s boldogságát óhajtom, továbbá szeretném látni azon keserű pofát, melyet a gögös aristocrata Uray (urái Uray törzsökös Szatmár megyei család) vág, hogy egy szegény magyar költő, fia orra elől elkapja a madarat. Prosit ! (...)

Isten veled!

Beje, júl. 21. 1847. igaz barátod

Tompa Mihály”

Ezt a látogatást Petőfi a „Tompa Mihálnál ” című nyolc versszakos leíró költeményében el is meséli, részlet:

*„Mit gondoltál, mikor ráztam a kilincset:
Vajon ki az ördög háborítja csenedet?
Akármit gondoltál, tudom, csak nem engem,
De azt is tudom, hogy jött volna bárki,
Nem fogadnál senkit nálam szívesebben,
S nem fogad forróbban karjaidba zárni. ”*

Majd az utolsó versszakban a Júliával kötendő házasságról is szól:

*„Te fogsz megesketni, jó Mihály barátom ...
De ideje végre a szót ketté vágnom,
Eredj mert a harang immár elhallgatott,
Menj ne várakoztasd jámbor híveidet,
S vigyázz, örömdben egyik bordalomat
Ne mondd el valahogy a miatyánk helyett. ”*

(Beje)

Amint tudjuk a terv egy kicsit másképp alakult: augusztus 5-én történt az eljegyzés, szeptember 8-án pedig a házasságkötés, katolikus szertartás szerint.

Érdeemes idézni még egy Tompa levélből, melyben már a Júliával való megismerkedésről is tudomást szerezhethetünk. Ekkor már 48 márciusának szele fúj Pesten. A Duna parton igen sokan a pozsonyi hajó befutását várták, melyen az a küldöttség kellett érkezzen, mely a bécsi udvarhoz küldendő felíratra vonatkozó híreket hozta (A császári udvarhoz küldendő 1848-as márciusi felirat Kossuth megfogalmazásában a következőt tartalmazta: jobbagyfelszabadítás, köztelherviselés, népképviselési parlamentarizmus, felelős kormányzati rendszer, alkotmányt az örökös tartományoknak), de az érkezők elmondása szerint még a felirati javaslat tárgyába se bocsátkoztak a főrendek:

„ (...) — Gázság, komiszság, kiáltott közbe a hír hallatára Petőfi, ki ifjú, szép nejével karonfogva állt a kikötőnél. Itt ismertem meg Szendrey Júliát, akinek Sándor mutatott be, mint fehérmegyei poétát. A fiatal menyecskének nagyon tetszik a pesti élet, csak az bántja, hogy az ő Sanyija olyan heves politikus és többet van a Pilvaxban, mint odahaza. Petőfiné elragadtatással beszélt gróf Telekiről és bájos fészkeről, Koltórol, ahol élni-halni szeretne.”

A márciusi levél után hosszabb időre megszakadt a két barát levelezése. Szabadságharc, Bach-korszak, az elnyomatás évei még a legszorosabb baráti levelezések közé is éket ütöttek. Csak majd hét év után, az 50-es évek közepén keresi fel Tompa — aki már akkor hanvai (Chanava, Szlovákia) lelkész—Károly barátját, s mint egy önéletrajzi írásban összefoglalja az eltelt évek, számára bekövetkezett eseményeit. Ebben újra felbukkan Petőfi neve:

„Hanva, 1855. november 12.

Kedves Károlykám!

Mintha látnám: mint tekintesz először is az aláírásra, megtudni: ki írja neked e sorokat? Én vagyok az, édes jó barátom!, én ki körülbelül tizenkét éve, hogy nem láttalak!, én aki fölkereslek végre soraimmal, megtudni: élsz-e, halsz-e?, s elmondani szint úgy neked: én

is hogyan vagyok. Mert mégis csak furcsa dolog volna többé nem találkozunk, habár csak papíron is.

Életem históriája körülbelül ez: az iskolából eljöttöd után egy évig én még ott maradtam, egy évet Eperjesen töltöttem: azután, Pestre mentem, hogy én is példátok után ügyvéd legyek, ott lég, víz, vagy a víg élet miatt beteges voltam, mind a mellett is egy telet jól töltöttem. Petőfi, Jókai, Lisznyai, (Lisznyai Damó Kálmán 1823-1863, ügyvéd, dalköltő) Czakó (Czakó Zsigmond, 1820-1847. dec.14., színész), Pákh (Pákh Albert 1823-1867, író, szerkesztő, Petőfi barátja) s mások cimboraságában, ott meghívást kaptam papságra Bejébe, el is fogadtam. 1849-ben megnősültem, egy fiam meghalt, egy él, három éves: jelenleg lakom Hanván és élek csendesen (...) Papságom igen jó, alig van nála egész Gömörben jobb, de azért semmim sincs: nem igen vagyok úgy elbocsájtva a sorstul, hogy gazdag ember legyen belőlem (...)

Isten áldjon meg!

*Igaz barátod, Tompa Mihály*⁴⁷

Tompának a Károllyal való kapcsolattartásában ez volt az utolsó levele, legalább is a fennmaradt levelek alapján.

Tompa ismerte Károly mindhárom fiútestvérét, s barátjának írt leveleiben említi is őket:

„Spatak 1844. július eleje. Báró Sztojkanál voltam a napokban, Elek testvéredről, utazásukról sat. Igen sokat beszéltünk — a báró neki laktársa Pozsonyban, nem győzi eléggé dicsérni Eleket.” A Károlynál tíz évvel fiatalabb Lászlóval is kapcsolatot tartott, sőt levelet is írt neki:

„Veletek, Böszörményiekkal általában szerencsétlen voltam ez évben a levelezésre nézve: Laczinak írtam még akkor mikor neked, s válasz helyett néhány hó múlva saját retourozott levelem volt a postán kitéve Eperjesen (Eperjes 1845. május)

Tompa, Böszörményi Józseffel, Károlynak egy évvel fiatalabb öccsével is jó barátságban volt, sőt Tompa verset is írt hozzá „Böszörményi Józsefnek” címmel,⁴⁸ néha levelet is váltottak, melyről egy Pesten 1845. március 5-én Károlynak címzett levélből szerezhetünk tudomást:

„Írj édes Károlykám!, azonban hohó!, nem sokára elhagyom Pestet, s így leveledet vagy retour vagy más kezére jut: tudod mit!, a Józsi levelében emlékezz meg rólam, s én meglelégszem ezzel.”

Olvasmány

Az erdődi vár Petőfi szobrának újjászületése

2003 őszén, egyik könyvtári bűvárkodásom alkalmával a Heti Szemle című politikai és társadalmi hetilap 1902. május 18. számában egy felhívást olvastam, mely az erdődi várhoz szervezendő kirándulásra hívta fel Szatmár irodalom pártoló közönségét. Az eseményre a következőket hétfői Petőfi ünnepség keretében került sor. Szombaton, május 24-én a színházban bensőséges ünnepséget tartottak a költő tiszteletére, melyre Budapestről Torday Grail Erzsébet (született 1862-ben Tordán, tanítói képesítést nyerve Nagyváradra kerül, majd feladva állását,

⁴⁷. Danielisz E. pp. 159-160.

⁴⁸. Bisztray Gy. p. 528.

irodalmi előadó és Petőfi-kutató lett.) előadóművészt hívták meg. Másnap, május 25-én Petőfi szatmári szállásadójának és költő barátjának, Pap Endrének egykori Eötvös utcai házán emléktáblát helyeztek el, ahol a Petőfi Társaság részéről dr. Koroda Pál⁴⁹ (Kisendréd, Bars vármegye, 1858. március 6.-Budapest 1933. augusztus 13. költő, író) mondott ünnepi beszédet. Ezt követően külön vonat indult a kirándulókkal Erdődre, melyről a Heti Szemle május 28. száma a következőképpen számolt be:

„Pontban délben egy órakerül külön vonaton indult egy lelkes társaság, élén Torday G. Erzsébettel és Koroda Pállal, hogy megtekintsék az erdődi várban azokat a kedves helyeket, melyeket Petőfi emléke halhatatlanná tett.

A Petőfi toronyban a költő szobra mellett a nagy költő több dalát énekelték el a jelen voltak, majd dr. Fechtel János tanár, a Kölcsei-kör irodalmi társaság ügyvezető alelnöke, egy magasan szárnyaló beszédben méltatta Torday Erzsébet művészetét. A művésznő meghatott hangon mondott köszönetet a nem várt ovációért, majd felkérésre ez után mély érzéssel, üde, csengő hangon, mesteri színezéssel és mégis természetességgel elszavalta Petőfi egyik örökbecsű költeményét.”

Ez az egykori hír indította el bennem azt a gondolatot, hogy vajon mi is lett a sorsa az eltelt száz év alatt ennek a szobornak? Vajon megvan-e? S ha igen, hol lappanghat vagy egyáltalán tudnak-e még róla? Ilyen kérdések kavargtak bennem. Érdeklődéseimre erdődi ismerőseim egytől egyig nemleges választ adtak, mígnem egyszer Melau Magda egyetemi kolléganőmmel futottam össze, akit mint tősgyökeres erdődit, szintén arra kértem nézzen utána van-e legalább emléke a szobornak a községben. Ő már első kérdéseimre megörvendeztető választ adott: még diák korából emlékezett a szoborra, ám későbbi sorsáról nem tudott mondani semmit, de megígérte, hogy utána néz.

2004 tavaszán aztán újabb hírt kaptam tőle, megvan a szobor, igaz siralmas állapotban, és aki őrzi szívesen oda adja annak, ki további sorsáról gondoskodik, és ha lehet restauráltatja. A helyi RMDSZ-nek a szobrot már többször felajánlották, de súlyosan sérült lévén, nem vállalták fel rendbetételét.

A szobrot, akármilyen állapotban is van, meg kell menteni—született meg bennem az elhatározás. A szatmári Identitás Alapítványhoz fordultam segítségért, ahol Varga Attila parlamenti képviselő, az alapítvány létrehozója támogatásáról biztosított. Az ő segítségével Szatmárra hoztuk a négy darabba tört és hat helyen hiányos (hiányzott az orr és az ajak vége, a bal váll, a jobboldali szemöldök, a tarkó és a szobortalp fele) szobormaradványt. Hogy mikor került a szobor a várba arra csak következtetni tudunk.

Petőfi szobor

A várról a tetőt a provizórium (a kiegészítést megelőző, 1861-1867 közötti időszak) idején gr. Károlyi Lajos a várba kivetett nagy adó miatt leszedette, és így enyészni hagyta.⁵⁰ A millénium tiszteletére azonban az 1890-es évek végén a délnyugati tornyot restauráltatta, melyben a várkáporna is elhelyezkedett, ahol Petőfi Sándor és Szendrey Júlia örök hűségét esküdték egymásnak. Ezt nevezték Petőfi-toronynak. Ide rendelte a Károlyi család a Petőfi mellszobrot, melynek alkotóját pillanatnyilag még nem ismerjük. A vár 1920-ig volt lakott. Valószínű a szobrot ekkor vitték át a Szatmári Irgalmas Nővérek erdődi zárdájának udvarán lévő Boldogasszony kápolnába, majd a zárda épületébe került. 1948. augusztus 20-án a rendet feloszlatták, az épületet pedig az iskolának adták át. A szobor továbbra is az épületben maradt. Gondoljuk a tanulók figyelmetlensége miatt a szobor többször feldülhetett, s mivel anyaga mészkő, sérüléseket szenvedett, ezért 1976-77 körül kitették az udvar hátsó részére. Az ajakon és az orron ekkor már egy régebbi restaurálás nyomai voltak kivehetők.

A szeméten hányódó szobrot Balogh András fiatalember tásaival megmentés céljából hazavitte, s félve a rendszer nemzetiségellenes politikájától egy melléképület padlásán helyezte el. 1990 telén az épületben tűz ütött ki, és ekkor a szobrot ledobták, mely több darabra tört. A továbbiakban az udvar egy árnyékos, fák alatti részén őrizték, ahol a kőre zuzmó, moha telepedett. Ilyen állapotban találtuk, mikor Szatmárra hozatal céljából érte mentünk. Néhány földbe süllyedt darabját csákánnyal kellett kiemelnünk. A megtisztított torzó 2005 őszétől 2006 nyaráig egy udvaron várta jobb sorsát, amikor is Volosin György a Partiumi Kft. sírköves műhelyének tulajdonosa felvállalta a szobor restaurálását, amit pár hónap alatt sikeresen el is végzett. Az Identitással közösen elhatározva a szobrot a Szatmárnémeti-Németi Református Egyház gyülekezeti termének ajánlottuk

⁴⁹. RNL XII. pp. 46-47.

⁵⁰. RNL VI. p. 616

fel, amit Nt. Sipos Miklós esperes úr szívesen el is fogadott, sőt a talapzatot ő maga készítette el. Az Ady Endre Társaság szervezésében a szobor ünnepélyes leleplezésére 2006. október 2-án került sor.

1845-ben a Böszörményi családot nagy megrázkódtatás éri, viszonylag fiatalon, 51 éves korában meghal a család feje Böszörményi József, s így a nyolcgyerekes család és a nagybirtok az édesanya és a már felnőtté vált fiúk gondjaira marad.

Károly házassága

1848 két szempontból is változást hoz az életében. Feladja legényéletét, s 1848. június 1-én Aranyosmeggyesen házasságot köt a Jakó család Karolina nevű lányával, akivel Szatmáron egy bérlakásban, a Fapiac utcában (1908-tól Árpád u. ma V Lucaciú u.) rendezik be otthonukat. A fiatalok életében mozgalmas hónapok következnek. Károly, mint nemzetőr részt vállal a szabadságharc küzdelmeiben. Hadnagyi rangban szolgálja a magyarság ügyét, ádáz küzdelmét.⁵¹

A világosi fegyverletétel után ügyvédi gyakorlatot folytat. 1852. április 14-én megszületik első gyermekük Berta, ezt követően lakást váltva a Nemes utca 4 szám (1884-től Petőfi u., ma is ezt a nevet viseli) alá költöznek, itt látja meg a napvilágot 1855. szeptember 9-én kis fiúk, Zoltán-Sándor, de ő mindössze két évet ér meg. Két év után lakást vásárolnak a Búzapiac u.70 szám (1884-től Széchenyi u., 1982-től 1. Decembrie 1918 u.)⁵² alatt, itt jön a világra 1858. május 1-én a második kislányuk akit, Karolina-Ilona névre keresztelnek, de a családi öröm csakhamar gyászba torkol, mivel tizenkét nappal a gyermek születése után, május 12-én gyermekágyi lázban 27 évesen meghal a feleség, két igen kiskorú leánygyermeket hagyva maga után.

A társadalmi, politikai és gazdasági életben való részvétellel próbálja feledni az őt ért tragédiát. 1863-ban alapító tagként részt vesz a Szatmári Takarékpénztár Egyesület megalakításában, mely fő helyet harcol ki magának a pénzügyi intézetek soraiban. A város gazdasági szellemű egyéneit az 1872-ben megépült északkeleti vasút, mely Szatmáron át Debrecenre kötötte össze Máramarosszigettel, arra készítette, hogy egy nagy teljesítményű gőzmalmot építsenek, melynek terméke úgy minőségében, mint mennyiségében túlnövi a szamosi vízimalmokat, s a vasút révén távolabbi piacokra is eljutva hozzájárul a gabonatermesztés fellendítéséhez, a mezőgazdasági termelés felértékelődéséhez, mely a szatmári tájak emberének egyik fő megélhetési forrása.

A Böszörményiek részéről II József, I László és Károly tőkésükkel lépnek a Gözmalom Társaságba mint alapító tagok. A Társaság jogtanácsosa Helmezy József ügyvéd a későbbi pettyéni birtokos. 1869-ben a vasúti híd baloldalán az úgy nevezett Majori részben megindul az építkezés. Hat év után 1875. október 15-én adják át, és áll üzembe a malom. Ekkor már az igazgatótanács elnöke Böszörményi Károly.⁵³

Közben lassan felnőnek gyermekei. Az elsőszülött Berta 1870. október 20-án 18 évesen házasságra lép a tyukodi birtokos Uray család Lajos nevű fiával kitől később két gyermeke született. 1871-ben Karolina, majd 1873. november 15-én Jenő-Károly. Ez újabb tragédiát hoz a családba, mert akárcsak édesanyja Berta is a szülés következtében előállt fertőzés miatt veszti életét december 14-én 22 éves korában. Két év múlva talán némi feledést hoz számára, hogy 1875. november 20-án fiatalabbik lánya Karolina-Ilona sikeres házasságot köt a mikolai születésű Kölcsey Sándor ügyvéddel.

⁵¹. Borovszky S. p.107.

⁵². Bura L. p. 70.

⁵³, Borovszky S. p. 13.

23 évig a polgármesteri székben

Károly politikai karrierje az 1860. október 20.-i császári patenst, az úgynevezett Októberi diplomát követően indul, amikor a város vezetésére 1861-ben 93 személlyel visszaalakul a képviselő-testület, akik között ott találjuk a Böszörményieket is, Eleket és Károlyt. Tíz év testületi munka népszerűséget hoz Károly számára. Kiemelkedő személyiségét, igaz jellemét, kiváló szervező készségét megismerve, a város képviselő-testülete POLGÁRMESTERI tisztséggel ruházta fel, melyet ő köszönettel fogad. A beiktatásra 1872. május 27-én ünnepélyes keretek között került sor. Igaz, puritán gondolkodású, becsületes lélek volt, tiszta kézzel kormányozta a várost. „*Vele indul meg az építő munka, a sáros város kiemelése. Állása azért is terhesebb, mert mindenütt azon nézet uralkodik, hogy a takarékoság elve érvényesüljön a községi háztartásban, mindamellett monumentális építkezéseket, fényes közigazgatást és közművelődést, kövezetet, világítást, ártézi kutat, lejtmerést, csatornázást, városi hidat s fogadót, földműves iskolát, a községi adók leszállítását és vágóhidat követelnek.*”⁵⁴ A Szamos közéleti hetilap 1875. június 8. számában azt írja róla „... a polgármesteri jelentés a megszokott pontossággal történt.” Ez a mondattöredék egész vezetői tevékenységére szépen rávilágít, valamint, hogy a közügyek terén szerzett érdemei elismeréséért 1883-ban királyi tanácsosi rangot nyert.⁵⁵

Böszörményi K aláírása

Munkáját a 22 tagból álló tisztikar segítette, melyben a polgármester után, rangot tekintve a főkapitány következett. Ezt az állást Böszörményi Károly polgármesterré való kinevezésének évétől Kiss Gedeon foglalta el, akire a polgármester sokszor támaszkodott. Polgármestersége alatt több nagy változáson megy át a város, hiszen a 70-es években Szatmár még egy „*nagy ellapult falu, melyet Hám János püspök alkotásai tarkítottak itt-ott. A Fülencsés-tó 5 hold területtel ott terpeszkedett a Kántor u. (1883 Kisfaludy, 1991 Iuliu Hossu u.) és Giród u. (1883 Kinizsi, 1991 Ioan Slavici u.) között, mint a Szamos egyik feltöltött ágának maradványa, mely büzhödt vizével nagyon soká befolyásolta a környékbeli egészségi állapotot.*”⁵⁶ A **Fülencsés-tó** lecsapolására már 1845. augusztus 30-án Szegedy Imre város mérnöke egy tervet mutatott be, mely azonban a mérnöki asztalon marad, mert, ahogy említettük, ezzel a problémával még az új polgármester idején is küszködik a város.⁵⁷ Végül egy 1884. július 24.-én tartott képviselő-testületi ülésen mutatják be a megoldást, mely egy gőszivattyúval való leszívást ajánlott, majd a medernek a Nagy Csapó utca (1883 Werbőczy u., 2007 Milleniului u.) felőli feltöltését irányozta elő. Hivatalba lépése utáni években, évtizedekben megindult a városszervezés, a nagyobb építkezések tervezése és maguk az építkezések is, melyeket még az ő idejében át is adtak rendeltetésüknek. Elsőként egy városrendészeti határozatot ismertetünk.

—Új utcanevek

A képviselő-testület 1883-as határozata alapján a város régóta használt utcanevei helyet új neveket kaptak az utcák, ami nem kis változást hozott az emberek életébe, hisz az addig használt évszázados, mindenki által ismert nevek helyett történelmi személyiségek, írók, költők neveivel, illetve helyi vonatkozású elnevezéssel ruházták fel az utcákat, ugyan akkor át is számozták a telkeket. A határozat évében azonban még egész éven át a hivatalos okiratokban, a sajtóban a régi nép által adott nevek (Fapiac u., Szénapiac u., Gyöngyvirág u., Bors u., Kápolna u. ahol az utca közepén egy kis kápolna állt, 1883-tól Eötvös u., Csizmadia

⁵⁴. Ferenczy J. p. 145.

⁵⁵. Ferenczy J. p. 144.

⁵⁶. Tankóczy Gy. p. 6.

⁵⁷. Colecția Muzeului nr. 228.

u., Kőhid u., Varga u., Búzapiac u., Sétatér, Nagy Piac tér, hogy csak egy párat említsünk.⁵⁸⁾ vannak forgalomban. Például a Szatmár című lap, kiadó hivatala csak 1884. július 26-án közli, és használja a lap új kiadói címét, Deák tér 3 szám, mely addig Nagy Piac tér volt, a református egyház anyakönyvében 1884. szeptemberében jelennek meg az új nevek.

— **A bakterek búcsúja.**

1887 a város életében emlékezetes év volt, mivel május elsejének éjszakáján utoljára szólaltak meg a középkori hangulatot idéző bakterek időt jelző kürtjei. A város lakóinak nyugalomára, a közbiztonságra 20 bakter vigyázott, akik 50-60 éven felüli férfiak voltak, akik a fizikai munkából kioregedve, így biztosították családjuk számára a megélhetést. Nekrológ a bakterek emlékére: *„A nap violaszín sugarait szórta le az égről, a Láncos templom tornyában éppen reggelt harangoztak, midőn az utolsó húsz mohikán gyászba öltözve, csörömpölő dárdákkal s búsan lógó kürtökkel, hatalmi jelvényeik lerakása végett a városházába vonultak. Péchy kapitány úr még azt az utolsó örömet sem engedte meg nekik, hogy amint előre tervezték, a Kölcsey-szobor (a Deák térre állították 1864-ben, a szer.) előtt sípjaikba a végső hangokat egyszerre befújva, hattyú-dalukat elzengjék, s ekképpen szolgálataik szomorú helyétől nyilvánosan búcsút vegyenek. Szótlamul még egyszer megbámulták szűrjeiket, meglóbálták a levegőben dárdaikat, miközben nehéz könnycseppek szivárogtak ki öreg szemekből. Még ott kóvályogtak tanácstalanul egy darabig apró csoportokban a városháza (Tornyos ház) előtt, mint az anyátlán csirkehad, nem tudva, hogy mi lesz tovább belőlük. Az én jó szívem megesett rajtuk. Azokon, akik az éj sötétében egyformán rendületlen nyugalommal nézték a részeg embert, az ólálkodó tolvajt, a légyottra siető asszonyt, a bálból hazatérő szerelmes leányt, az élvadász férfit s annyi sok más titkát a városnak. Utolsó húsz mohikán, én sohasem felejttem el a ti érdemeiteket!”*⁵⁹ Helyüket fiatal férfiakból szervezett rendőrök vették át, akik viszont az éjszakai órákban közel annyira sem teljesítették feladatukat, mint a bakterek.

— A szatmári káptalannal karöltve a város vezetősége 1887 novemberében ünnepi fogadtatást szervez az új püspök, **Meszlényi Gyula érkezésére**, aki Debrecenből vonaton érkezik a szatmári állomásra, ahol hatalmas tömeg várja, élén a képviselő testülettel, tiszttalakkal és a polgármesterrel, Böszörményi Károssal, aki a viharos taps és hangorkán közepette alig jutott szóhoz, hogy elmondja üdvözlő beszédét.⁶⁰

—1878-1880 között megépül a város **közkórháza**

—A Szamoson építendő új híd első terve 1868-ban készül el. De végül Czekelics Aurel tervei szerint a közúti fahídtól nyugatra 1889. március 12-december 21. között épül meg 294 ezer korona költséggel a háromnyílású **közúti vashíd**,⁶¹ melyre a Híd utcából (1890-től a Kossuth Lajos u., ma Mircea cel Bătrân) lehetett felmenni. Ez az akkori idők imponáló vízi építménye, a második világháborúig töltötte be szerepét, amikor is, a németek felrobbantották.

Közúti vashíd

— Az 1870 XLII. Törvénycikk kettéválasztotta az igazságszolgáltatást és a közigazgatást, melyre az engedélyt a város 1871. augusztus 1-én kapta meg. A városi hatóság a törvényszék helyéül a városháza (Tornyosház) egyik szárnyát jelölte ki, melyre Boros Pál törvényszéki elnöksége idején 1871. október 16-án szerződést kötöttek. (Itt működött a törvényszék az új igazságügyi palota 1897-es megépítéséig) Az épület azonban kissé szűknek bizonyult a két intézmény számára. Ez sürgette meg egy új városháza megépítésének a gondolatát. Böszörményi Károly polgármestersége idején fel is épül az új klasszicista stílusú **városháza**,

Az új városháza

⁵⁸. Colecția Muzeului nr. 232.

⁵⁹. Ferenczy J. pp. 39-40.

⁶⁰. Szatmári Püspöki Levéltár, Meszlényi Gyűjtemény

⁶¹. Borovszky S. p. 14.

mely a püspöki palota jobbszárnyára nézett, s mintegy kiegészítette a Deák tér felé néző U alakú épületet, mely akkor még Tháliának adott helyet. Így a két egymásnak hátat fordító épület egy négyzet alakú udvart zárt közre, ahol a régi rész emeleti szintjén egy függőfolyosó futott végig. A városháza alapkövét 1889. április 25-én tették le, maga a polgármester az elsőt, Szikszay Lajos debreceni építészvállalkozó a másodikat. Ezt a két részből álló épületegyüttest 1974-ben bontották le, ma park van a helyén, közepén a Iuliu Maniu szoborral.

— Ugyancsak az ő polgármestersége idején, 1883-ban a város pályázatot hirdetett egy **kőszínház** megépítésére, melynek alapkövetételére 1889. május 18-án került sor a Hám János utcában. A pályázati bizottság elnöki tisztével Kiss Gedeont,⁶² a város főkapitányát bízzák meg. Az építkezés közel három év után befejeződve, az épületet 1892. január 14-én Mátray Lajos, a Református Főgimnázium tanárának Proológjával, ünnepélyesen átadták rendeltetésének.⁶³

Munkájának elismeréseként már 1883-ban megkapja a királyi tanácsosi címet. A Szamos hetilap erről a következőket írja:

„Kitüntetés

Ófelsége a király Böszörményi Károlynak, Szatmár-németi szabad királyi város polgármesterének a közügyek terén szerzett érdemei elismeréséül a királyi tanácsosi címet díjmentesen adományozta. Első eset ez, amelyben a királyi kegyelem fényt hint, ezen város polgármesterének egyikére. A fejedelmi kitüntetés valóban megilleti a közügyeknek ősz bajnokát, ki munkás férfikorának java részét e város virágzásának s emelésének szentelte. Mi e kiváló alakalomból őszinte szívből üdvözljük őt, s óhajtjuk, hogy még igen soká erős karral vezesse városunk közügyeit, s a hon északkeletének csomópontján a fejlődés magas fokára emelve, önmaga is örülhessen alkotásai gyümölcsének!

*Üdvözetek, szerencsekívánatok: a város tisztikara, a képviselő testület, a királyi törvényszék elnöke, a pénzügyi igazgatóság vezetője, a katonai tisztikar, a plébániai hivatal, a református gimnázium tanári testülete részéről.*⁶⁴

—1891-ben megépül a Szamos jobbpartján a közúti híd mellett a **villanytelep**, és a december 31-én beindult áramtermelést követően (1892-től) kiépül a villanyvilágítás első köre a városban.⁶⁵ Az üzem 80 évig szolgáltatott áramot, 1973. október 24-án állt le.

—Böszörményi Károlynak és Grabovieczky Jusztin Leónak, a Római Katolikus Főgimnázium tornatanárának kezdeményezésére 1875. december 9-én alakul meg az **önkéntes tűzoltó egyesület**, melynek elnökéül magát a polgármestert, alelnökké Kiss Gedeon főkapitányt választották meg. Az egyesület főparancsnoka pedig Grabovieczky tanár úr, helyettese Herman Mihály a későbbi polgármester lett.⁶⁶ Az egyesületi élet erősítésére és a város szórakoztatására fűvös zenekart alakítanak. 1882. szeptember 24-25-én pedig kétnapos ünnepség keretében egyesületi zászló avatására kerül sor. A Székesegyházban zajló avatáson a zászlóanya szerepét a 26 éves fiatalasszony Domahidy Sándorné Böszörményi Vilma, Böszörményi Elek leánya, töltötte be.

— Az 1890-es évek elején veszik tervbe egy városi közlekedést szolgáló **helyi érdekű gőzvasút** megépítését, melyre a Kereskedelmiügyi Magyar Kir. Minisztérium 1893. június 2-án adta ki az első engedélyt, melyben pontosan előírták a vasút utcákkénti nyomvonalát. A megvalósítás azonban hosszú ideig elódázódott, így, Károly polgármester már csakmint

⁶². Borovszky S. p. 124.

⁶³. Borovszky S. p. 130.

⁶⁴. Szamos 1883. december 20.

⁶⁵. Borovszky S. p.14

⁶⁶. Szamos 1875. december 16.

nyugdíjas érte meg 1900. november 8-án e nagyszabású terv megvalósítását, de már nem gőzvasút, hanem mint villamos motorvonat formájában. A kevés utas miatt azonban ez a belvárosi utcákon haladó szerelvény 1905. április 15-én megszűnt.⁶⁷

— Idős korára még egy jelentős mezőgazdaságot alapjaiban átalakítandó birtokos találkozót kellett felsőbb utasításra összehívjon és lebonyolítson, melyen a város három határrészének — déli vagy Szatmári határ, északi vagy Németi határ, Szatmárhegyi határ — gazdálkodói külön-külön arról kellett döntsenek, hogy továbbra is **fenntartják-e vagy feladják az ugaroló vagy háromnyomásos földhasználatot**. A Hirdetményt az 1894. december 29-én tartott képviselőtestületi ülésen hagyták jóvá. A közgyűlések lebonyolítására a polgármester segítségül a város főkapitányát, Kiss Gedeont kérte fel. Az 1895. január 29. 30. 31-én tartott közgyűlések eredményéről a helyi lap így számolt be „... elhatároztatott, hogy a szatmári részi birtokosok felmondják, a németi és szatmárhegyi birtokosok tovább is nyomásos gazdálkodást folytatnak.”⁶⁸ A két utóbbi határrész birtokosainak maradi szemlélete kissé letörte a modernebb, tagosított gazdálkodást óhajtó városvezetőt.

Az ő idejében épül a Hunyadi utca elején a **Ferenc József laktanya** (mára már le van bontva, a telek ma üres) és a **József kir. főherceg laktanya** (ma a Babes-Bolyai Egyetem kihelyezett részlegének székhelye), a **méntelep**, a Deák tér (Régi Főtér) több emeletes háza, megkezdik a központi utcák sárga kerámiakövekkel való burkolását. Napjainkra már csak a Kazinczy utca (str. Stefan cel Mare) egy szakasza van ezzel burkolva, valamint a Nagy-park sétányai.

A polgármesterség mellett több tiszteletbeli szerepet is betöltött:

- évekig a Szatmár részi református egyház főgondnoka
- a Református Főgimnázium igazgatótanácsosa

Nyugalomba vonulás és kitüntetés

Az 1895. szeptember 9-diki városi közgyűlésen előrehaladott korára való tekintettel állásáról lemond, és 72 évesen nyugalomba vonul. 23 éven át tartó munkájáról azonban nem feledkezett meg a város törvényhozó testülete és a felső hatalom sem. Ezt a tényt bizonyítja az a városi közgyűlés, melyről a Szatmár hetilap így számol be.

„Böszörményi Károlyt kir. tanácsos nyugalomba vonult polgármestert a közügy terén szerzett érdemei méltatásául Ő felsége a Ferenc József-rend lovagkeresztjével kitüntetvén, ennek ünnepélyes átadására a főispán Ő méltósága rendkívüli közgyűlést hívatott egybe október hó 7-ének délelőtt 10 órájára. Az érdekes közgyűlésre nemcsak a bizottsági tagok jelentek meg majdnem teljes számban, hanem érdeklődő közönség is, sőt a vidéki tekintélyes férfiak közül is többen voltak láthatók, kiket az ünnepelt férfiú iránt érzet tisztelet, baráti, rokon szeretet vonzott be. (...) A nemsokára belépő főispán, ki az elnöki szék elfoglalása után a közgyűlést megnyitotta, majd felállott, s szép beszédben méltatta az ünnepelt férfiúnak 23 éven át a közszolgálat terén példás munkásságával szerzett érdemeit, miért a királyi magas figyelemnek is méltó tárgyává lőn s végül a kitüntetés fényes jelvényét az ünnepelt férfiú mellére tűzte, jó kívánságok kíséretében.

A viharos éljenzés után az érdemrenddel feldíszített válaszolt. A közgyűlés eloslása után néhány perczzel a tisztikar összegyűlt a díszteremben, hogy emlékül átadja azon gyönyörű szép albumot, melyben minden tisztviselőnek és hivatalnoknak kabinet arcképe volt behelyezve. Az albumot Joó Gábor főjegyző úr és h. polgármester adta át. Ezután az ünnepelt mindenkivel kezét fogott, és szívélyes búcsút vett.

Az ünnepelt tiszteletére d.u. 1 órakor díszebéd volt a polgári társaskörben, melyben tisztelői nagyon szép számmal vettek részt. A társaság d.u. 4 óra után oszlott el.”

⁶⁷. Kalocsai P. pp. 168-179.

⁶⁸. Szatmár, 1895. február 12.

A kitüntetett nyugalmazott polgármester október végén Bécsbe utazott, hogy köszönetet mondjon Ő Felségének, aki a kihallgatást a következő szavakkal zárta be: „*az önzetlen munkásságot és kitartó szolgálatot méltónak tartom a kitüntetésre.*” (Szatmár okt. 12. nov. 2.)

Elment az öreg polgármester

Március idusát követő negyedik napon, 1901. március 19-én este Szatmár város egész polgárságának lelkét megrázó hír futott végig a városon: meghalt az öreg Polgármester. A hírből mindenki tudta, hogy a már hat éve nyugalomba vonult Böszörményi Károlyra kell gondolni. Az elhalálozás éppen másnapján megjelenő Heti Szemle (1901. Márczius 20.) a következő gyászhirot közölte:

„Böszörményi Károly, városunk volt polgármestere, kir. tanácsos, a Ferenc József-rend lovagkeresztjének tulajdonosa, tegnap este elhunyt. Nagy érdemei előtt, melyeket évek hosszú során keresztül, mint polgármester a város szolgálatában szerzett, meghajlik ennek a társadalomnak minden tagja — tisztelettel és elismeréssel fogja említeni nevét a későbbi nemzedék, mert azt lehet mondani, hogy Szatmár fejlődésének, noha komoly mérsékletével a konzervatív párt híve volt, nagy részben ő vetette meg alapjait.”

Gyászba öltözött a város. Az új városházán és más középületeken fekete zászló jelezte a gyászt. A városháza erkélyét fekete drapériával vonták be, a koszorúk sokaságát vitték, küldték az Széchenyi utcai gyászházhoz. Csütörtöki nap volt, délután fél 3, a gyászszertartás kezdeti órája. A város szinte egész társadalma képviseltette magát. A nők fekete gyászkalapjaik arcukra boruló fátylával, fekete kendőkkel, a férfiak bocskaizsinóros fekete kabátjaikkal Szatmár város társadalmának egyöntetű gyászát, részvétét mutatta.

„A koszorúkkal borított ravatal előtt a szomorú ténykedést Biky Károly ref. esperes és Rácz István lelkész végezték” — írja következő számában a Heti Szemle (1901. Márczius 27). A fátyol alatt a szemüket törülő nők könnyei, a szívekhez szóló gyászbeszéd, az elhunyt iránti megbecsülést és a család iránti részvétet adta hírül a világnak. A gyászbeszédet az iparos dalárda szolgálata követte, majd megindult a hosszú gyászmenet kíséretében a koporsó a Széchenyi u. 70 szám alól a városházához, mely előtti térrészben a koporsót körülfogó résztvevők előtt a feketébe öltözött városháza erkélyéről Herman Mihály polgármester, a városi tisztikar és a város közönsége nevében mondott búcsúbeszédet, méltatva az elhunyt polgármesteri székben szerzett érdemeit. Tovább menve a Hám János, majd a Rákóczy, valamint az Attila utcán (a Sugár utat csak 1940-ben nyitották) a vasútmelletti református temetőbe érkezett a temetési menet. A felnyitott családi sírban ekkor már három halott: az édesanyja, a feleség és a leányuk nyugodott. A sírnál Rácz István lelkész mondott rövid beszédet, majd a dalárda énekei mellett helyezték örök nyugalomra, s borították be a koszorúk özönével. A család és a törvényhatóság egyaránt gyászjelentést adott ki. Később a család, a már a síron lévő két sírkő közé, hatalmas, fekete, gránit obeliszkkel állított emléket a város neves férfiújának és fiatalon elhunyt feleségének.

A sírkövek felirata:

A középső kő szövege
Itt nyugszik
Hiripi és Ivácskói
Böszörményi Károly
kir. tanácsos
a Ferenc József rend lovagja
Szatmárnémeti szab. kir. város
volt
polgármestere
élt 79 évet

megh. 1901. márcz. 19.
és neje
Szalárdi Jakó Karolina
élt 28 évet
megh. 1858. május 12.
Aldás emlékükre

A bal oldali kő szövege:

Özv. Hiripi
Böszörményi
Nagy Józsefné
Óvári
Szeőke Polixéna
megh. 78-ik
évében
1879. jan. 9.

A jobb oldali kő szövege:

Böszörményi
Berta
Uray Lajosné
meghalt 1873.
dec. 12.
élete 22-ik
évében

A középső obeliszk felállításának évszáma a kövön nincs feltüntetve, valószínű a Károly halála után fiatalabbik lánya, Karolina-Ilona állíttatta.

Károly hat év rövid nyugalmi idő után ment el, s lett szegényebb a város egy népszerű emberrel. Emlékére 1905-ben közgyűlési határozat alapján utcát neveztek el. Napjainkban ez az utca először a Ghiocailor, majd Szatmárnémeti testvérvárosának Zutphennek nevét viseli.

Érdekes egybeesése a sorsnak, hogy mondhatni, a Polgármester magával vitte az elmúlásba azt az épületet, mely több mint 110 éven át volt a városvezetés székhelye, vagyis a „Tornyosházat”, ahogy a nép nevezte, a város Főterén, a Deák tér északi oldalán álló, még 1768-ban épült városházat. ugyanis épp 1901-ben került bontásra ez a kiöregedett épület, mely helyett a Főter keleti oldalára épült meg az új városháza. A Tornyosház helyén pedig felépült, s 1902-ben átadták rendeltetésének a magyaros, szecessziós Pannónia (Dacia) szállót.

Olvasmány

Kiss Gedeon, aki a polgármester jobb keze volt

Hegymegi Kiss Gedeon (A család előnevét és nemességét a király 1896-ban erősítette meg.) született Kisnaményban 1823. augusztus 5-én lelkész család harmadik gyermekeként. Édesapja Kiss Áron 1788-ban Ófehértón látta meg a napvilágot, ahol apja, Kiss György mint pap szolgált. Áron 1815-ben kapja meg a naményi parókiát, mellyel egy időben egyházmegyei főjegyző, költeményeiről ismert hitszónok is. Gyermekai: az első szülött, az 1815-ben született ifj. Áron szintén református papi végzettséget nyert, 1849-ben tábori lelkész melyért üldöztetést szenved, 1892-ben debreceni református püspök lett, őt egy kislány, Rozália követi, majd Gedeon érkezik a családba. Id. Áron tiszteletes Kisnaményból Botpaládra kerül, ahol 1834-ben elhalálozott.⁶⁹ Így a gyermekek nevelése az édesanyára, Solymosy Erzsébetre maradt. Gedeon iskoláit a Szatmári Ev. Ref. Gimnáziumban kezdi, majd Sárospatakon, Lőcsén folytatja, végül jogi végzettséget Sárospatakon nyer. 1844-ben joggyakornok, 1845-ben br. Vécsey Miklós a vármegye főispánja a jegyzői hivatalhoz írnokul alkalmazza, 1846-ban pedig már Szatmár város aljegyzői állását tölti be.⁷⁰ Mint önálló egzisztenciával rendelkező fiatalember a Közép Hid utcában (1883-tól Majláth u.) 4 szám alatt lakást bérel. Itt volt alkalma vendégül fogadni 1847-ben a városba látogató Petőfit, akivel eszmerokonsága révén rövid idő alatt baráti viszonyba kerül. 1848. szeptember 29-én a megyei nemzetőrökkel Nagybánya felé indul az utak biztosításának fenntartására. Előzetes megállapodás szerint Petőfivel Koltón szeretett

⁶⁹. Szamos 1885. szeptember 17.

⁷⁰. Ferenczy J. V köt. p.129.

volna találkozni, de a kővárvidéki zavargások miatt csak szeptember 30-án Szinfaluban (Sii) Szolyma nevű uradalmi ispán házában találkoznak. Petőfi egy előre megírt levelet adott át Gedeonnak, arra kérve, hogy térjen vissza Szatmárra és adja át a levelet az alispánnak, Ötvös Mihálynak, melyben a zavargásokkal szembeni sürgős fellépésre kéri a vármegyét.⁷¹ Az alispán felsőbb utasítást várva nem sietett Petőfi felhívását teljesíteni.

Ebben az évben házasságra lép a római katolikus Haulik család Emilia nevű lányával, akitől három gyermeke született: 1849. január 1-én Berta, 1850. szeptember 2-án Gusztáv-Ernő, valamint 1852. január 15-én Endre-Sándor. Ekkor a család már a Fapiac utcában lakott (1908-tól Árpád u, ma Vasile Lucaciu u.). Ernőt fiatalon, 21 éves korában 1872-ben ragadja ki családjából a halál. 1888. január 18-án 59 éves korában, 40 évi házasság után pedig felesége távozik az élők sorából, akit január 20-án Jandrasics János apátkanonok búcsúztatott. A Hidontúli katolikus temető kápolnájának egyik sírfülkéjébe helyezték örök nyugalomra.

A szabadságharc utáni évtizedekben továbbra is a városi adminisztráció különböző állásait tölti be, amikor 1872-ben a város közgyűlése eddigi munkájának elismeréseként a főkapitányi székbe emeli. Az új polgármester, aki a vele egykorú Gedeont igen jól ismerte és baráti viszonyban is voltak, örömmel fogadta ezt a kinevezést, tudva, hogy munkájában nagy segítség lesz a városvezetési ügyekben. Ebben nem is csalatkozott. A Szamos című lap egyik száma a következő kép jellemezte: **„Kerek magyar kalap, melynek alatta egy ősz fej, azzal a se nem szőke, se nem barna arccal, mely arcról egy gyönyörű és gonddal kipödört bajusz még jellemzőbbé tett és e tisztas arcot a dalias termet egyedülivé tette, még hétköznapokon is szép zsinóros menté ragyog rajta.”**

Kiss Gedeon arcképe

Kiss Gedeon, a mindég civilben járó rendőrfőnök, a népszerű Gida bácsi — még sokszor az idősebbek is így szólították — akiről közismert, hogy alig volt a városnak olyan nagyobb horderejű munkálata, rendezvénye, melyben mint rendőr, de főleg mint civil, ne vett volna részt, ötleteivel, javaslataival ne hozakodott volna elő a közgyűlésben, ugyanakkor vállalt is felajánlva a szervezés vonatkozásában. Ő szervezi a város éjjeli nyugalma örökös baktérét, Kiss Gedeon töltötte be az Önkéntes Tűzoltó Egyesület alelnöki tisztségét, 1876. augusztus 14-én levezényli Jókai fogadását és díszbédjének lebonyolítását a Lövölde-kertben.

Nagy segítséget nyújt a polgármesternek a földhasználati törvényre vonatkozó közgyűlések megszervezésében, tagja a városi küldöttségeknek, megszervezi a város utcáinak fásítását, a Fapiac utca déli végén a Szénapiac utcának nevezett részen, vagyis az Árpád utca (ma Vasile Lucaciu u.) déli végén, a mai Vasúti Liceum helyén, az ő irányítása alatt született meg a parkosított Séta-tér. Mindég vidám, hangulatos, társasági ember volt, csak akkor járt-kelt egyszer szomorúan, lesújtva, mikor a Deák Ferenc tér (1883-ig Nagy Piac tér) rendezése miatt a nagy díszfákat ki kellett vágni. Ezt igen nehezen viselte. Az 1895. szeptember 9.-i városi közgyűlésen tesz javaslatot az addig rendezetlen Népkert, (a mai Kossuth-kert északi része) tervszerű parkosítására, melyet ő 1898. május 25-én 75 éves korában bekövetkezett halála miatt sajnos már nem ért meg. (A munkálatok 1899. januárjában kezdődtek.⁷²) Ezen népszerű zöld munkálatok ragasztották rá a Fák Ezredese ragadvány nevet. A már három éve nyugállományban lévő Böszörményi Károly nagyon lesújtva érezte magát, egykori munkatársának halálhírére. E szomorú hír kapcsán a Szatmár című hetilap azt írta „Kiss Gedeon halálával meghalt egy típus, meghalt Szatmárnak eredeti becsületessége, meghalt Szatmár városának őszinte magyar büszkesége.” A Majláth utcai gyászháznál a szertartást nagytiszteletű Tabajdi Lajos a Lánchos Egyházközség lelkésze végezte, a Vasúti református temetőben helyezték örök nyugalomra. Sírját az utókor sajnos felszámolta, sírkövét az út menti kőárba helyezték. Obeliszkjének szövege: hegymegi/ KISS/ GEDEON/ főkapitány/ a Ferenc József rend lovagja/ 1823-1898, a coklira a fiatalon elhunyt fia nevét vésték, hegymegi / KISS ERNŐ/ 1853-1872. Halálakor a helyi hetilapban egy rímbe szedett nekrológ jelent meg.

Kiss Gedeon halálára,

⁷¹. Szamos 14. évf. 93. sz.

⁷². Szilágyi O. p. 14.

verses nekrológ (részlet)⁷³

Sírtak, ríttak a harangok,
 Bánatosan zokogtak,
 A fáknak levelei,
 Fájdalmasan susogtak.
 Szomorúan bölintgattak
 A fáknak az ágai.
 Lehajtották fejeiket
 A kertnek virágai.
 Meghalt a jó áldott ember,
 A fáknak ezredese,
 Nincs már aki őket oly
 Rajongóan szeresse

Városunknak az utcáin
 Minden fa őt siratja,
 A fa volt az ő kedvence,
 Mely álomba ringatja.
 Szelíd örök szűz álomba,
 Ciprus lombjai alatt
 Amelyen a bús csalogány
 Zeng bűbájos dalokat.

Örökítsük hát meg neki,
 Méltó képen emlékét,
 Várdomb utcát ezen túl, az
 Ő nevéől nevezzék.
 A gyönyörű Népkertben meg
 Állítsunk egy szobrot,
 Legjobban feldíszítené,
 A szobra a nagy dombot

Az angyalok dicsőítik
 Már odafönn az égbe,
 Áldott legyen tehát neki
 Mindörökké emléke!

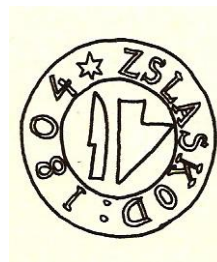
Som Vili

A versben elhangzó javaslatok közül csak a szoborállítás valósult meg, de az sem egészalakosként, hanem egy mellszobor formájában és nem a dombon, hanem a bejárattal szemben, (avatása 1903. október 27.) alkotója Horvay János, mely a második világháború utáni évekig díszítette a kertet. Az eltűnt szobor helyett 2010. december 20-án Szodoray-Parádi Hajnalka képzőművész alkotásában új mellszobor került felállításra az egykori közfürdő előtt, a mai Zöld Házzal szemben.

Böszörményi Katalin szerelme és házassága

A Böszörményiek rokoni szálai Laskodra nyúlnak Laskod—ahol egy szerelem szövődött

Laskod kisközség Szabolcs-Szatmár-Bereg megye északi részén, Nyíregyházától 40 km-re, az egykori Kisvárdai, ma a Baktalórántházi járásban. Neve személynév eredetű helynév. A Vayak őse telepítette a 14. század végén. A 15. században egy ideig Szatmár vármegyéhez tartozott, s abban az időben a Kállayak birtoka volt, akik 1427-ben Zsigmond királytól (Luxemburgi 1368-1437) kapták adományba, egy idő után eladósodásuk miatt 1444-ben a Kércsy családnak adják zálogba. Mai nevének első említése egy Károlyi okiratban fordul elő 1455-ben. A 18. század második felében, a 19. század elején a falunak több birtokosa is volt, akik közül a Jármyak emelkednek ki. Egy 1877-es statisztika szerint a település lakóinak száma 491, melyből 290 református,

⁷³.Szatmár hetilap 1898.

Szabó Vilmos újságíró nekrológja

158 katolikus és 43 izraelita.⁷⁴ Ez a szám a század végére 748-ra emelkedett, akik 84 házban laktak.⁷⁵ Ma 962 személy él a falu 400 házában. (2015. január 1.)

A község pecsétnyomata 1804-ből. 18 mm átmérőjű köralak, szélén a felirattal

* ZS LASKOD : 1 8 0 4 (Z(abolt)s vármegye), a pecsétmezőben csoroszlya és hegyével lefelé álló ekevas.⁷⁶

Jármly címer

A szolnoki Jármly család

Szatmár megye régi nemesi családja, mely nevét az egykori Mátészalkai járás Jármly nevű községétől nyerte, melynek már 1329-ben birtokosa volt, sőt 1414-ben az egész község a családé. Innen rajzanak ki a 16. század elején. András fia (1505) I. Mihály, a Maros mentére telepszik, majd a család a magyar-dellői előnevet veszi fel, míg János Szabolcsban szerez birtokokat szolnoki előnévvel. A két ág azonban közös címet használ.⁷⁷

Címer: Csücskös pajzs kék mezejében, zöld halmon, kétlábbon álló bak, nyakát nyílvessző szúrja át. A pajzsra aranykoronás páncélsisak támaszkodik. Sisakdísz: a koronából a pajzs bakja emelkedik ki. Takaró: pirosezüst, kékarany stilizált növényi indák, levelek.

A későbbi évszázadok alatt kirajzás révén a fiatalok nemesi udvarházakat építettek Dombrádon, Eperjeskén, Ibrányban, Pusztadoboson, Kótajon valamint Laskodon. Népes családjaik férfi tagjai Szatmár és Szabolcs vármegyékben magas tisztségeket töltöttek be. Voltak köztük táblabírók (J Menyhért), II. Ferenc Rákóczy Ferenc alatt francia követ, országgyűlési követ (J Tamás 1825-27), a Tisza –szabályozási Társaság tagjai (J Ödön, József, András, Márton) sőt Ödön 1879-ben gróf Károlyi Tibor mellett alelnöke a Társaságnak, Jármly Menyhért 1866-ban Nyíregyháza polgármestere.⁷⁸ A család nőtagjai házasságok révén nemesi családokkal kerülnek rokoni kapcsolatba, így a Böszörményiekkel is. Böszörményi József (1794-1845) legidősebb fia, Elek, Károly bátyja 1852-ben a laskodi születésű Jármly Jolánt veszi nőül. De ezek a rokoni szálak sokkal régebbiek, mélyebbek lehetnek, hisz a család Jármly Mihály, Dániel és Gedeon személyében birtokos volt Pettyén határában. Ennek okán a Böszörményiek rendszeres nyaraló vendégei voltak a laskodi kúriának.

Katalin, a múzsa

1841 nyara. A Szabolcs vármegyei Laskod kúriájába vendégek érkeznek. Jármly Lajos fiának sárospataki nevelőjét hívták meg egy kis nyári látogatásra és egyben a fiú szünidei elfoglaltságának biztosítására. A vendég éppen személyiségének már egyre szélesebb körű ismeretsége révén is szívesen látott volt. „*Kinek költői hírneve a Társalkodó, Regélő, legkivált pedig az Atheneum hasábjain messze körbe elhatott.*” De erről a 23 éves fiatalemberről még akkor senki nem gondolta, hogy pár év múlva ő lesz a 19. század közepi költőhármas harmadik tagja, Petőfi és Arany méltó társa, a költő Tompa Mihály. S hogy a vendégnek is vidáman teljenek napjai, sárospataki kollégiumi barátjával, Böszörményi Károllyal már előre megbeszélte nyári találkozót szerveztek maguknak Laskodra. Minden valószínűség szerint Tompa is így került nevelőnek a Jármly fiú mellé.

Károly nem érkezett azonban egyedül, magával vitte húgát, Katalint (sz.1825 Pettyén) aki máskülönben is gyakran töltötte leányéveit Tompa tanítványának nagybátyjánál, a gyermektelen Jármly Déneséknél. Katalin serdülő leányi kíváncsisággal várta, hogy megismerhesse bátyja (Váczy János, irodalomtörténész (Kecskemét 1859-Kecskemét 1918),

⁷⁴. Dvorzsák J. p. 547.

⁷⁵. Borovszky S. p. 521.

⁷⁶. Csermely T.-Takács P. p. 100.

⁷⁷. Nagy I. IV. p. ...

⁷⁸. Borovszky S. p. 521.

Tompa életrajzírója téved, mikor Katalint Károly nővéreként említi.⁷⁹⁾ már annyiszor emlegetett költői utakat kereső barátját. A tizenhat éves, „sugartermetű, barna lány” épp abban a korban volt, mikor szíve csak egy szikrára várt ahhoz, hogy lobbanjon. Tompa már túl volt egy futó viszonyon, mely 1840-ben a Kakon (Hemád mente) töltött egy év alatt — ahol Sissáry János földbirtokos két fogadott fia mellett nevelősködött—, egy helyi földbirtokos, Pankotai Józsa Lajos tizennégy éves szöke leányával, Franciskával történt ismeretségéből született. 1841 nyarára már hamu fedte a parazsat, mely egy újabb szellőre várt, hogy újra lángoljon. Katalin, ez a művelt lelkű, csinos lány, aki nagy kedvel olvasta a kor költőit, természetesen, hogy rokonlelket talált Tompában, aki legújabb verseit maga olvasta el neki, elmagyarázva a rejtett célzásokat, költői képeket. Az együtt töltött órák, a laskodi kúria kertjében tett séták, a két szív összedobbanását hozták.

Tompát „*új izgalom kezdi hevíteni, erősb és tartósb az előbbinél, a mely költészetében is maradandó nyomot hagy.*” Tompa életrajzíróinak véleménye megoszlik azon, hogy a később írt „*Első szerelem*” című verset kinek a hatására írta. Váczy János szerint Pankotai Józsa Franciska ihlette Tompát e vers megírására, míg Ferenczy János szatmári publicista és helytörténész azon a véleményen van, hogy az első nagy szerelem Katalinhoz fűződik. A vers hangulata is inkább egy mélyebb és hosszabb kapcsolat emlékeiből születhetett, hiszen „*azt az időt, hogy felejthetném el*” — mondja a költő.

*„Emlékszem még, emlékszem reája,
Ifjúságom boldog, szép korára.
Fényes napja s könnyű fellegével
Azt az időt, hogy felejténém el.*

*Mikor csendes nyári szürkületben
Üldögéltünk a lugasban ketten,
Hogy átölelt lág, fehér kezével...
Azt az órát, hogy felejténém el?”*

E szerelem mélységét egy 1842-ben Katalinhoz írt levélből olvashatjuk ki:

*„Ó, kedvesem én csak azért kívánok élni, hogy veled élhessek,
hogy téged boldogíthassalak. Képeddel alszom el, képeddel álmodom,
képeddel ébredek fel, szüntelen csak egy gondolatom van, és az te vagy,
s midőn istenemnek imádkozom is, csak te rólad gondolkozok....”*

Károly meghívására Tompa Szatmárra is ellátogathatott, melyre „*A szép Kati*” című verséből következtethetünk, ebből megtudhatjuk, hogy Szatmáron a Böszörményieknek a Giród utca és Giród köz balsarkán, (Kinizsi u. 24 szám, ma Ion Slavici u.) volt egy házuk, ahova pallón lehetett eljutni, vagyis deszkajárdán.

Részlet: *Híres Szatmár városában
Giród felé,
Egy szegletház, keskeny palló
Vezet belé,
És e házban ablak megett
Ül szép Kati,
Ha férfit lát a világért
Se nézne ki.*

*Haj Istenem mi boldogság
Ott ülni benn,*

⁷⁹⁾ Váczy J. p. 32.

*Kivált, ha szép szemébe is
Kacsint a szem.
Oh, mert szeme, mikép maga—
Oly hamis,
Ha rád néz, elhomályosul
A csillag is.*

A Giród és a Kántor utca között terült el az előbbieken már említett Fülencsés tó, ez is hozzájárulhatott, hogy ez az utca, esős időben nehezen volt járható. Ez a telek, illetve a rajta lévő épület még 1935-ben is Böszörményi tulajdon volt, özv. Böszörményi III. Józsefné Szeőke Katalin és leánya, Mária, Sepsi Károlyné bírta.⁸⁰ Szatmár bombázásakor a házat találat érte, romossá vált, így a szomszédban lakó Gárdos családnak eladták ahova ők később emeletes házat építettek. A Böszörményi családtagokat kényszer lakhelyre, Marosvásárhelyre vitték. Gárdosék nem sokáig élvezhették új otthonukat, mert mire lakható lett, a házat a megyei párttitkár számára szemelték ki, őket pedig a Kölcsey u. egyik lebombázott épületének udvarán álló melléképületbe költöztették.⁸¹

Négy év boldog és kínzó szerelem hullámvászában élt a két fiatal. Tompa sejti, tudja, hogy egy láthatatlan korlát feszül köztük. Ő az egzisztencia nélküli diák, aki még tanulmányainak elvégzése után sem biztos, hogy kellően fogadott lenne a nagybirtokos családban, s a gazdag nemesi származású leány, aki ugyan szereti a fiút, de tudja azt is, hogy a társadalmi korlátokat átlépni, nemigen hagyná számára a család. Végül is Tompa belátva helyzetét, a „Szívemhez” című költeményében ezt írja:

*„Bár a dolgot
Megszokta két kezem:
Szegény vagyok,
S gyakran megéhezem:
S te, szép leányt
S szerelemet emlegetsz,
Ily nagy bohó,
Szívem, hogy lehetsz?”*

Majd a „Pusztán” című versében már nyíltan kimondja, hogy a megélhetési gondja az, mely miatt el kell bocsájtania szerelmét:

*„Egyetlen virágot növelt, életemnek
Üröm-s csalántermő köves tartománya,
Ah, mint vágytalak én keblemre tűzni,
Ah, mint vágylak most is, szívem szép leánya!
Karom kinyújtom... de az élet, e
Mogorva vén mester közünkbe lép,
Szár az, hosszú újjával fenyeget,
Mondván: fiú, fiú! kenyér elébb...”*

1844-re végkép beletörődik a lány elvesztésébe, de a barátságot Károllyal és Katalinnal valamint a családdal továbbra is éltetni szeretné, ezért „Nyílt levél egy hölgyhöz”⁸² címmel verset ír édesanyjukhoz:

Részlet: *Kebledre két édes szülött simul,
Egyik fiad, másik szelíd leányod.
Míg áldva ki adta, kedvesid
Reggel, este imádságodba zárod,*

⁸⁰. Tankoczi Gy. p. 194.

⁸¹. Adatközlő: Dr. Gárdos Erzsébet Elza 76 é. Szatmárnémeti

⁸². Lévay J. p. 89.

*Van más is, aki minden pillanatban
Reájok gondol híven, melegen,
S emlékökhöz e két szót fűzi lelke:
Óh szent barátság! édes szerelem!*

*S míg egyengetni éltök útjait,
Jár a jövőn a hű anyának gondja,
Van, ki álmain egy tündér-világ
Fényét, dicsét, mind-mind fejükre fonja.
Kinek élte, nyugalma, boldogsága,
Kedves szülöttidért nem lenne drága,
Rajtok kívül, ki mindent meghagyok
Szülöttidnek, jó hölgy, az én vagyok!*

*Emlékszem. . .szép őszi este volt,
— Sárgán hulltak a fáknak lombjai,
Midőn a szív csordultig tele van,
Hanem az ajk nem tud mit mondani.
Fiad s leányod karjaimba öltve,
Kimentünk a berekbe, a mezőre,
Érzelminknek nem volt szüksége szóra. . .
Óh az az est, az a szent, boldog óra
A titok s emlék pecsétje alatt,
Örökre itt, itt. . .lelkemben maradt!*

*.....
Ne bánd, óh hölgy! hogy szívük érzetén
Híven hajolnak magzatid felém!
Mint a lóhere hármass levele,
Híven összeforrt hármunk kebele.
Halld meg, ha a távollevő barát,
Emlékezetnek hallatná szavát,
S ne légy kemény a kedves jó leányhoz,
Ha lelke tán, mint a vándor-madár
Hol a tavasz virít, az ég sugároz
Az elhagyott vidékre visszajár.
Engedj szívedben nékem is helyet
Szeretteid között. — Isten veled.*

Tompa, Károlyhoz írt baráti leveleit át meg áthatja a Katalin iránt érzett vonzalma, a szerelemről való kényszerű lemondás, melyet barátjának elpanaszolva próbál enyhíteni. Károly pedig van, mikor már úgy érzi, hogy talán untatja barátját a hűgáról írott sorokkal. Erre ad választ Tompa alábbi levélrészlete:

„Sárospatak, 1844. márczius. Édes Károlykám ! Vettem kedves soraidat, — s te rossz fiú vagy! „engedj meg barátom, hogy e tárgyról oly sokszor sat.” te ezt írod nekem, — barátom! megunod-e szívni az édes léget? megunod-e szemeiddel Isten kék egét, s jótékony napját nézni? Nem! Így nem mondhatod nekem, annyiszor nem hozhatod fel a kedves, az imádott thémát, hogy az édesen ne rezegje át lelkemet, — hogy az mindannyiszor új ne legyen előttem, — a mágnes ereje a reá rakott tehertől nőttön nő, — barátságunk tiszta kútfeje minél többször merítjük az annál édesebben, annál lelket emelőbbben buzog fel! Édes Károlykám! én,

tőled éltem végéig szüntelen hallani akarom e témát, s én éltem végéig szüntelen mondani akarom e témát!”

Katalin, mint 20 év körüli fiatal lány, már legtöbbit nem a pettyéni kúriában, hanem a Giród utcai Böszörményi házban töltötte napjait.

A kor divatja szerint élte bálozó, párkereső napjait. A laskodi érzelmes napok emléke azonban nehezen oldódott, így egy mélyebb, új kapcsolathoz időre volt szüksége. Több mint tíz év telik el, mígnem a szalárdi Jakó család másod szülött fia iránt érez vonzalmat. Katalin ekkor már 26 éves. 1852. február 15-én lép frigyre a lázári születésű, Jakó Pállal, a nála négy évvel fiatalabb batizi földbirtokossal. Az ifjú pár a Szatmári Lánchos templomban mondta ki a boldogító igent.⁸³ Váczy a házasságot tévesen 1846-ra teszi.

A **szalárdi Jakó család** Bihar vármegyéből származik, de a 17. században Szatmárba is átszármazott, Batizon, Vasváriban, majd később Aranyosmeggyesen voltak birtokaik és kúriájuk. Jakó Pál és József 1635-ben kaptak címeres nemes levelet Rákóczy György erdélyi fejedelemtől, melyet egy év múlva Bihar vármegyében hirdettek ki.⁸⁴ Jakó Mihály 1726. január 11-én Pálffy Miklós nádortól nyert nemességet. A család nemességét 1755/56-os nemesi összeírásakor Szatmár vármegyében igazolta.⁸⁵

Címer: Téglalap alakú, kék pajzs csücskéből oszloposan álló kar újjaji közt három búzakalászt szorít. A pajzsra koronás, oszlopos páncélsisak támaszkodik. A sisakdísz hiányzik. A pajzsról stilizált kék-arany és vörös-ezüst növényi levelek hullnak alá.

Mikor Katalin már jegyben járt, Károly egy levélben értesítette barátját az eseményről, melyre Tompa pár nap múlva egy fájdalmas, de megértő választ küldött. E levél özv. Klupathy Jenőné Kölcsey Hedvighez, Károly, Ilona-Karolina lányától született unokájához került, ő bocsájtotta P. Kálniczky Vilma, Tompa kutató rendelkezésére lemásolás céljából.

„Tekintetes Böszörményi Károly hites ügyvéd úrnak Szatmáron”

Kedves Károlykám! Leveled sorait alig kezdtem olvasni, alig betűztem belőle néhány sort keresztül, azonnal fájdalmasan kezdek érteni. Barátom, ne hidd, hogy nem ismerem a borút, mely nagy távolságban tűnik föl, mint egy fekete pont a láthatáron, s néhány pillanatok multán égető villámot sújt alá,—ne hidd, hogy nem ismerem a héját, mely először tág gyűrűkben kereng martaléka felett, de összébb vonulva: hirtelen lecsap, vérbe fetreng a szerencsétlen áldozat; gyanítani kezdem barátom! miért a hosszú bevezetés, miért az elkészítés a lelket tépő valóra.—Leveled vétele után negyednapra írom nagy kínosan e nyomorult választ, s hidd édes Károlykám! még most is, oly hangulatban vagyok: hogy alig tudok írni,—a tárgy előttem kimeríthetetlen és fejem a pillanatban elkábult,—s alig terem benne egy pár nyomorult gondolat... Éj van. Sötét, mint a lelkem. Előttem fekszik a remény jelképével himzett tárca; remény és soraid! iszonyú ellentmondás. Előttem a hajfűrt; — levelek, szalag, minden, minden, amit tőle bírok,—káprázva függ rajtok szemem, s lelkem előtt zavartan táncolnak el a múlt s az emlékezés tarka képei,—érezem, hogy tán a pillanatban vagyok a legboldogtalanabb!

Barátom engedjétek meg, ez a szív ábrándozása vala,—a szivé! mellyel, oly mondhatatlan sok baja van a halandónak, kit Isten azzal vert meg, hogy érezzen,—halld az észt:—Hogy Kati férjhez megyén, hogy mást nem is tehet barátom,—borzasztó nyugalommal kell elismernem, mert hiszen magam kárhoztatnám, ha hozzám gyöngé nádszálhoz kötné életefonala reményét,—én nem ott vagyok,—neki menni kell,—és menjen is édes Károlyom! örködjétek, hogy boldog legyen s igyekezzék engem elfeledni,—Nem is az fáj nekem, hogy ő megyén, mert mást nem vártam, erre készülve voltam, de a sors! a sors!, mely engem oly szűkmarkulag áldott meg anyagi kegyelmével,—a Sorsot szeretném lábam alá tiporni.

⁸³. Szatmár Lánchos templom anyakönyve

⁸⁴. Borovszky S. p. 591.

⁸⁵. Gorzó B. p. 55.

A tárcát köszönöm!—legyen boldog,—ez mindaz, mit egy fájdalmas kebel mondhat reménye halotti torán.

Még egyszer édes Károlyom, ezen édes-kinos tárgyat nekem szőnyegre fogod hozni,—el fogod két íven beszélni nekem a legfinomabb részletekig férjhez menetele stádiumait,—s akkor többé hangot sem róla.

Hidd el barátom! én, tökéletesen nyugodt vagyok, ennek így, s nem másként kellett történni! ha, én Isten vagyok, igaz, hogy másként történendik, de hasztalan!

Nehéz, igen nehéz a fájdalom

De bélyegezze férfi-nyugalom!

Mit írtam alig tudom —végig ismét nem fogom nézni, remélem ebből is meg fogod érteni lelkét, a téged sírigszerető szerencsétlen barátodnak.

Tompa”⁸⁶

A házasság gyümölcsöző volt, a batizi 30 szám alatti családi házban hét gyermek született, akik közül öt érte meg a felnőtt kort. Tompa haláláig fenntartotta a kapcsolatot Katalinnal, levelek kíséretében el-alküldi az időközönként megjelenő versesköteteit. Szász Károly és Lévy József baráti támogatása révén 1867-ben arcképet készített. Ebből küld Deák Ferencnek, Csengerynek, Eötvösnek, Gyulainak és másoknak valamint, Katalinnak is, aki a magáéval és egy kedves köszönő levéllel viszonzta a kedves emléket, mire aztán Mihály tiszteletes azt írta vissza:

„Jól estek szavai, melyek az élet hajnalának virágillatos, madárdalos, szellős kezdetét, álmain reményét juttatták eszembe a laskodi napokról.”

Tompa egy régebbi levelében megkérte barátját, Károlyt, hogy beszélje rá hűgát, a levelek megsemmisítésére, sajnos Katalin halála előtt, vagy halálának évében, amikor már 80 éves volt, két levelet kivéve ezt meg is tette. Egy alkalommal egy Tompa nevű alkalmazottjuk ment be hozzá a kisfiával, akit az idős asszony arra kért, hogy a gyermeket Mihálynak nevezzék, hogy ez a név ne vesszen ki. Hogy ez legenda vagy megtörtént eset, erre soha nem derült fény.

Temetői ösvényeket járva

2001 egyik kora tavaszi napsütéses délelőttjén indultam el, hogy megkeressem azt a sírt, mely a Jakó család földi maradványait őrzi a batizi temetőben. Vajon meglelem-e?—járta képzeletemet a gondolat. Ilyen hosszú idő távlatából egy falusi temető vajon megőrzi-e azon sírokat, melyeknek már közel két emberöltő óta nincs gondozója? Ilyen gondolatok és kétségek között kezdtem érdeklődni a faluban az egykori földbirtokos Jakó család iránt, remélve, hogy némi útbaigazítást kaphatok valakitől. Itt-ott kérdezősködve, rá kellett jönnöm, hogy a falu népessége az utóbbi 50 évben úgy kicserélődött, hogy ma már a közeli szomszédján, rokonán, papján, polgármesterén kívül igencsak keveseket ismernek még a mai idősebbek is. Így aztán minden előzetes útmutatás nélkül indultam el a temető ösvényein. Tudva azt, hogy Katalin református volt, azt gondoltam, hogy a temető református részében kell keresni, ott, ahol már besüpedt fűves hantok jelzik az egykori temetkezési helyeket. A múlt század eleji nemesi sírkőállítás szokását ismerve a gránit obeliszkeket olvastam végig, majd egy kriptá keltett bennem reményt, de az a Vinnyai és Dráveczi Dráveczky család temetkezési helye volt. Már szinte lemondtam a keresésről, amikor az előbb említett kriptá szomszédságába, alacsony, düledező, vaskerítéssel körülvett családi sírkertre lettem figyelmes. Répkények, gyomok közt négy alacsony sírkő a Jakó család négy tagjának

⁸⁶. P Kálniczky V. pp.20-22.

nyughelyét jelzi. Nem törődve a szúrós, száraz gyomokkal, a sarjadó csalán csipésével, pillanatok alatt olvashatóvá lettek a a kövek

Itt nyugszik Jakó Pálné Böszörményi Katalin 1825-1905, mellette jobbról férje, Jakó Pál (1829-1896), és Jolán nevű lányától származó unokája dr. Helmeczy Pál (1879-1912), balról fia, Jakó Endre (1856-1923). A kis vaskerítés sajnos mára már kapzsi kezek—melyek még temetőből is lopnak—áldozatául esett. A sírok ma gondozatlanok.

Katalin 1905. január 14-én hunyt el a batizi családi birtokon.

Tompa megismerkedésük évében, Katalint egy pergament fedelű Emlékkönyvvel ajándékozta meg, ez viszont megmaradt.

Emlékkönyv Katalinnak

Fedelén a következő szöveg olvasható:

E M L É K Ü L

BÖSZÖRMÉNYI KATALINNAK

TOMPA MIHÁLY

A harmadik lap első oldalán pedig ez áll

D A L F Ű Z É R

e m l é k ü l

MDCCCXLI

E szöveg alatt a lapot egy gitár díszíti, rajta színes szalaggal.

A negyedik lapon: A dalok virágok / Gyökerük a szív / Napjok a szerelem.

Az ötödik lapon díszes felírással, nyomtatott betűkkel:

E M L É N Y

alatta rajz: egy lant babérággal, háttérében a felkelő Nappal

A hatodik lapon:

AJÁNLÁS.

Minden virágát életemnek
Ameltyek számomra teremnek
Barátság! Szerelem!
Tinektek szentelem.

Tompa Mihály

Ezen lap másik oldalán: Fellobban a gondolat fáklyája,
S mint a szivárvány a dal áll elő

Kölcsey

Az első és második lapot Mezey József (1828-1882, arc-és oltárképei Szatmár, Pest, Kolozsvár, Nagybánya templomait díszítik)⁸⁷ festőnek az akvarelljei díszítik, aki Katalin ismerősei, tisztelői közé tartozott. Az Emlékkönyvnek 192 lapja van, mérete 16,5 x 12 cm, vastagsága 3 cm. Összesen 251 dalt (ahogy a verset akkor nevezték) tartalmaz az emlékkönyv, melyeket Ferenczy szerint 1-től 235-ig Tompa írt. Bura László viszont grafológus igénybevételével azt mondja, hogy csak 1-től 232-ig írta Tompa, valamint A gólyához című utolsót, a 251-et, mely alatt az 1850-es évszám van. Tehát tizenkilencet idegen kezek írtak, melyek közül kettő alatt van aláírás, mint Szakáll Lajos és Szamosparti Károly.

A dalok közül három Tompa vers, a többi Tompa kézírásában, de a kor különböző, többnyire ismert költőinek versei, mint: Czuczor Gergely, Csokonai Vitéz Mihály, Kölcsey Ferencz, Bajza József, Kisfaludi Károly, Eötvös József, Vörösmarty Mihály, Csató Pál, Szentiványi Mihály és Horváth Ádám, Balog Ádám kuruc generális nótája, valamint népdalok. 19 pedig mások beírása. Ez utóbbiak között van: A szép Kata, mely a 235., Nyílt

⁸⁷. Muhi S. p. 58.

levél egy hölgyhöz, ez a 247., melyek Tompa versek, de mások beírása által kerültek az albumba.

A költő az általa válogatott versekkel minden valószínűség szerint az ő érzelmeit, a lány iránti szerelmi vonzalmát akarta kifejezni, s egy be nem teljesülhető kapcsolat emlékét akarta írott szövegbe a lánynak hagyni. Egy lapon a kötetbe téve pedig, 1843-as évszámmal Tompa Ballada című verse található, mely Jakó Pál, a későbbi férj tulajdona volt.

A dalok között öt oldalt rajzok díszítenek, négy színes akvarell és egy ceruzarajz. A könyv végén „Foglalat” címen egy tartalomjegyzék található, melyben a versek, mivel címük nincs, kezdő soraik által vannak ABC sorrendbe szedve.

Az Emlékkönyvet később két bársonnyal átkötötték, ráhelyezve egy pajzs alakú réz plakettet a fentebb már említett szöveggel, és két díszes réz kapcsot, s a lapok széleit pedig bearanyozták. Katalin halála után (1905) az album Jolán nevű lányának birtokába került, aki azt később a Kölcsey Kör gyűjteményének ajánlotta fel. Ma a Szatmár Megyei Múzeum leltárában található.

Olvasmány

Az ifjúkor emlékezetének könyvei

*„ Aki életében sokat érzett és gondolkozott,
értelmeit és gondolatait nyom nélkül elröppenni
nem hagyta, oly kincset szerzett magának, mely
az élet nehéz útjain gazdag táplálékul szolgálhat
lelkének. ”*

Kölcsey

Talán minden emberben él a vágy, hogy megállítsa az idő pergő kerekét, az ifjúkor eltűnő éveit, pedig mindnyájan tudjuk, hogy lehetetlen, hogy ez a vágy beteljesülhetetlen, ezért próbálnak sokan az emlékek világába visszatekinteni, hogy ezzel újra átélhessék az elrepült évek örömteljes óráit „ Az emlék az emlékezetben őrzött tudattartalom .”,⁸⁸ az agyban elraktározott múlt, mely az egyén eltelt életének kiemelkedő eseményeit hordozza. „ Az emlékképek összessége pedig az emlékezet.” „Még a legszemélyesebb emlékek is csak társadalmi csoportok keretei közt zajló kommunikációban születnek meg.”⁸⁹ Ilyen egyéni emlékezet kiépülést biztosít a családba, a vallási vagy osztályközösségekbe való beépülés. Mivel a tudat befogadó képessége véges, ezért az ember hajlamos arra, hogy emlékeit írott szövegek, képek és különböző tárgyak révén őrizze. Ezek közelmúltra vonatkozó kommunikatív emlékhordozók, melyek olyan emlékekből épülnek, amelyeket az egyén csoporttársaival élt meg. Ilyen emlékhordozók az emlékkönyvek is, melyekben elsődlegesen nem is a bejegyzett írás tartalma, mint inkább a bejegyzők kiléte és a hozzájuk fűződő emlékek adták az emlékezetet.

Az első emlékkönyvek még a 16. században születtek, melyekbe a 16 -17. század folyamán az utazások, felfedezések emlékezeteit vetették papírra.⁹⁰ A 19. század első felében viszont megjelenik egy egészen más jellegű emlékkönyv, melynek lapjai a női nem ifjú korának érzelmi kapcsolatait, írott és rajzolt szövegek illetve képek formájában hordozza. A leánykori emlékkönyvek a romantika, a szentimentalizmus, az ifjúkori szerelem hangulatában születtek,

⁸⁸. Juhász J. p.

⁸⁹. Assmann J. p. 27.

⁹⁰. RNL. VI. p. 470.

és egy kor divatos tárgyai voltak. A 20. század elején megjelenő fényképek azonban egyre jobban háttérbe szorítják, hiszen a lány szeretteinek emlékét képi megjelenítésben gyűjtheti albumba. Az e fajta emlékezhordozó azonban még hosszú ideig nem tudta pótolni az emlékönyvet, ezért ennek divatja még a 20. század második felére is átnyúlt.

Ezt a divatot a kereskedelem is megpróbálta kiszolgálni azzal, hogy bőrutáncos, bársonyborítású, pirogravált furnérfedelű emlékönyvnek való kiadványokat kínált a leánykorosztálynak. Ezek a sajátosan erre a célra készült simalapú albumok első lapjaikon kis színes virágok díszítette romantikus hangulatképekkel—mely lehet egy sziklára épült lovagvár vagy egy kis fákkal övezett tornyos templomú falucska behavazott házaival, világító ablakokkal, ahol a csendes téli estéken érzelmes ábrándozásokra nyílik alkalom—már eleve megteremtették a lányok érzelmi világának felpördülését.

Amit az emlékönyvek mesélnek

Tizenegy emlékönyv tanulmányozása révén próbálunk képet alkotni ezen emlékeztetgyűjteményekről. Egy a 19. század közepét, tíz pedig a 20. század első felét képviseli. Ezeket forgatva megállapíthatjuk, hogy nagyon széles a bejegyzők skálája: szülők, közeli rokonok, a fiatal iskolai nevelői, tanítók, tanárok, kedvesnővérek valamint barátok, osztálytársak, udvarlók és természetesen a leányszív megdobogtatója, a szerelmi vágy viszonzója kaphatott benne helyet.

Egy 19. század közepi emlékönyv, mely egyben irodalomtörténeti dokumentum is, Tompa Mihály ajándékozta szerelmének, Böszörményi Katalinnak ezt már a fentebbiekben részletesen bemutattuk.

A 20.század emlékönyvei.

A 20.század első feléből származó tíz emlékönyv 1908–1963 között jegyeztetett, s így több mint fél évszázadot fognak át, mely alatt az emlékirás igen keveset változott, de merőben eltér a 19. század közepétől, mert nem egész verseket, hanem csak részleteket írtak. Ezekben a könyvekben egy-egy oldal más-más emlékhagyónak adott helyet, annak, akit a lány felkért, mert érzelmvilága hozzáköthette. Az emlékirók nem folytatólagosan jegyezték szövegeiket, szabadon választhattak egy üres oldalt. Szinte minden bejegyzés egyoldalú, csak kivételesen terjed két oldalra. Ha valaki két emléket is írt azok sem kerültek egymás utáni oldalra. A szövegek nagyrészt érzelmi töltetűek, s többnyire népi verselők egy-két versszakos verseivel, de nem ritkán prózai szövegekkel—főleg a zárdai kollégisták albumaiban — tesznek ajánlást az emlékezésre, a jövő helyes útjának megválasztására, intenek a feledés veszélyére, a szeretetre, („Az igazi boldogság forrása a szeretet, mindig adni és sosem várni!” Reményik) hűségre, az életúton jelentkező reményvesztésre figyelmeztet az egyik bejegyző („Vonuló felhők felett örökké kék az ég” Vörösmarty) A kor etikai normáit, a nők társadalomban betöltött szerepét tükrözik, a családközpontúságot, mely a nő legfőbb erénye volt abban a korban. De egy-egy költő mint: Eötvös József, Vörösmarty, Petőfi, Tompa, Garay János, Szabolcska Mihály, Ady Endre, József Attila, Mécs László versének részlete ezekben is helyet kapott, a világirodalomból is vannak idézetek Schillertől, Goethétől, Puskintól., de található idézet a bibliából is pl. Szent Lukács evangéliumából.

Szinte minden emlékönyvnek van Társaslap-ja, ahol tanárok, osztálytársak, barátok vagy például az 50-es években a hatalom tilalma ellenére háznál tartott érettségizők szalagtűzőjének résztvevői, egy-egy családi összejövetel társaságának aláírása tölti be az oldalt. Az egyik emlékönyv Társaslapjának bejegyzései a lány esküvőjén íródtak. Kézzel kézre adva jókívánságokkal, intelmekkel teltek meg az oldalak, mely mintegy szimbóluma egy életkor záródásának.

A komoly érzelmi intelmek mellett, a humor sem hiányzik a könyvek lapjairól, sőt a tanulmányozott emlékönyvek egyikében egy dupla oldalon Vicces-lap cím alatt sok kétsoros, humoros írást jegyeztek az emlékezők. (Előbb tanuld meg szitálni a lisztet, aztán szeresd a

*katonatisztet!, Olyan a szerelem csók nélkül, mint a sült pityóka só nélkül., Az élet egy regény / A lány benne a költemény / Az após a tragédia / Az anyós a komédia., Légy szerény, mint egy bolha / Amely észrevétlenül mászik az ágyadba., Előbb szeress tanulni / Aztán tanulj szeretni., Szitát forgass ne regényt/Úgy hódítsd meg a legényt.) Egyik zárdai növendék emlékkönyvébe csak apácák jegyezték be prózai szöveg formájában vallási intelmeiket, s minden oldalhoz egy szentképet társítottak. A tanulmányozott emlékkönyvek sorába az ifjú leánykoriaktól eltérők is kerültek. Az egyik album egy kollégium bentlakásának szakácsnőé volt, aki 41 éves korában nyitotta albumát, s melybe legkedvesebb diákjai hagytak emléksorokat az érettségi előtti éveikben, VII-VIII. osztályos korukban, a nyolc év alatt főzött jó koszt emlékezeteként. „Sokat fogok visszagondolni erre a nyolc évre ” zárta sorait az egyik diák 1940. június 22-én. Mindössze egy emlékkönyv volt fiú tulajdon, melyet az édesanyja vett ajándékba fiának 1949-ben, mikor az nyolc éves volt. Bejegyzéseit nagyrészt rokonok írták, ami arra vall, hogy a fiúk között az emlékkönyv nem volt divat. Több emlékkönyv utolsó oldala humoros sorokkal zárul: *Ki nálamnál jobban szeret / Fordítson még egyet és/ Oda írjon emlékverset vagy Aki téged jobban szeret / Fordítson még egy levelet., G..... 1915. jún. 4. Fordítanék, de nem lehet / Ragasszon még egy levelet. Anonymus 1921. vagy Sok szép Emlékvers díszíti könyvedet / En hátul őrzöm, hogy meg ne szökjenek. Szatmár 1953.**

Az illusztrációk igen változatosak: grafit vagy színes ceruzarajz, akvarell, levonó, kivágott képecske, de van ahol az emlékező fényképe jelenik meg. Gyakori az iniciálé használata, főleg a címszónál vagy a verssorok első betűinél..A rajzok többsége a szimbólum eszköztárhoz nyúl, mivel a szimbólum „köznyelvi képes beszéd.”⁹¹ A szimbólum legfontosabb tulajdonsága, hogy helyettesít valamit, valami helyett áll, valami elvont fogalom, eszme kifejezője. Ezek között leggyakoribb a virág, mely a szerelem ősi jelképe „mivel benne megtalálható a férfi (porzó) és a női (termő) jelleg.”⁹² Megjelenik csokor vagy lapot átívelő koszorú formában. A virágok közül szívesen rajzolták a rózsát, mely az ókortól napjainkig a szerelem, a szexuális tilalom, a megtisztulás szimbóluma, (Az egyik ilyen rajz a következő vers illusztrációja: „A virágok szép nemében / A rózsza legjelesebb; / A csillagok seregében / A Nap legfelségesebb // Ilyen rózsza a szerelem / Az életnek kertjében; / Ilyen Nap, ilyen fejedelem / Az öröknek egében // Boldog kinek-e Nap fénylik / Kinek ez a rózsza nyílik! / E nélkül a kert csak gaz, / Ama nélkül nincs tavasz.” Kisfaludy), az ibolyát a szerénység hordozóját, valamint többször jelenik meg a szegfű, mint a világi szerelem,életöröm jelképe.

A virág motívumokhoz gyakran társul a szív, magányos vagy páros megjelenítésben, mely az érzelmek székhelyeként vált a szeretet, továbbá a szerelem szimbólumává. Bájnos női vagy gyermekarc, kis idili tájkép is díszít némely oldalt.

A leánykor zárulásával, sőt van, akinél még hamarabb is, az emlékkönyv az emléktárgyak fiókjába került, de, hogy gyakran vették kézbe az asszonyi évek alatt mi sem bizonyítja jobban ,mint az, hogy lapjaik széthulltak, a lapsarkokon a gyakori forgatás nyomai látszanak. Az emlékkönyvek mivel sokszor személyes titkok hordozói, ezért csak ismerősi bizalommal lehet ezekhez eljutni.

Forrásanyag

*Emlékkönyvek: Jakó Pálné, Böszörményi Katalin (1823–1905), 1841–1851 *
 NN Mária (ismeretlen) 1908–1909
 Fazekas Mihályné, Szabó Gizella (1900–1989), 1915–1921
 Mészáros Józsefné, Kolocsics Erzsébet (1893-1968), 1934–1959
 Walent Vilmosné , Jankovits Magda (1921–2005), 1937–1939
 Bálint Béláné, Jankovits Borbála (1930-), 1946–1957
 Egeli Józsefné, Rádi Gizella (1933 -), 1948–1951
 Gáspár Józsefné, Fazekas Gabrielle (1939 -), 1951-1956*

⁹¹.Hoppál M. p.7.

⁹².Uo. p. 235.

Farkas Sándorné, Horváth Ilona (1941-), 1954–1957
Szabó Gyuláné, Walent Borbála (1943 -), 1953-1963
Mészáros Sándor, (1941-), 1949–1961

* *Az utolsó számpárok az emlékkönyv bejegyzési éveit jelzik, a tanulmányozott emlékkönyvek ennek sorrendjében vannak feltüntetve.*

Böszörményi József—egy gyógyszerész hazatér

József és Szeőke Polixéna családjánál maradva a harmadszülött **III. József** életpályáját járjuk végig. Érettségi után ő is a tovább tanulásról döntött. Pesten gyógyszerészetit végezve Miskolcra telepszik, ahol először, mint alkalmazott kezdi tault szakmáját, majd hét év után saját gyógyszertárat nyit. Ekkor érzi elérkezettnek az időt, hogy családot alapítson a nagy idegenben. Feleségül egy régebbi szerelmét Lichtenstein Linát kéri meg, akinek szülei igent mondanak a már ismert ambiciózus fiatal gyógyszerész kérésére. 1855-ben kerül sor az esküvőjükre, hogy Szatmárt képviselte-e valaki ezen a házasságkötésen azt nem tudjuk, de azt igen, hogy egy év múlva megszületik első gyermekük, egy kisfiú, aki az apa nevét kapja a keresztségben. Így ő let III. József, mivel az apa és az akkor már nem élő nagypapa is ezt a keresztnévet viselte. Őt, még négy gyermek követte: Árpád 1858-ban, Ida 1859-ben, Zoltán 1860-ban és egy 1864 júliusában született kislány, aki hét hónapos korában gyaszt hoz a családra.

Testvéreivel, édesanyjával, gyakori levelezés útján tartja a kapcsolatot, mely a honvágy erősödésére vall. Ezen levelek közül testvérbátyja, Elek levelei között több fenn is maradt.⁹³

Gyermekeiről, a gyógyszertár felújításáról (1865), Miskolc eseményeiről számol be. Hogy pontosan mikor dönt hazatelepedéséről, azt nem tudjuk, de 1868-ban már Szatmáron van a család, hiszen a fiúk az 1868/69-es tanévben már a Szatmár-németi Helvét Hitvallású Gimnázium tanulói, József a IV-et, Árpád az I-t járja. A hazatelepedést az tette lehetővé, hogy a Nagy Piac téren (1884 július Deák Ferenc tér) a berenczei Kováts-ház melletti emeletes házat vásárolja meg, melynek földszintjén megnyitja Szatmár második gyógyszertárát.

B József arckéne

Ida 1871-73-as tanévben a Protestáns Nőnevelde tanulója, ahol vallás, francia nyelv, rajz és zenei oktatásban részesül több leányunokatestvérrel, Elek nagybátyjának lányaival, Jólánnal, Bellával, Margittal egyetemben. József érettségi után jogot, Zoltán pedig édesapja nyomdokaiba lépve gyógyszerészetit végez, majd hazatérve a családi vállalkozás ad munkahelyet számára is.

A gyógyszerészet igen jövedelmező vállalkozás volt, mely abból tűnik ki, hogy a város adófizetőinek névsorában Böszörményi József 544 frt-tal a 6. helyen volt. Őt, Lengyel Márton gyógyszerész előzte meg eggyel, a legtöbbet 775 frt-ot Keresztes András földbirtokos fizetett.⁹⁴ Ezzel a magas adófizetéssel helyet biztosítottak maguknak a gazdasági társaságok vezetőségében. E mellett Józsefet a városi képviselőtestület tagjainak soraiba is beválasztották. 1877. augusztus 6-án a 18 éves Ida lányuk házasságkötésére kerül sor a Szatmári Lánchos templomban, akit a miskolci születésű és lakosságú 31 éves vaskereskedő Szabó József vesz nőül.

1886, bánat és öröm éve a családnak. Április 16-án 63 éves korában hirtelen meghal a családfő, József, aki nem érte már meg jegyben járó idősebbik fia frigyre lépését a 19 éves óvári Szeőke Katalinnal, Szeőke Bálint földbirtokos hajadon lányával. A szeptember 26-án

⁹³. ÁL. Böszörményi okmánytár

⁹⁴. Szamos 1883. október 7.

kötött házasság egyik tanúja a menyasszony nagybátyja, Lichtenstein József a neves miskolci földbirtokos, országgyűlési képviselő volt. A doktorátussal rendelkező, ifj. József 30 éves korára már kir. alügyész, mely révén a házasságot követően Debrecenbe telepsznek, ahol megszületnek gyermekeik: Kata, Mária és József. Pár év múlva a családfőt kir. főügyész helyettesnek nevezik ki, sikeres pályáját azonban 1904. február 4-én 48 éves korában bekövetkezett halála törli meg. Szatmáron a Szamos február 7.-i számában gyászjelentést tett közé a család:

„Böszörményi Nagy József 1904. február 4-én 48 éves korában, házasságának 18. évében Debrecenben elhunyt. Gyászolja: felesége, szül. Szeőke Katalin, anyja, özv. Lichtenstein Lina, gyermekei: Kata, Mária és József, az elhunyt testvérei Árpád és Ida, férjezett Szabó Béláné”

Temetésére Debrecenben került sor. Katalin asszony három fiatal gyermekével 18 évi házasság után maradt özvegyen.

A gyógyszerterát az apa halála után Zoltán vezette 1892. január 24-én bekövetkezett haláláig. Fegyverrel, önkezével vetett véget életének. Zoltán halálát követően a gyógyszerterát nem zárták be, bérlőknek adták ki, mint például a világháború körüli években Dr. Guttman Bélának.

A Deák téri (15 szám) családi ház az 1900-as évek elején még Böszörményi tulajdon,⁹⁵ pedig a családból már alig van, aki lakja, 1921. január 12-én Árpád is meghal, ezért az épületet eladásra bocsájtják, így 1924-ben már Keszler Antal és felesége, Salamon Gizella kezébe kerül, akik kalapos üzletet működtettek a földszinti részen. A ház még 1935-ben is az ő birtokukban volt.⁹⁶ Szatmár bombázásakor, 1944. szeptember 19-én találat érte, ezért hosszú ideig romos állapotban volt, de még a szomszédos berenczei Kovács ház 1968-as bontása előtt lebontották, így a két telek együtt adott helyet az Aurora szállónak.

Böszörményi Elek és fia, Emil, Szatmárnémeti elismert személyiségei

Böszörményi József és Szeőke Polixéna fia, Elek 1820. szeptember 3-án elsőként örvendeztette meg a fiatal párt a pettyéni birtokon. A Szatmári Református Gimnáziumban elnyert érettségi diplomával Pestre küldik jogot tanulni. Ezt elvégezve egy szatmári ügyvédeknel sajátította el a szakma fortélyait, majd önálló ügyvédi irodát nyitott, mely évről-évre egyre nagyobb elismerést szerez számára. Közbirtokossági ügyekre, birtokrendezésekre, birtokörökösödési perekre specializálta magát. A Böszörményi Zsigmonddal kapcsolatosan már említett Ráthonyi rokonságból, például a Kökényesden élő Ráthonyi Ákos (1834-1876) 1863. augusztus 12-én levélben kéri Eleket, mint ügyvédet, képviselje őt a gacsályi legelőügyben, mivel a falu úrbéresei nem akarnak a legelőhasználatért bért fizetni, mondván, hogy a legelő közbirtok. Ákos levelében kifejti, hogy a legelő mindég a Ráthonyiak tulajdona volt, csak jóakarattal engedték meg, hogy az úrbéresek jószágai legelhessenek az illető területen.⁹⁷

Elek 32 éves mikor elérkezettnek látja az időt a házasságra, a családalapításra. A társnak való lányt Laskodon a Jármly családban szemeli ki, ahova nyáridőben fiatalként annyiszor ellátogattak, hiszen a két családot rokoni szálak fűzték össze.

⁹⁵. Borovszky S.

⁹⁶. Anuarul Statistic 1929, Tankóczy Gy. p. 168.

⁹⁷. ÁL. Böszörményi okmánytár

Az esküvőt 1852. június 14.-én Laskodon tartották, ahol részére a tanú édesanyjának testvére, Szeőke Károly, a lány tanúja pedig Jármy Imre és Jármy Tamás voltak. A háromszori hirdetés bizonylatát Szatmárról Gabányi László főispán, a Jolán részére pedig Bay Ferenc Szabolcs vármegyei főispán adta ki.

A nála 15 évvel fiatalabb Jolán kisasszony így, mint fiatalasszony érkezik a szerteágazó Böszörményi családba, s egyben a számára nagyvárosba, Szatmárra és annak társasági életébe. Jolán nyolc gyermekkel bővíti a családot, ezek közül hat éri meg a felnőtt kort. A családi nevet az utolsó szülött viszi tovább, mivel előtte csak lányok születtek: Etelka (1853), Jolánka (1854, másfél évet élt) Vilhelmina (1856), Jolán, (1857) (az 1855-ben elhunyt kislány nevét kapta, valószínű azért, hogy az anya nevét is vigye tovább egy utód, pedig elhunyt gyermek nevét nemigen adták a családon belül egy újszülöttnak), Margit (1859), valamint Izabella (1861). Hat év múlva felcsillan a remény a névörökítésre, mikor megszületett Jenő (1865,) de szegényke még azon évben meghalt, így végül a névörökös a már nagyocská lányok által is igen várt fiú, Emil (1869. október 19.) személyében született meg.

A család megélhetését az ügyvédi munka honoráriumain túl, a harmadik Böszörményi gazdasági központ is biztosította, mely újabb keletű, s Nagykolcson jött létre. A 700 holdas birtok központjául a Főutcából nyíló Sikátor utca Szamos felőli részén az 1880-as évek végén egy kúriát és a gazdálkodáshoz szükséges melléképületeket építettek. Erről a család legfiatalabbja, Emil 1888. július 3-án a Karlsbadban (ma Karlovy Vary, Csehország) gyógykezelésen lévő „*drága apámat*” a következő szavakkal értesíti „*Kolcson az udvari építkezés szépen halad.*”, ami bizonyosságul szolgál az épületek korát tekintve.

Az épület leírása: Magas alapú, hattengelyes, előtornácos épület, közepén kiugró hatlépcsős portikussal, melyet a szélességgel arányos timpanon fed. Az előkertre tekintő tornác oszlopközeit valamikor az 50-es évek végén üvegezték be, mivel egy 1954-ben készült fényképen még nyitott tornácot láthatunk. Az épület hátsó részén bádogtetős veranda ugrik ki, mely a nyári kellemes időtöltés, a családi ebédek színhelye lehetett. Az épület alá lakás számára is alkalmas pincét építettek, melyben a gazdaság alkalmazottainak családjai kaptak helyet. A hatalmas épületet cserepes sátortető fedi.

A birtokokra való kijutás szükségessé tette, hogy a család szatmári lakóhelyének udvarában, a Fapiac utca Sétatér felőli részén, a Szénapiac utcában (1908-tól Árpád u.) lovakat tartsanak, de Emil, mint fiatalember gyakran lóháton is közlekedett. 1871 őszén új kocsit csináltatnak, melyről egy családi levelezésből értesülhetünk. Az 1870-es évek közepén az Eötvös utca 24 számra (a régi Kápolna u.) cserélik otthonukat.

A családi okirattárban fent maradtak Elek levelezései ügyfeleivel, családtagjaival, melyek fiának halála után a Szatmári Állami Levéltár birtokába kerültek.

A levelek a család mindennapi életének tükröi

A levéltár két családi okirat- és levélgyűjteményt őriz: a Popp Aurel festőművész családjáét, valamint a Böszörményi Elek és fia Emil okiratait, leveleit. A Böszörményiek családi levelezésében bújárkodva a levelek morzsáiból próbáltunk képet alkotni egy polgárisodott nemesi család mindennapi életéről, a családon belüli kapcsolatokról, a gyermekek taníttatásáról, a lányok férjhez meneteléről. De minden levélben található a kor politikai eseményeire, gazdálkodási módjára, a társadalmi életre vonatkozó ma is értékelhető információ, valamint a családfa kiteljesítéséhez felhasználható adat, mint például az egyik levélben, Emil szüleinek 38. házassági évfordulóját említi, így vált ismertté, hogy Elek mikor nősült és mikor született első gyermekük, melyet később az anyakönyvből is sikerült megkapni.

243 levél került be a családi okirattárba, melyet a családfő, Elek gyűjtött össze mivel ezek egy néhányat kivéve mind neki vannak címezve. A 243-ból 209-et gyermekei, 21-et felesége 13-at pedig testvérei valamint veje Kiszely Tibor írt. Sajnos a levelek egyetlen borítékját sem őrizték meg, melyek szintén adatforrások lehettek volna, valamint nem őrződtek meg a válaszlevelek sem.

A levelek alapján megállapítható, hogy Elek és családja Szatmáron lakva, jövedelmileg kettős életet vitt: egy felől jogi végzettsége alapján ügyvédi irodát tartott fent, de ugyanakkor, mint birtokos is számon tartott személyiség volt, mivel Szatmárudvariban, Pettyénben, Nagykolcson nagyobb birtokkal bírt, a Szatmárhegyen pedig szőlő és gyümölcsösük is volt, valamint egy zajtai birtok, melyről a Szamosban megjelent újság hirdetésből szerezhettük tudomást: „*Böszörményi Elek közbirtokossági ügyvéd zajtai regále jövedelmét 3 évre árverésen bérbe adja.*”⁹⁸ A birtokok munkálatai, termése, annak értékesítése, hogy mennyire a család közös ügye volt a levelek nagyon szépen tükrözik. A gyerekek tizenévesen távoli iskolákba kerülve, szinte minden levelükben rákérdeznek a munkálatokra: 1886 aug. hány kereszt lett Udvariban és Kolcson, 1871. okt. szedik-e már a málét? de mikor otthon vannak részt is vesznek főleg a gyümölcszedésében, az almás a feleség gondja, de ő jár ki férje távollétében a gazdatiszt irányította munkálatok felügyeletére. A repcevetés minden évben igen nagy területet foglalt el. Nyomtatják a repcét (a szemnyerés régi gépesítés előtti módja) a csűrben szórják, majd mossák a búzát, írja kaltenbergi gyógyfürdőn pihenő férjének Jolán. A 19. századvégi filoxéra invázió az egyik levélben is megjelenik: Terjed-e a filoxéra? kérdezi fia, Emil Pozsonyból, ahol középiskolai tanulmányait fejezi be. De szó van a 70-ben zajló tagosításról, az 1886 februári árvízről, mely Nagykolcsot, Szatmárudvarit sújtotta, az 1889 januári szatmárudvari tüzről.

A neveltetés gondjai

A 19. században a nők a társadalomban, de jobbára sokszor a családban is a másodrendűséget kellett vállalják, a család összetartása, a gyermekek nevelése volt elsősorban szerepük. Nem volt ez másként a Böszörményi családban sem. A gyermekek iskoláztatása a szatmári református elemi iskolában kezdődik, majd VI. elemi osztály után először Pesten, majd a Szepes vármegyei Szepesolasziban (Spisské Vlachy, németül Wallendorf, Branyiszközi és Királyhegy érintkezésénél, 21 km-re Iglótól) a Szepesség 13 városának egyik patinás németek alapította városban, illetve annak evangélikus leányiskolájában, gimnáziumában folytatódik, főleg, hogy német nyelvet tanuljanak, így kezdenek gyűlni a családi levelek. Ha belegondolunk, hogy az 1860-as évek vége felé Szatmárról eljutni Pestre, de főleg az Északi Kárpátokba, s ott hagyni egy 12-13 éves kislányt az alföld viszonylag kedvező éghajlatú sík vidékéről a zord telű hegyvidéken, sem a szülőnek, sem a lányoknak nem volt könnyű elfogadni.

Elsőként 1864-ben **Etelkát** 13 évesen Pestre küldik nevelőintézetbe, ahonnan szép olvasható leveleket küld, két év múlva már több levelét szüleinek németül írja, ezzel bizonyítva szorgalmát. Mikor 1866 júliusában a császárné (Sziszi) Pestre látogatott Etelka azt írta haza: „*ma megérkezett a császárné — Ó de szépasszony — a gyermekei is vele voltak*” 1866-67-es tanévet még Pesten tölti, de ezzel leánykori levelezése véget is ér.

A család nem elégedhetett meg a pesti nevelőintézettel, mert a kisebbeket már egy Szatmártól távoli, az előbbieken már említett Szepességi városba viszik. Hogy kinek az ötlete volt ez—az abban az időben nem egy könnyen megközelíthető oktatási hely választása —ma már nemigen lehet kideríteni, mivel a levelekben sincs utalás rá, de az tény, hogy családi egyetértéssel határozhatták el, melyet első sorban az bizonyít, hogy több unokatestvér

⁹⁸. Szamos 1875.április 4.

is tanult egyidőben ebben az evangélikus polgári leányiskolában, illetve gimnáziumban.

A 1868-ban a 12 éves **Vilmával** érkeznek elsőként Szepesolasziba, édesanyja is elkíséri, s egy magán háznál egy idős, intelligens özvegyasszonynál (a lányok mamának nevezik) szállásolják el, ahol a lakásban zongoragyakorlási lehetőség is van, de annak ellenére, hogy a gyermekek igen szófogadók, szülőt tisztelőek voltak, Vilma első levelei elkeseredett, öngyilkosságot emlegető írások. Topánkát, strinflit küldenek és telegramoznak (!) is neki, így decemberre már megnyugodva, mondhatni azt, már szeret ott lenni. Tanulásról, fiúk látogatásáról mesél, levelezik a széles rokoni körrel, (a leveleket akár kapják, akár küldik, a mama mindég elolvassa, csak így tehetők postára) fényképeket kér (!), és 6 parkett bugyit, mert igen hideg van, „*már szeptember végétől nem fürdünk*”, írja egyik levelében. Tavasszal már kalapra, napernyőre vágyik. (magára utaltságában megjön az önbizalma, kezd nagylánnyá válni). Lutheránus templomba jár, „*de milyen nagy a különbség a református és a lutheránus között*” írja 1870. szeptember 1-én Szatmárra küldött levelében. Az apja Pestről szép zöld levélpapírt küld neki és nemesi koronás monogram pecsételőt, mellyel levélpapírjait szignálja. Két évet tölt Olasziban a nélkül, hogy hazahozták volna. Közben itthon egy új testvérke született, Emil, egy kisfiú az öt lány után, akiről igencsak gyakran érdeklődik leveleiben.

A taníttatás kiadásai, a fáradozás, a gyerekek szenvedései végül meghozzák az eredményt, melyet a németül írt levelek bizonyítanak első sorban. Vilmán kívül még két húgát, **Jolánt** és **Margitot**, valamint két unokatestvérét, Böszörményi Károly Szatmár polgármesterének leányait, **Bertát** és **Ilonát** is egy-egy évig Olasziban tanítatják, így van, mikor négy szatmári is tanul ebben az evangélikus polgári leányiskolában, mely a lányokat főleg gyakorlati életre, zenére, énekre, táncra, színpadi fellépésre, nyelvismeretre, családayai szerepre nevelte. **Bella** (Izabella), a legfiatalabb lány mire 15 éves lett már napi vonatjárat volt Pestre, valószínű ezért őt már nem viszik Olasziba, Pesten tanítatják, onnan írja első levelét 1875. október 31-én. A III. polgáriba veszik fel, ha előtte magánórákra jár németből és természetrajzból.

Emil a tanulmányok útján, ő még utazott omnibuszon

A család legfiatalabbja, mindenki szemefénye, de mind ez nem hat rossz irányba magatartására, pont olyan tisztelettel beszél szüleiéről, testvéreiről, mint bár melyik leánytestvére. Az ő taníttatására még jobban oda figyelnek a szülők. A Szatmár-Németi Helvét Hitvallású Gymnasium VI. osztályát bevégezve 16 éves korban, 1884-85-ben nyer érettségi diplomát.⁹⁹ Ezt követően valószínű őt is a német nyelv tanulása céljából az édesapja Pozsonyba viszi, ennek bizonyossága az 1885. november 12-től Pozsonyból küldött levelek, melyek egy szigorú aszkéta életvitelről tanúskodnak „*5-kor kelek és minden nap 10-kor fekszem*” A honvág az ő leveleit is át- és átszövi, ezért rendelteti meg a „*Szatmár és Vidéke*”-t és sosem mulaszt el köszönetet mondani „*imádott Apám*”-nak. Két évet töltött Pozsonyban, majd 1887 szeptemberében hajóval érkezve Pestre telepszik, ahol a Pázmány Péter Tudományegyetemen jogi tanulmányokba kezd. Ekkor már két leány testvére az elsőszülött, Etelka és az ötöd szülött Margit, fiatalasszonyként él Pesten — a lányok taníttatása meghozta gyümölcsét, orvoshoz, egyetemi tanárhoz mentek férjhez.

A levelekből számos országos érdekeltségű esemény, társasági kapcsolat tükröződik. 1888 februárjában írja: „*Galiciába az oroszokkal, muszkákkal szembeni háborúba visznek. Puszkagolyótól vagy kardtól fogok meghalni. Egy hárfás itt búcsúztat bennünket, de a házmesterné még ezt a búcsúünnepelt is eltiltotta, mondván a házban a koldulás és a sípládázás (verkli) szigorúan tiltva van. Még az ég is siratja a magyar népet. Ezért van ennyi*

⁹⁹. A Szatmár-Németi H.H. Gymnasium Értesítője 1885.

hó. Ma Kugler-süteményt ettem, (minyon, magyar süteményfajta, Kugler Henrik honosította meg Budapesten az 1870-es években) a muszkák biztos nem fognak ilyennel kínálni.” E konfliktusból nem lett katonai összecsapás.

Közben vizsgák vannak, melynek a díja 10 forint (egy szállodai szállás 2 nap 2 ft.) Egy 1889. január 20.-i levélben már a katonai vonatkozású véderőjavaslatról tesz említést, melyet a parlament 1889. január 10-én kezdett tárgyalni. Sógora, Ákos egy véderőjavaslat elleni gyűlésen volt, 70-100 ezres tüntetés vonul naponta az utcákon, *„az ablakban kendőket lobogtattak, én is rendezője voltam, Ábrányi Emil költeményét osztogattuk.* A tüntetéseket Rudolf trónörökös öngyilkosságát követő gyász, a kegyelet törte meg. A törvény tárgyalása a hónap végén fejeződött be, mely Tisza Kálmán a Szabadelvű Párt elnöke vezette kormány bukását eredményezte. Egy későbbi levelében azt írta —, *... a király bevonulásánál is ott voltam. Fájdalomtól megtört képe meghatott*” Ennek okát a trónörökös 1889. január 30.-án bekövetkezett öngyilkosságában kell látni. *„Mindenkít a koronaherceg halála foglalkoztat.”* Február 3. *„vége a zavargásoknak”*

A levelekben ismert nevek tűnnek fel: Darányi Ignácnál bojtárokodik, Margitot Korányi Frigyes gyógyítja, meghal gróf Andrássy Gyula, (1823-1890) 1890. február 23. levél *„Vinnyné Szerdahelyi Gizella hívott meg, hogy az ablakból nézzem a gyászmenetet, ott volt még Szatmárról Olchváry Lilla is,* (Eulália, akivel 1904-ben Jókai Szatmári látogatásán elmeséltette, hogy húga, Berta hogyan provokálta ki Petőfitől *„O.B. kisasszonyhoz ”* című hat versszakos verset.) *igen pompás katonai kísérettel vitték a halottat, egy fél óra alatt vonult el a menet az ablak előtt a Teréz körúton”*

Emil szabad idejében széleskörű társasági életet él: a színházban látja Blaha Lujzát az Ingenyelőkben, Nógrádyt a Thurán Annában, Maróthy Margitot az Ember tragédiájában, az operában a Hunyadi Lászlót, a Walkürt nézték meg, személyesen találkozik a szépséges Márkus Emiliával (1860-1949), aki még Ferenc Józsefet is elbűvölte. Barátaival rendszeresen látogatja a szalonokat. A polgári családok hetente fogadó napot tartanak, amikor délután az ismerősök, rokonok vizitet tehetnek a ház asszonyánál. Ezt nem kellett előre tudatni, a szobalány jelenti be az érkezőt. *„A múlt vasárnap Kossuthné (Ferenc) elvitt Füzesséry ügyvédhez a híres 48-as szélsőbal képviselőhöz”*

1889 áprilisában lóvasúton, azaz omnibuszon utazik barátaival a Városligetbe, mely este 10-ig közlekedik.

Mindezek ellenére 1890 április 11-én a húsvét alkalmából azt írja haza: *„milyen szép lehet a tavasz otthon, be sokért nem adnám, ha kikocsikázhatnék kedves jó Apámmal a falura. Így most bezárva ebbe a rengeteg városba erről az élvezetről május végéig le kell mondanom”*

Utazás, üdülés

A levelekben utazási kalandokról, üdülésről, nyaralásról is hírt kapunk. Jolán 1871 áprilisában Olasziból azt kérdezi levelében: *Hol tart a vasút?* (már, mint a szatmári vonal építése) Majd örömmel veszik a hírt, hogy június 1-én megindult a forgalom, ezzel Szatmár is bekapcsolódott a magyar vasúthálózatba, addig Debrecenig kellett menni kocsival, hogy vasútra szállhassanak. Emil 1888. január 11-én Pestre utazva a vonat olyan hóviharba került, hogy Ebesen 3 napot kellett álljon, s a 150 utas az órházban töltötte a napokat, vagy akinek pénze volt szánnal bevitték Debrecenbe, mint ahogy őt is. Egy Szatmár-Budapest út 35 forintba került, mely egy diák egy havi koszt pénzét jelentette. Budapest-Párizs 200-250 forint. Híre megy, hogy Berlinben már nem zörögnek a fiákerek, mert a kocsi kerekére gumit erősítenek. A vagyonosabb réteg, aki megengedhette magának, nyaralni gyógyfürdőre járt. A levelekben a felvidéki Bártfa, Pöstény említődik, utolsó vakációjában, Emil is az utóbbiban gyógyította fájós lábát, s ott találkozott egy Kara Gyorgyevics hercegnővel és fiával Alefa herceggel. (a hercegnő Kara Gyorgyevics szerb szabadsághős, a szerb királyi ház

megalapítójának leszármazottja), Erdélyben Herkulesfürdőt, Ilondát, tájainkon Bikszádót, Büdössárt említik. Emil leírja egy 1892-es Büdössára való utazását., *Vámfaluig kocsival majd tovább szekérral egy darabig, ahol már a szekér sem nagyon ment két ember a hátán vitte a retye-motyómat, Vilma már fent volt, még az nap este megfürödhettem. Délelőtt mindenki fürdik, majd lefekszik, este újból fürdés, 12-15 személy van a fürdőn. Este vesta-tűzet gyújtunk és mindenki körül üli.*” Anyja már fiatal korában járt itt, akkor is ilyen volt, mint most — mesélte gyermekeinek.¹⁰⁰

Asszony lesz a lányból

A lányok mire eladó sorba kerülnek, már Szatmár báltermeinek, a társasági életnek divatos, intelligens kisasszonyaiként repülnek ki a családi élet útjára.

Elsőként a 18 éves **Vilma** talál kérésre domahidai Domahidy Sándor ügyvéd, Domahidy Pál vármegyei első alispán és Maróthy Lujza fiának személyében. 1874. október 31-én pecsételik meg kapcsolatukat templomi esküvővel. E kapcsolatból öt gyermek született : Elza 1875. augusztus 22., Alexandrin és Lilla ikrek, 1876. szeptember 25., valamint Pál és Regina szintén ikerpárként bővítették a családot 1880. június 27-én, de a felnőtt kort Lilla és Regina nem éri meg.

Vilma asszony férjéhez hasonlóan részt vett Szatmár társadalmi életében, egy időben a református nőszövetség elnöki tisztét töltötte be, a Szatmári Tűzoltó Egyesület zászlóavatásakor őt kérték fel a zászlóanya szerepére.

Férjének 1908. január 28-án 34 évi házasság után váratlanul bekövetkezett halála igen megrázta mindkét családot, de épp úgy a város polgárságát, nagy tiszteletben álló személyisége volt a városnak, hisz 1874-től a királyi ügyészi állást töltötte be, az ő javaslatára alakult meg a Szatmári Takarékpénztár, mely elnökéül választotta, igazgatója volt az Első Téglagyár r.t.-nak. Temetésére január 30-án került sor az Eötvös utcai gyászháztól, 31-én délelőtt 11-kor pedig a domahidai református templom cinterében helyezték örök nyugalomra.

Vilma, mint özvegy négy évvel élte túl férjét, viszonylag fiatalon, 55 éves korában, egy vasárnap reggelen, 1912. január 7-én hunyt el családi otthonukban. 9-én a Lános templomban megtartott gyászistentisztelet után déli 2 órakor külön vonat vitte a hamvakat Domahidára, ahol a temetést követően férje mellé helyezték a családi kriptába.¹⁰¹

Három évvel később 1877. szeptember 11-én 24 évesen **Etelka** határozza el, hogy összeköti életét a máramarosszigeti születésű benedekfalvy Kiszely Tibor jogvégzett budapesti elvált fiatalemberrel. Otthonukat Pesten rendezik be, így öccse, Emil, mint pesti egyetemista gyakran látogathatja nővérét. Az ifjú férj szeptember 22-én azt írja apósának: „*Maholnap két hete lesz, hogy szeretett és tisztelt családja tagjává lenni szerencsés valék, jobb választást, mint Etelkámam nem is tehettem volna. Maradok Elek apám második szerető veje.*”

Etelka szüleivel való levelezése tíz év után folytatódik, mikor már, mint fiatalasszony küldi haza híreit mindennapjairól. Érdekességként az 1877. december 27-én kelt leveléből idézünk, amiben leírja karácsonyi ebédjük fogásait, mely, mint egy jellemzője volt egy pesti, jómódú, intellektuel család ünnepi menüjének, mely a szobalány felszolgálásában került az asztalra:

„*Feketeleves consuméval, dinsztelt nyúlpecsenye garnírunggal, töltött káposzta oldalas rásütve, máktorta, befőtt és gyümölcs.*”

A feketeleves a kor divatos étke volt Szatmár vidékén, ez volt például az első fogás 1900 márciusában a városba érkezett Hegedüs Sándor kereskedelem-ügyi miniszter tiszteletére adott díszében.¹⁰² A feketeleves az ókori görögök étkezésének főfogása, mely egy disznóhúsból és vérből készült savanyú levesféle volt.¹⁰³

¹⁰⁰. ÁL. Böszörményi okmánytár

¹⁰¹. Szamos, 1912 XL/9, XLIV/5.

¹⁰². Szamos 1900 III. 32./17

¹⁰³. RNL.7 köt. p. 289.

Családjukban két gyermeket neveltek: Andreát és Tibort, ő lett volna a családi név örököse, de 1918. október 1-én, 27 éves korában hősi halált halt az olasz fronton. Tibor 1898. szeptember 11-én Pesten hunyt el, hamvait Szatmárra hozták és a vasúti református temetőbe, Elek családjának sírkertjébe helyezték. Fekete gránit sírkövére hősi halált halt fiának nevét is felvésték.

Az esküvők sorát a családban **Bella** (a keresztségben az Izabella nevet kapta) folytatta, aki 1878-ban Keizler Istvánhoz megy nőül. Házasságuk rövid életű volt, 1881-ben újra párkapcsolatra lép benedekfalvi Luby Béla földbirtokossal. A Szatmár közeli Nagygéczen, a férj családi birtokán rendezik be otthonukat, gazdálkodásból tartva fent az egyre bővülő családot, gyakran bekocsikázva a kis Lászlóval, Annával, Magdával a nagyszülői házhoz. A férj Szatmár számos bizottságának tagja, 1901-től a Kossuth Párt színeiben a csengeri kerület képviselője. A lányok már révbé érnek mikor az édesanyán gyógyíthatatlan betegség lesz úrrá, 1920. április 18-án „*hosszú és kínos szenvedés után az Urban csendesen elszenvedett*”¹⁰⁴ A nagygéczi családi sírkertben helyezték örök nyugalomra. Az 1970-es árvíz rommá döntötte a falut, melyet nem engedtek visszaépíteni, így mindent felvert a dudva, a temető is elbokrosodott, a régi sírkövek közül csak egy őrződött meg az 1921-ben elhunyt, Domahidy Etelkéé, aki idejött férjhez.

Luby Béla arcképe

A család harmadik leánya, **Jolán** is 24 éves mikor a Debrecenben született özvegy Bohuss József szatmári kir. aljárásbíró kéri nőül. Egybekelésük elhatározását 1881. december 3-án pecsételik meg. Nehéz sors várt erre a fiatalasszonyra. A család boldogságát az apa daganatos betegsége—mely a családi levelezésekből tűnik ki— majd 1888. március 21-én, 38 éves korban bekövetkezett korai halála romba dönti. Három gyermekük született: József, Jolán és a harmadik Ferenc, aki nem ismerhette édesapját mivel apja halála után egy hónappal jött a világra. Így Jolán a továbbiakban szüleinek támogatására szorult. Első gyermekét 9 évesen elveszti, a két felnőtté vált, sikeres életútra lépett. Jolán, Szilágyi Béla óvári földbirtokos felesége lett, Ferenc pedig gépészmérnök Budapesten. Jolán már serdülő leány korában is gyakran betegeskedett, nővére, Vilma egyik Olasziból küldött levelében azt írta: „*... valamelyik testvérem, vagy Ilona (unokatestvére) jó lenne ha itt lenne, csak Jolánka ne jöjjön mert ő beteges, inkább Margit jöhetne.*” Felnőtt korában is, mint asszony szív problémái voltak, melyet gyermekének elvesztése még súlyosbított. Halála napján még a piacon járt, hazamenve rosszul lett és délelőtt 11-kor életének 55. évében 1913. május 20-án meghalt, „*Puritán jellemű, igazi magyar asszony volt.*” írta a Szamos halála kapcsán.¹⁰⁵

Lassan megürül a családi otthon, négy lány már férjnél, Emil Pesten egyetemista, így **Margit** egyedül maradt a szülői háznál. Emil szüleitől kapott egyik levélre válaszolva azt írja „*mindent vártam csak hymen hírt nem és még, hogy a jegyváltás is megvolt, igen meglepett*” Úgy gondolja, írja levelében, hogy Margitnak ezt a kapcsolatát bizáky Puky Ákos budapesti sebész főorvossal, akik egyben egyetemi magántanár is, Domahidy István főispán hozhatta össze. A két fiatal—akik már nem is olyan fiatalok, hisz Margit 27, Ákos 41 éves—1886. július 15-én köt házasságot. Otthonukat a férj munkahelyéhez kötve Pesten, a Szervita téren rendezik be. Ákos, apósának a névnapjára küldött levelében azt írja: „*... a verandán ülök és egy angyali oldalborda ül mellettem,*” egyben emlékezik házasságuk első évfordulójára, mely szintén erre a napra esett. Annak ellenére, hogy az apa orvos, első gyermekük, a kis Margit két hét után meghalt, majd egy újabb kislány született, aki a Lilla nevet kapta. Zugligetben kis házas telket vásárolnak, mely az 1800-as évek végén még a város, nyaraló, üdülő övezetének számított, megtartva azért belvárosi lakásukat. Ákos 60 éves mikor 1905. október 3-án özvegyen hagyja feleségét, hamvait a szatmári vasúti temető fogadta be. Margit asszony később Bábolnára költözött, de 10 év után visszatér Budapestre, s hosszas betegség után 1915.

¹⁰⁴. Nyiregyháza Megyei Levéltár: Gyászjelentés

¹⁰⁵. Szamos 1913. V. 21./116.

szeptember 10-én távozott az élők sorából. Hamvait hazahozták és a Böszörményi sírkertbe férje mellé helyezték. Sírjukat a temető gondnoksága felszámolta, de szerencsére sírkövüket a kőtárba helyezték.

Az apa halála

Emil pesti diákévei 1891-ben a jogi doktorátus megszerzésével véget érnek, hazatérve apja mellett joggyakornok, hogy jártasságot nyerjen a törvények labirintusában, ez törvényes előírása volt a kornak. Éppen, hogy letelik a három év mikor tragédia éri a családot, az apa, Szatmár egyik tekintélyes személyisége, 1894. május 3-án 74 éves korában távozik az élők sorából.

A Szatmári Hírlap 1894. május 5.-i száma a következő nekrológot és gyászjelentést közli:

„Böszörményi Elek. Városunknak egy széleskörű s osztatlanul tisztelt családjára borított megmérhetetlen gyászt a kérlelhetetlen halál, midőn társadalmi életünk eme kimagasló alakját sírba döntötte. Egy vala ő az igazság erős védelmezői közül; mintaképe a szorgalomnak; kegyeltje a szerencsének, megáldva minden téren sikerekkel és gazdag eredményekkel. Saját kartásai meghajolva jogi képzettsége és mély tudománya előtt maguk között első helyre emelték akkor, midőn az ügyvédi kamara elnöki székével megtisztelték. Kitartó buzgalommal szolgálta egyházát is, melynek huzamos időn keresztül szintén első rangú tisztét, a főgondnoki állást általános megalégedésre viselte. Munkás tagja volt a vármegyei törvényhatóságnak és az utóbbi időben oly sok fontos feladatot megoldó közigazgatósági bizottságnak. Megengedte a kegyes sors neki ama ritka örömet, hogy családjának tagjait, és azok közül nem egyet a hivatali élet magas fokán láthatott, akik hulló könnyeikkel ma méltó jogon és nehéz gyással siratják kialvását ama szöveteknek, mely neki oly nagy időközön keresztül világított és melegített. Emelje fel a mélyen lesújtott családot ama közrészvét, mely az ő drága halottjukat sírjába kíséri. A családi gyászjelentés a következőleg hangzik:

„Özvegy Böszörményi Elek né sz. özvegnői Gármay Jolán úgy maga, mint gyermekei: Etelka és férje benedekfalvi Kiszely Tibor, Vilma és férje domahidi Domahidy Sándor, Jolán özvegn. Bohuss József né, Margit és férje bizáki Puky Akos, Bella és férje benedekfalvi Luby Béla, Emil; — unokái: Kiszely Andrea és Tibor, Domahidy Elza, Alexandrin és Pál, Bohuss Jolánka, Ferencz és József, Puky Margit és Lilla, Luby László, Anna és Magda: az elhunytak testvérei: Böszörményi Károly, Böszörményi Polixéna özvegn. szentmiklósi Pongrácz Alajosné, Böszörményi Katalin férj. félegyházi Jakó Pálné, Böszörményi László: az elhunytak sógora özvegnői Gármay Ödön és az összes rokonság nevében a megtört szív legmélyebb fájdalomával tudatja hiripi és ivácokói Böszörményi Elek jubilált köz- és váltóügyvédnek, Szatmár vármegyei törvényhatósági és közigazgatási bizottsági tagjának a szatmárnémeti ev. ref. egyház egykori főgondnokának, a szatmári ügyvédi kamara volt elnökének, a legjobb férjnek, gyöngéd szerető apának, nagyapának, testvérnek, apósának és rokonnak imádott családjának szentelt munkás életének 74-ik, legboldogabb házasságának 42-ik évében, 1894. év május 3-án d. u. 1 órakor végelgyengülésben történt gyászos elhunytát. A boldogultnak hült teteme folyó hó 5-ik napján d. u.

3 órakor fog a szatmári ev. ref. templomban végzendő szertartás után örök nyugalomra helyezni. Szatmár, 1894. május 3-án. Legyen áldott az elhunytak emléke!”¹⁰⁶

A Lánchos templomi ravataltól hosszú kíséret vitte a vasút melletti református temetőbeli örök nyughelyére, ahol kilenc unoka hullatta könnyeit a bezáródó sír fölött. Sírját egy fekvő, fekete gránit sírkő jelzi végén a névvel Böszörményi Elek/1820-1894.

Elek halála nem volt épp váratlan, már jó ideje gyengélkedett, melyre abból is következtethetünk, hogy a halál okát végelgyengülésként jelölték meg, így az ügyvédi munkát már minden biztonnyal fia, Emil vitte az utolsó években. A birtokok ügyei pedig részben a feleségre, Jolánra maradt, aki— amint a levelekből kitűnik— tevékeny intézője volt a családi gazdaságnak. Különösebb segítséget pedig nem is nagyon volt kitől várni, hiszen a lányok már mind férjhez voltak, gyermekeket neveltek, meg nem is mind lakott Szatmáron.

Emil, mint a család tovább éltetője

Emil fiatal kezdő ügyvéd létére egyre jobban megbirkózott a szakmai feladatokkal, sőt a birtok ügyeivel is. De érzi, hogy hiányzik egy társ mellőle, ennek ellenére 9 év teleik el, míg megtalálja élete párját a felsőkubini Meskó Béla lányában, Máriában, akivel 1903 októberében Temesváron eljegyzik egymást,¹⁰⁷ majd házasságkötésükre is ott kerül sor, már csak azért is mivel a lány édesapja Temesvár polgármestere volt abban az időben. Így, egy felvidéki nemesi család Bánságba szakadt nő tagja érkezik Szatmárra. Minden valószínűség szerint ezt a kapcsolatot édesanyjának 1903. február 3-án bekövetkezett halála is sürgette, mivel Emil így egyedül maradt.

A Meskó család Árva vármegye (a 64 vármegye legkisebbike, Felvidék ma Szlovákia) legrégebbi adományos nemes családjának egyike. A Kubinyi családdal közös ágból erednek, akik az 1222-ben élt törzsből származnak. A család tagjai felsőkubini birtokaik mellett elsősorban Árva vármegyében töltötték be tisztségeket, jegyzők, aljegyzők, esküdtek, tiszti ügyészek. De előfordulnak Nógrádban, Liptóban, s egy ág a temesi Bánságba is átszármazott. A családból 1794-ben felsőkubini Meskó Illés Zemplén vármegyében nyert nemesi bizonylatot, melyet Krassó vármegyében hirdettek ki ahol a család lakott, majd Temes vármegyébe költöztek. Meskó Mária családi leszármazása az 1700-as évek közepén a Temes vármegyei szolgabíróra, Ezéchielle vezethető vissza, akinek két fia, Gyula és Kálmán a vármegye ügyvédje, illetve törvényszéki ülnöke volt.¹⁰⁸

A fiatalok otthonukat az Árpád (ma Dr. Vasile Lucaciu u.) utca 24 szám alatt rendezik be, ahol az új párkapcsolatból csakhamar utódok születnek: 1904-ben Jolánka, 1906. április 10-én Lilla. A felnőtt kort csak Lilla éri meg, az elsőszülött öt éves korában, 1909-ben gyászba borítja a fiatal szülőket. Emil az ügyvédi munka és a birtokok irányítása mellett szakított időt közéleti tevékenységre is. Egyházi téren apja nyomdokait követi: egy ideig a Nagybányai Ref. Egyházmegye főgondnoka, majd 1920 után a romániai református zsinat tagja, az 1930-as években a Lorántffy Zsuzsanna Egyesületben, Uray Jenőnével, mint elnök vezették az egyesületet, melynek legfőbb célja a protestáns felsőbb leányiskolák erkölcsi és anyagi támogatása, valamint egy református tanítónőképzővel való kibővítése. Gazdasági vonatkozásban említhetjük, hogy a Szatmár vármegyei Takarékpénztár elnöke, hosszabb ideig a Szatmármegyei Gazdasági Egyesületnek alelnöke, majd elnöke, az Egyesület lapja, a Szatmári Gazda (ind. 1909. jan. 2.- megsz. 1919. jan.)¹⁰⁹ lapvezető bizottságának tagja, egyes periódusokban főmunkatársa, kultúra terén sem maradt le a kortól, tevékeny résztvevője a

¹⁰⁶. Szatmári Hírlap, 1894.V.5.

¹⁰⁷. Szatmár és Vidéke 1903. november 3.

¹⁰⁸. Kempelen B VII/161-164.

¹⁰⁹. Szabolcs-Szatmár- Bereg megye sajtóbibliográfiája (1845-2000) pp. 326-327.

Kölcsey Körnek, cikkeket, apróbb verseket közöl a szatmári lapokban, tanulmányt írt Madáchról.¹¹⁰

Elek 1894-ben bekövetkezett halálával a feleség, majd fia, **Emil** folytatta a birtokokon a gazdálkodást, 25 évi ügyvédi munka után az 1920-as impériumváltással feladja szakmáját, jogi tudását a közéleti tevékenységeknél felmerülő kérdésekben hasznosítja. Családjával a nagykolcsi birtokuk kúriájában tartózkodva a szakszerű gazdálkodásra összpontosít. De azért nem zárkóznak el a közösségi élettől, kétlovas prádéskocsival (parádés) gyakran látogatják Szatmáron Bethlen utcai otthonukat, barátait, az egyházi közösségeket, hiszen a város ismert személyiségei voltak.

Csiszár Jolán a ma 80 éves nagykolcsi idős asszony, mint kislány a 40-es években gyakran járt a Böszörményi kúriában, így ma is emlékszik a birtokos házaspárra: *Emil nagyságos úr alacsony, zömök testalkatú, kerek, pozsgás arcú ember volt, nagy mosolygós szemekkel, a felesége, Mária nagyságos asszony—mi mindég így szólítottuk—jóval magasabb a férjétől, derék, széparcú, fiatalos nő volt.*

Lilla lányuk 19 éves mikor 1925. szeptember 25-én házasságot köt másod unokatestvérével a 31 éves jogással, Mikecz Ödönnel (szül. Budapest 1894. május 27.). Esküvőjükre két templomban került sor, mivel Lilla katolikus, Ödön pedig református volt. A házasságot követő hetekben Nyiregyházára telepszene, ahol Ödön ügyvédi praxist folytat, melyből egy háromgyermekes családot kellett eltartania. 1926-ban Dezső, 1929-ben Mária, majd jóval később, 1937-ben Teodóra bővíti a családot.

Mikecz Ödön—karrier és üldöztetés

1932-ben Ödön felhagyva ügyvédi munkájával politikai pályára lép, Szabolcs megye élére főispáni kinevezést kap, melyet 3 éven át tölt be. Ezt követően Budapestre költözik, mivel a főispáni székéből Ödönt 1935-ben a Gömbös-kormány sajtófőnökévé nevezik ki. Egy év után újabb emelkedés a politikai létrán, 1936. november 7-től 1937. április 19-ig belügyi államtitkár, majd 1938. március 9-től az igazságügyi minisztériumba kerül szintén államtitkári megbízatással, innen már csak egy lépés a csúcra. Mikor meghal Gömbös Gyula, (1936. október 6.) a kormányt Darányi Kálmán veszi át, melyben Ödön 1938. március 9-től az igazságügy-miniszteri posztot kapja meg. A Darányit követő Imrédy-kormányban is megtartotta miniszteri állását, de rövid időn belül, még azon év november 15-én lemond, és kilép a Nemzeti Egység Pártból, ellenzékbe vonulva, és mint parlamenti képviselő a felsőházban erősen és gyakran bírálja az Imrédy-kormány német irányultságú politikáját és a második zsidótörvényt. Ezért a német megszállás után, 1944 márciusától a németek zaklatásának van kitéve, de nemcsak ő, hanem családja is.

Így következik el Budapest felszabadulása a német megszállás alól, s veszik át helyüket az oroszok, akik 1945 februárjától szintén a nem kívánatos politikai személyek nyilvántartásába veszik, sőt le is tartóztatják, de tisztázza magát. Szabadulását követően kizárják az ügyvédi kamarából, amellyel lehetetlenné válik ügyvédi munkája. Ingóságok eladásából tartják fenn magukat. Ekkor a család már csak három személyből áll mivel a 40-es évek elején Dezső és Mária kivándorol, végül Ausztráliába kötve ki, csak a kis serdülő Dórácska maradt otthon. Az 50-es évek elején kezdődnek a vagyonos és politikailag megbízhatatlan személyek, családok kitelepítése. Így kerül sor a Mikecz családra is. 1951. június 5-én Jászboldogházára viszik őket, ahol egy nyári konyhában tengetik életüket egész 1953 szeptemberéig. Ekkor egy újabb településsel, Tahitótfaluval, kell megismerkedjenek, ahol egész 1957-ig kényszerülnek lakni. Ekkor engedélyezik számukra, hogy egy pesti albérletbe költözzenek. A családfő éjjeliőri szolgálattal biztosította a család megélhetését.

Dóra 22 éves mikor Hámos Elemérrel megismerkedve úgy érzi, megtalálta élete párját,

¹¹⁰. Várady A., Berey G. p.1001

akivel 1959. augusztus 3-án házasságra lép. Édesanyja, Lilla asszony, aki utolsóként viselte a Böszörményi nevet a családfa ezen ágán, fiatalon, 55 éves korában, 1961. december 30-án távozik az élők sorából, míg férje 1965. január 21-én követi az elmúlásba.¹¹¹

A fiatal Hámos családban három gyermek született Elemér 1960. május 8-án, Dóra 1961. október 22-én és István 1962. december 25-én, akiknek ma kilenc leszármazottjuk boldogítja a nagyszülőket.

Nagykolcsi kisajátítások

Az első világháború utáni földreform következményét a nagykolcsi birtok sem kerülte el, 1922. május 6-án kisajátításra került 418 hold terület, melyből 264 hold szántó, 14 hold kaszáló, 140 hold legelő volt. A birtokosnak maradt 300 hold,¹¹² és a központ épületei. Az utolsó gazdatiszt, Kerekes Jenő nevére még emlékeznek a ma élő 80-sok, aki tanítónő feleségével, családjával külön épületben szintén a birtokon lakott.¹¹³

Böszörményi Emilné Meskó Máriaának Szamoskrassón 126 hold földje volt, melyből 1922-ben 65 holdat sajátítottak ki, 61 hold továbbra is a birtokukban maradt.

Az első kisajátítások után megmaradt területek 1945-ben került szétosztásra. Emil 77 évesen még megéri ezt a birtokos osztályt súlyosan érintő rendeletet, hiszen ekkor már a szerszámokat, igavonó állatokat is vitte, aki arra felhatalmazást nyert a földosztó bizottságtól, de a kúria még maradhatott. Lehet épp ezen évek alatt felgyülemlett megpróbáltatások vezettek Emil 1946. augusztus 6-án bekövetkezett halálához. Mint egyházmegyei főgondnokot Nt. Boros Jenő, Nt. Sárközi Lajos, dr. Kiss Bertalan és Saja Sándor kísérte utolsó útjára a vasút melletti református temetőbe.

Felesége, Mária asszony egyedül maradva, elhagyta a kolcsi birtokot, s egy kis szatmári lakásban talál menedékre. Lánya és családja a lezárt határok miatt csak nehezen tudott róla gondoskodni. Szatmáron élő pettyéni származású rokonai látogatják. A 60-as években az idősek otthonában tölti éveit, 25 évvel éli túl férjét, 90 éves korában, 1971-ben hunyt el. Férjével együtt a Szatmári vasúti temető Böszörményi Elek családi sírkertjébe helyezték örök nyugalomra. Nyughelyüket egy hatalmas gránit obeliszk jelzi, melyet még élteben Emil készíttetett, a kő piramisára felvésetve szüleinek emlékét, míg az ő és feleségének neve a sírkő coklijára került. A kövekre egy százados fekete juhar vetett árnyékot, melyet 2017 tavaszán a temetőgondnokság kivágott.

1946-ban a kúriát és a melléképületeket az állami szervek veszik felügyeletük alá. A negyvenes évek végén kulturális célra használták, bálakat rendeztek nagytermében, míg a kúria melletti gazdatiszti lakást a kollektív gazdaság irodája foglalta el. Mikor orvost kap a falu, a kúriában rendezik be az orvosi rendelőt, ahogy a nép nevezte a dispenzárt és az orvos szolgálati lakását. Az épület jobb oldali szárnyában gyógyszerért nyitottak, Csirák Csaba gyógyszerész aszisztens is itt lakott családjával 1968-79 között. Sipos Irén doktornő és férje, Attila szatmári francia-magyartanár lányakkal, Zengővel és Gyopárral hosszabb ideig lakták az épületet. Akkor még szép időt élt ez a birtokos „hagyaték”. A házaspár élete azonban tragédiába fordult, Attilát tragikus baleset érte, felesége pedig elhagyta a falut, új orvosok kerültek a rendelőbe, új épületet követeltek, a gyógyszerértár is elköltözött, így a kúria 2012-ben megürült. Mivel elvesztette rendeltetését, gazdátlanná vált, ma ajtója feltörve, ablakai betörve, udvara dudvával, bokorral benőve jobb sorsra vár. Udvarában a kollektív gazdság itt maradt rozsdásodó gyáskocsija jelképezi az elmúlást, s temeti az egykori virágzó életet.

¹¹¹. Adatközlő: Hámos Elemérné Mikecz Dóra 80 é. Budapest.

¹¹². AN Fond Dir. Agricola IV. 240 p.7.

¹¹³. Adatközlő: Kocsis Ferenc, 79 é, Nagykolcs 238

V. Beszélgetés a családi név utolsó viselőjével, Magda asszonnyal

Őn még Böszörményiként nőtt fel, de már nem a pettyéni birtokon, s amint tudom már a nagy változások éveit követően született.

Igen, én 1955. október 17-én Szatmáron születtem, s a Hunyadi utcában nőttem fel, ahol a szüleim házbérben laktak. Akkor már velünk élt Károly nagyapám, aki az utolsó tulajdonosa volt az egykori nagy pettyéni birtok maradványának, mivel az 1945-ös földosztás után már csak 10 ha hagytak meg. Fiatalon 51 éves korában veszítette el feleségét, az én nagymamám, Keresztszeghy Anna Magdát. Jogi végzettsége ellenére szíve mindig a birtokhoz húzott, ezért az utolsó pillanatig sem mondta fel a gazdálkodást, az ősi kúria fenntartását. Özvegyiségében Szilágyi Juliska, mint szakácsnő és apám gyermekkori nevelője a, Nanó volt mellette.

Mikor került be Szatmárra Károly nagyapa?

1952-ben egyik napról a másikra ki kellett költözzön az épületből, és el kellett hagyja a birtokot, akkor jött be a fiához Szatmárra, aki éppen abban az időben, mint származása miatt megbélyegzett, agrármérnöki diplomával rakodó munkás volt. Nagyapám nem jött egyedül, két hű segítőtársa a Juliska és a Nanó is vele tartottak, nem akarták magára hagyni ebben a nagy megrázkódtatásban a tekintetes urat.

Mi lett a kúria sorsa?

Miután nagyapám elhagyta az épületet minden, ami benne volt szabad préda lett. Ő csak a rajta lévő ruhát hozhatta el. Szép könyvtára volt a családnak, mely apáról fiúra öröklődött, ennek egy részét a családi okiratokkal együtt az udvaron elégették, más részét széthordta a falu. A 90-es évek után, mikor kezdtem kijárni, voltak, akiktől visszakaptunk egy-egy kötetet, például a 100 kötetes Jókai sorozatból. Benne van a család pecsétje és a leltári szám. A bútor egy része ott maradt, mivel az épületet, mint a kollektív gazdasági irodát használták, az oda illő bútorokat megtartották, míg a szebb, irodába nem illő darabokat behozták a Szatmári Múzeumhoz. Egyszer még fiatal lány koromban apám mutatta is mikor látogatóban voltunk egy kiállításon „nézd csak, az a szép kaszli valamikor a miénk volt”. De visszakaptunk a faluból egy szép saroktükröt, egy kis metszett üveg vázát, nagymamám receptes könyvét, egy családi fotóalbumot, csak sajnos nincsenek nevek a képeken, valamint két festményt, a nagybányai festőiskola két művészeinek alkotását: Thorma János: Ibolyaszedő lány és Sztelek Norbert: Nyárfás című képét. Maradt egy címeres pecsétgyűrű, melyből én nyakláncra való medált készítettem. Így őrzöm családom múltját.

Fiatalként találkozott-e még Böszörményi leszármazottakkal?

10-12 éves voltam mikor édesapámmal többször meglátogattuk a Zsóka nénit. Ő a Csokonai utcán lakott házbérben, nagyon szegényes körülmények között, de azért látszott a műveltsége, családi származása. Apám mindég kérte, hogy csókoljak kezét a néninek, én tiltakoztam, hogy én lány létemre csókoljak kezét? Ő neki nem volt családja, nem ment férjhez. 1965-70 között halt meg. Emlékszem még a Mária nénire, dr. Böszörményi Emil bácsi özvegyére, egyetlen lányuk Magyarországra ment férjhez, Mária néni itt maradt egyedül. Idős korára az idősek otthonába került, de minden vasárnap hozzánk jött ebédelni, míg csak át nem helyezték az otthon Nagykárolyba, így az ebédek elmaradtak. Abban az évben meg is halt, ide Szatmárra a református temetőbe helyezték örök nyugalomra a férje mellé.

12 éves voltam mikor Károly nagyapám meghalt, itt Szatmáron volt a temetési szertartás, de a pettyéni temetőbe vittük ki. Emlékszem mikor a gyászkocsi a falu szélére, a Homoród hídjához ért az emberek már ott várták a gyászmenetet, levették a koporsót és a

vállukon vitték a Böszörményi sírkertig, a hatalmas százados hársfa alá. Ez is szépen igazolja, hogy megbecsült ember volt, mert ő is, mint birtokos mindenkivel emberként viselkedett akár dolgozott neki valaki, akár nem, ebből is kitűnik, hogy nem igazak azok a szövegek, amit erről a társadalmi osztályról hirdettek, tanítottak.

Önnek hogyan alakult az élete, mint felnőtt?

Én vegyész mérnökként végeztem és ezen a téren helyezkedtem el. 1979. június 5-én férjhez mentem Livința Ioan mérnökhöz, ezért elvesztettem a családi nevet, így én vagyok az utolsó ebben az összezsugorodott egykori nagy családban, aki a Böszörményi vezeték nevet használta. Nagyapámnak volt egy László nevű testvére, aki Magyarországon élt, az ő fia, László vihette volna tovább a nevet, de 1942-ben mikor egyszer hazajöttek látogatóba a pettyéni birtokra, meleg nyári idő lévén ki mentek fürödni a Szamosra ahol 12 évesen a folyóban lelte halálát.

Nekünk egy lányunk született, aki Temesváron maradt az egyetemi végzés után, ott ment férjhez, de unokám nincsen, legalább is még nincs.

1990 után, a restitúciós törvényekkel, hogyan alakult az egykori birtok és az Önök helyzete?

A kollektív gazdaság feloszlásával a kúria megüresedett, és egy civil szervezet vette először bérbe, majd meg is vásárolta. De miért, miért nem tovább adta. Az új tulajdonosnak inkább a telekre volt szüksége ahova egy emeletes házat emelt, a kúriával nem sokat törődik, így álagja egyre romlik, környékét belepik a bokrok, a vad növényzet. Én a kúriát nem igényeltem vissza, félttem, hogy nem lesz anyagi fedezetem rendbe tenni, így inkább kárpótlást kértem. Nem akartam, hogy úgy járjon az épület, mint a Helmeczyké, mely ma teljesen romokban áll, habár a miénk is közel áll hozzá, ha az új tulajdonos nem költ rá legalább annyit, hogy álagát megőrizze. A malmot a Matcons beton elemeket gyártó cég vette meg, szépen rendbe tették. Mi a kúria mellett a telekből 64 árit kaptunk vissza, ahol én, nő létemre folytatom a családi hagyományokat, gazdálkodok, főleg gyümölcsstermesztéssel foglalkozok, beszereztem a megfelelő munkagépeket, melyekkel sokszor magam dolgozok. Igen jó minőségű almapálinkát dugaszolok címeres vinyettával. Nem forgalmazom, inkább kedves barátaimnak, ismerőseimnek ajándékozok belőlük. Naponta kijárok, az emberekkel igen jó viszonyban vagyok, segítem az egyházat, ahogy anyagi erőmből telik, templomba is idejárom. Itt érzem magam otthon, pedig Szatmár szívében nőttem fel, és ma is ott lakom, de nem tudom mit, mit nem, de valamit sugároz felém ez az ősi föld. Rendbe tettem a családi sírkertet, megújítottam a sírköveket, hogy az ősök nyugodtan pihenhessenek egykori birtokuk földjében, s neveik fennmaradjanak az utókor számára, hiszen ők részei voltak e falu múltjának.

Forrásanyag

- Anzik Albert: *Sárközújlak története*, Sárközújlak 1999.
- Assmann, Jan: *A kulturális emlékezet*, Budapest 1994.
- Bene János: *Források a Szatmár megyei nemzetőrség történetéhez*,
In: Szatmáriak az 1848/49-es szabadságharcban,
Szerk: Kónya László, Identitas kiadó Szatmárnémeti 1999.
- Bisztray Gyula: *Tompa Mihály levelezése I-II*. Akadémiai kiadó
- Borovszky Samu: *Magyarország vármegyéi és városai. Szatmárnémeti sz. kir. város*.
Budapest, 1908.
- Borovszky Samu: *Magyarország vármegyéi és városai, Szabolcs vármegye*. Budapest, 1900.
- Bura László: *Öt évszázad utcanevei Szatmárnémeti (Satu Mare) 1500-2000*.
Szatmárnémeti, 2007.
- Bura László: *Szatmár megye történeti-etimológiai helységnévtára*. Kolozsvár, 1997.
- Csermely Tibor – Takács Péter: *Pecsénnyomatok és címerek Bereg, Szabolcs és Szatmár megye településeiből*. Nyíregyháza, 1988.
- Danielisz Endre: *Tompa Mihály: Válogatott versek és levelek*,
Dacia Könyvkiadó Kolozsvár Napoca 1977.
- Dvorzsák János: *Magyarország Helységnévtára tekintettel a közigazgatási, népességi és hitfelekezeti viszonyokra* Budapest 1877.
- Fazekas Lóránd: *A szatmári állami elemi népiskolák szervezés- és építéstörténete*
In. Mozaikkövek Szatmárnémeti történetéhez, Otthonon Szatmár megye 25.
- Fazekas Lóránd: *Egy Petőfi szobor újjászületése*
In. Honismeret, a Honismereti Szövetség folyóirata 2008/1 pp. 85-86.
- Fazekas Lóránd: *A szabadságharc emlékművei és emlékhelyei Szatmár megyében*
In. A szabadságharc zászlaja alatt, Partiumi Füzetek 13. pp. 307-343.
- Fényes Elek: *Magyarország geográfiai szótára, melyben minden város, falu és pusztá betűrendben körülményesen leíratik*, Pest, 1851.
- Ferenczy János: *Rekettye Filep városatya csevegései a Tekintetes Közgyűlésből* 1-2 köt.
Szatmár 1887. p.144. pp. 39-40.
- Ferenczy János: *Irodalom, tudomány és művészet Szatmáron, Tompa Mihály első szerelme*,
In. Borovszky Samu : Szatmár-Németi sz. kir. város Budapest 1908. pp.147-151
- Ferenczy János *Művei V. köt.* Szatmár 1910.
- Genda Árpád Szabolcs: *Pettyén* In. Várady József: A Királyhágómellék református templomai
Debrecen 2004.
- Hoppál Mihály, Jankovics Marcell Nagy András, Szemadán György:
Jelképtár, Budapest 1997.
- Jekelfalussy József: *A magyar korona országainak Helységnévtára*, Budapest 1892.
- Juhász József, Szőke István, O. Nagy Gábor Kovalovszky Miklós:
Magyar értelmező kéziszótár, Budapest 1978.
- Dr. Kapocsei Péter: *Szatmárnémeti villamosközlekedésének története*
In. Városi közlekedés 2005/3
- Kemény Ferenc: *Magyar Pedagógiai Lexikon*, Budapest 1934.
- Kempelen Béla: *Magyar nemes családok*. Budapest, 1913.
- Kónya László: *Szatmárnémeti város nemzetőrei az 1848/49-es szabadságharcban*
In. Szatmáriak az 1848/49-es szabadságharcban, Szerkesztette: Kónya László
- Lévay József: *Tompa Mihály munkái*, Budapest 1902.
- Lévay Lajos: *A pettyéni református egyház története* Kézirat
- Maksai Ferenc: *A középkori Szatmár megye*, Budapest 1940.
- Dr. Megyessy Emil: *Ferenczy János művei V. köt.* Szatmár 1910. pp.113-118, 127-130

- Muhi Sándor: *Képzőművészeti élet Szatmáron*, Otthonom Szatmár m. 20. Szatmár 2004.
- Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzedéki táblákkal*. Pest, 1862,
II. köt. 228-29
- Németh Péter: *A középkori Szatmár megye települései a 15. század elejéig* Nyiregyháza 2008.
- Petri Mór: *Szilágy vármegye monográfiája*, Budapest 1901.
- P Kálniczky Vilma: *Régi levél* In. Tompa Mihály az anekdoták tükrében,
Szerk. Dr. Panka Károly Budapest 1940.
- Randolph L. Braham: *Az Észak-Erdélyi Holokauszt földrajzi enciklopédiája* Bp. Park Kiadó
- Sarkadi Nagy Mihály – Bartók Gábor: *Szatmár Németi szabad királyi város
egyházi és polgári története*. Szatmár, 1860.
- Soltész János: *Nagybányai Református Egyházmegye Története*, Szatmár 1902.
- Suciu Coriolan: *Dicționar Istoric al localităților din Transilvania* vol.II. 38.
Ed. Academiei Republicii Socialiste România.
- Szilágyi Orsolya: *A szatmárnémeti Kossuth-kert története* Kolozsvár 2008.
- Szirmai Szirmay Antal: *Szatmár vármegye, fekvése, története és polgári esmérete*. Buda, 1809
- Tankóczi Gyula: *Satu Mare város Képes Tükré*. Satu Mare, 1936.
- Váczy János: *Tompa Mihály életrajza*, Budapest 1913.
- Várady Aladár - Berey Géza: *Erdélyi monográfia*, Satu Mare 1934.
- Várady József: *Királyhágómellék református templomai*, Debrecen, 2004.
- Állami Levéltár, Böszörményi okirattár*
Állami Levéltár, Pettyén levéltári okirattár
Állami Levéltár: Fondul Direcția Agricolă Satu Mare. II. 51.427, 430. 577. 581, IV 240,
Anuarul Statistic al Județului Satu Mare 1970. 1971. 1993.
Böszörményi Elek és Emil levéltára. 1626-1894.
Dobrácspáti görög katolikus anyakönyve
Erdélyi Monográfia
Nagykolcsi Református Egyház anyakönyve. 1787 – 1926.
Pettyéni Református Egyház anyakönyve. 1827 – 1922.
Protestáns Nőnevelde Felsőbb Osztályainak Anyakönyve
Révai Nagy Lexikona. V/301, XIII/257.
Révai Nagy Lexikona VI. köt. Bp. 1912. p.616, XII. köt. Bp 1915. pp.46-47.
*Szabolcs-Szatmár-Bereg megye (a történelmi Bereg, Szabolcs, Szatmár, Ugocsa és Ung
vármegyék) sajtóbibliográfiája (1845-2000)* Nyiregyháza 2002
Szamos, Vegyes tartalmú lap 1882. november 19.
Szamos, Vegyes tartalmú lap 1921. VII. 22. 53. évf. 156. sz., 1921. IX. 2. 189. sz.
Szatmári Református Al-Gimnázium anyakönyve. 1855-1860.
Szatmár-Németi H. H. Gimnázium 1883-84 évi Értesítője. Kiad: Szatmáron, 1884.
Szatmár társadalmi és szépirodalmi hetilap.XXIV./22 Szatmár, 1898.
Szatmári Hírlap protestáns irányú hetilap. 1894. május 8.
Szatmár Lánchos Egyházközség anyakönyve 1840 – 1901
Szatmár vármegye Címjegyzéke és Naptára 1908 évre. Szatmár-Németi, 1907.
Szatmár város közigazdasági és szakcímháza 1929. április 1.
- Adatközlők: Badar Imre 67 é. Aranyosmeggyes, Bolyáki Imre 85 é. Pettyén, Csiszár Jolán 80 é. Nagykolcs, Csirák Csaba 75 é. Szatmárnémeti, Erdei Lajosné Bojáci Margit 87.é. Ombod, Gárdos Erzsébet Elza 76 é. Szatmárnémeti, Gönczi Agáta 80 é. Szatmárnémeti, Hajdu László 57 é. Pettyén, Hajer Ottó az obodi iskola igazgatója 48 é. Ombod, Hámos Elemérné Mikecz Dóra 80 é. Budapest, Katona Margit 79 é. Pettyén, Kovács Ferenc 73 é. Nagykolcs, Leiber Géza 68 é. Szatmárnémeti, Radványi Margit 80 é. Nagykolcs, Vajda Tünde 47 é. Nagykolcs, Vass Sándor 76 é. Szatmárhegy.

**Biblioteca Județeană
Satu Mare**